

UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA
FACULTATEA DE ISTORIE, FILOSOFIE, GEOGRAFIE
SECȚIA ȘTIINȚE POLITICE

UNIVERSITE DE CRAIOVA
FACULTE D'HISTOIRE, PHILOSOPHIE, GEOGRAPHIE
SECTION SCIENCES POLITIQUES

R EVISTA DE ȘTIINȚE POLITICE
R EVUE DES SCIENCES POLITIQUES

Nr. 16 • 2007

**Editura Universitaria
Craiova**

-REFERENCES-

GHEORGHE VLĂDUȚESCU (Romanian Academy), ALEXANDRU BOBOC (Romanian Academy), FLORIN CONSTANTINIU (Romanian Academy), CRISTIAN PREDA (University of Bucharest), LAURENTIU VLAD (University of Bucharest), VLADIMIR OSIAC (University of Craiova), CĂTĂLIN BORDEIANU („Petre Andrei” University of Iași)

-INTERNATIONAL ADVISORY BOARD-

MIHAI CIMPOI

President of the Academy of the Republic of Moldavia

MICHAEL RADU,

Senior Fellow, Foreign Policy Research Institute, Philadelphia, USA

Co-Chairman, FPRI’s Center on Terrorism, Counter-Terrorism and Homeland Security, Philadelphia, USA

YOHANAN MANOR,

Professor, University de Jerusalem, Israel

President, Center for Monitoring the Impact of Peace (CMIP)

JOZE PIRJEVEC,

Professor, University of Trieste, Italy

PATRICIA GONZALEZ-ALDEA

Professor, University Francisco de Vitoria, Madrid, Spain

OLIVER FRIGGIERI,

Professor, University of Malta

CRISTINA BEJAN,

Wadham College, Oxford, Great Britain

SLAVCO ALMAJAN,

Professor, University of Novi Sad, Serbia

President, „Argos” Center for Open Dialogue, Novi Sad, Serbia

NICU CIOBANU

President, „Libertatea” Publishing House, Novi Sad, Serbia

-EDITORIAL BOARD-

Editor in chief: AUREL PIȚURCĂ

Deputy editor in chief: ION DEACONESCU

Editorial board: CEZAR AVRAM, VLADIMIR OSIAC, MIHAI COSTESCU, ANCA PARMENA OLIMID, COSMIN LUCIAN GHERGHE, CĂTĂLIN STĂNCIULESCU, CĂTĂLINA GEORGESCU, TITELA VÎLCEANU, MIHAI GHIȚULESCU

NOTE of the EDITORIAL BOARD

Revista de Stiinte Politice. Revue des Sciences Politiques was evaluated and authorized by the National Council of Scientific Research in Superior Education (CNCSIS) in the C category - periodical publications of national interest (May 16th, 2005)

ADDRESS

University of Craiova, 13 A. I. Cuza Street, Craiova, 200585, Dolj, Romania, Tel/Fax: +40251418515.

© 2007- Editura Universitaria

All rights reserved. All partial or total reproduction without the author’s written agreement is strictly forbidden.

ISSN: 1584-224X

<http://cis01.central.ucv.ro/revistadestiintepolitice/>

CUPRINS

POLITICĂ INTERNAȚIONALĂ

CEZAR AVRAM, ION-VIOREL MATEI, <i>Regional Integration vs. Global Integration</i>	7
AUREL PIȚURCĂ, <i>Uniunea Europeană de la idee la realitate</i>	17
CĂTĂLINA MARIA GEORGESCU, <i>The impact of EU competences over Human Rights Matters on the Implementation of Anti-Discrimination Legislation in the Member States</i>	25
ANCA PARMENA OLIMID, <i>US Geo-Political Hegemony in the Era of the New Imperialism</i>	30
YOHANAN MANOR, <i>Chinese versus Palestinians?</i>	35
MIHAI-ALEXANDRU COSTESCU, MIHAI-RADU COSTESCU, <i>Diverse aspecte ale globalizării și integrării digitale</i>	46
ERMELINDA DURMISHI, <i>Interesele Rusiei și statutul Kosovo</i>	51
GABRIELA MOTOI, <i>Consecințe social-politice ale procesului de globalizare. Globalizarea și noua ordine mondială</i>	57

POLITICĂ ȘI DREPT

NICOLAE GRĂDINARU, <i>Rolul controlului de constituționalitate în statul de drept</i>	62
GHEORGHE COSTACHE, <i>Sesizarea și modul de lucru al Curții Europene a Drepturilor Omului</i>	66
RADU RIZA, CRISTINA OTOVESCU, <i>The Administrative Contract Using Contractual Method by the Public Administration</i>	70

POLITICĂ ROMÂNEASCĂ

LIVIU MARIUS ILIE, <i>Politică și diplomație la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea</i>	73
COSMIN LUCIAN GHERGHE, <i>Regimul juridic al funcționării și organizării partidelor politice în România</i>	81

ADRIAN OTOVESCU, <i>Influența contextului socio-economic și politic asupra emigrației din România</i>	89
---	----

TEORIE POLITICĂ ȘI COMUNICARE

CĂLIN SINESCU, <i>Comunicarea electorală și modalitățile sale de exprimare</i>	94
CĂTĂLIN STĂNCIULESCU, <i>Pluralismul valorilor și terapia filosofică</i>	107
CĂLIN SINESCU, <i>Viața politică instituțională și comunicarea politică</i>	113
MIHAI GHIȚULESCU, <i>Despre diversitatea populismelor</i>	127
EVENIMENT 2007	144

Regional Integration vs. Global Integration

CEZAR AVRAM, ION-VIOREL MATEI

Résumé: *La transition du monde vers un nouveau stade, fondé sur l'emploi massif de l'information comme un facteur déterminant de la croissance, a généré un échange de ses traits principaux, impliquant la conversion vers un nouveau système économique mondial, dans lequel la globalisation et la transnationalisation – complémentaire et symbiotique à la régionalisation – devinrent les mots-clé des processus et les phénomènes économiques, politiques, sociaux et militaires envisagés pour assurer le développement et la croissance économique et pour résoudre les nouveaux problèmes globaux avec lesquels se confronte l'humanité aujourd'hui.*

Mots clés: *économie, intégration, régional, global.*

Our short presentation of different way of defining regional economical integration permits us to conclude that it represents, on the contrary, a complex process and a state of fact, a qualitative and quantitative transformation of some economical structure, at the beginning definite as limits of the national space in a new background, offered by the space of integration. It is, without no doubt, the origin of developing of some structure which are going to expansion at the global level, but also the incubator in which the world, reduced as regional space, try to reconfigured on other coordinates than that of national space, in order to maintain the territorial suzerainty and the integrity of the members.

The becoming of the world economy to a new phase, based on the using of informational determinant factor of growing which generated the modifying of its fundamental characteristics, involving the

conversion to a new order of world economy, in which globalisation and transnationality – complementary and symbiotical to regionalisation – became the key-words of describing the formative phenomena and processes from economical level, political, social and military destined to assure a economical developing and growing of the whole, to solve new specific or global problems of the world at this end of the millennium.

The common fundamental characteristics, proper to evolutive tendencies at the global level of economy after world-wars, is that they represents in different degree and magnitude forms of economical integrity.

1. Regional Integration

The symbiosis of globalisation, regional integration had become one of the multiple characteristics of political environment, economical, social and military after world-wars. Unlike globalisation, of which

causes, evolution and forms of manifestation and effects are determined by non-formal and non-institutional economical factors (without subestimating until negation the political and security influences), the regionalisation must be analysed by taking into consideration the high degree of interdependency between political factors, economical, cultural, historical, and security factors which influenced it and their effects that are generated. Because of its multidimensional character is very difficult to identify a clear demarcation between economical regionalisation and political regionalisation, in condition that in every regional group there is a economical component, usually as a fundamental one, around which is developing social, political and security components.

Generally, the regionalisation describes the growing of social integration in a specific region and unidirectional process by economical and social interactions establish between states or regions situated in the same geographical space. Although, that geographical proximity is less important, it is generally used to delimitate regionalisation from other form of organisation “to an other level than the global one”.

Determined component of the economical order after world-wars, regionalisation “definite dynamically as a process of generating of some interstate groups based on static and regional facts as the existence of a limited number of states grouped on the criterion of geographical approach and common interdependency” had appeared once with the institutionalisation of the economical, political and military cooperation and of its formal organisation. It develops on political, economical and security coordinates of the bipolar world proper to the period of the Cold War and it develops after its end in a global process of reorganisation of bipolar based economy.

From a economical point of view, regionalisation describe the existence of some autonomic economical processes which lead to the rises of some strong interdependencies, of economical nature, in a geographical space and between this geographical space and the rest of the world.

Taking into consideration the intensity of the processes through which are proceeding and the complexity of the interdependencies that it determinates, economical regionalisation can be as an informal regional cooperation realised through autonomic economical processes which lead to the growth of the interdependency in a specific geographical region comparative to the rest of the world, respective the form of regional cooperation realised through regional organisation created for this purpose. Informal regional cooperation is realised fundamentally at the micro-economical level, by creating common fluxes of factors and goods based on decisions and politics adopted in common by firms from the same region, depending by the needs of the markets, but being under the influence of the economical politics specific to their states. The developing on vertical and horizontal of multinational firms with regional representation, generating the growth of commercial changes together with the growth of number of fusions and acquisitions between firms and by the establishing of a dense network of strategic alliances between firms from the same region encouraging finally the integration of the economics in that region.

The development of the relation of regional informal and economical cooperation lead to the creation of migration fluxes of people and implicitly the transfer of political and social ideas and attitudes which must be, finally, a kind of transgubernamental alliances. In some situations, forms of regional economical cooperation have a

strong nationalist character, their generation and functionality being in the suborder of protection and invigoration of the state's influences and the power of governments. This implies a reorganisation and extension of the state's authority as part of a process in which the states agree to drop out at their liberty of action legally attributed by his capacity and possibility to exercise its practical influence to other states and to the solution of the common problems.

Nevertheless, the interstatal regional economical cooperation does not have at its bases politics of some states or groups of states and it not have to involve any kind of political impact to relations between the states from that region. It creates industrial ways or formal networks from economical regions with the same characteristics.

Institutionalized regional economical cooperation complete, at the macro-economic level the informal component by creating a common institution which regulates the rapports of interests between the implicated parts. Instruments used in this case are represented by different measures created to unify infrastructures, to grow the capacity and efficiency of common administration of resources and to make cooperation contracts at the regional level which means to coordinate their own the positions respecting international institutions or in order to promote common value of solving problems appeared as a result of the growing of interdependencies at the regional level, encouraging the regionalisation process and underlying the important role of the member states. Economical regional cooperation can be formal, implying the creation of formal institutions, high degree of institutionalisation not being a guarantee of the efficiency in function or of their politic importance of the cooperation form, or informal, based on a structure less solid than the meeting

on the higher level and establishing of a set of rules and a common mechanism of operating.

Regional economical cooperation is considered a subcategory specific to regional cooperation which implies to take politic decisions in order to decrease or diminish completely the obstacles from the commercial exchanging of goods, services and factors in a specific geographical space. At the base of the formation of integrative regions are many elements from the economical level, but also many arguments from the motivational and strategical point of view as a result of political activity.

Taking into consideration the decentralisation of the international system as a result of the ending of the Cold War and the finish of the this correspondent alliances and the recentralisation of this on tripolar bases, build on regional blocs dominated by jus on hegemonic power. The existence of the three micro-regions in which there are important intraregional interdependencies and which are very well developed individually at the economical level lead, through the effect of "gravitational attraction", to a regrouping of the spheres of influences at the economical level, but not only, encouraging the regional integration.

In the same context is developed the process of entering of the states that are developing now from the new positions in a new economical world order. The liberation from the politic influences, but in the same time with lack of economical support accorded in the time of cold war with the purpose of maintaining the influence spheres under the form of preferential commercial exchanges, or direct or indirect economical help, the economy of the states in development have adopted the round gathering strategy, after the European Union, in the purpose of entering representativeness and market power.

Viewed in an economical point of view, the regional economic integration process has recorded a dynamic ascendant because of some favorable of which we remind:

- growing of possibility to obtain effects of commerce creating, the creation of negotiation power over the world market and lowering the distribution costs as a succession of the growing number of economies of similar profits or concurrent between whom connections existed former powerful, in the background of a integrative regional group;
- the incapacity of international organizations, in race of the World Commerce Organization, to solve with success the problems attached to liberating commercial exchanges at a multilateral level has risen the problem of reanalyzing the role of regional integrating groups of core in circa which it may be build a system of global free commerce.

The motivation is given by the growth of efficiency of international negotiations concerning the problematic mentioned in the conditions of decrease of the number of participants as a succession for the transfer of competences between national centers of decisions towards regional common forums.

The forms of regional economical integration differ by their purpose: economical, in the cases of preferential accordance, of free commerce zones, of custom-house unions and common market; economical and political in the case of economical and monetary union or political union; by the intensity of the integrative process – the date of measure of the political harmonization; by their degree of institutisation – by the number and power of the common institution - ; by the degree of centralization of the authority, by the effects that occur etc.

Taking into consideration the effects that occur, internal and external effects, regional economical integration could be malignant and benign. The malignant forms represent the ending of economical bilateral accordance between states that have different economy, politics and military power in order to establish new commercial and financial structures through which the powerful state could assure their own domination in their society and in the relation with the others.

The benign forms represent the ending of regional accordance in which the applicability of nondiscriminatory preferences in the group cannot generate the growth of economical obstacles toward the rest of the world, the purpose of their creation is that of growing of common wealth of the group degrees in and out of it. The development of these forms was possible because of the prerogatives stated in article XXIV of the GATT, which permit the existence of exceptions of the non-discriminatory principle proper to the clause of the most encouraged nation, in it's unconditioned form and the recognition wishing to grow the liberty of commerce and it's integration between member states of GATT through signing accordance of creating new zones of free changes or custom-house unions, with the condition that they form, in time, a big part of transactional goods between parts and do not put obstacles in the commercial exchange relation with other partners.

The theories of regional economical integration developed on the base of analyzing the theory structure vinery theory have demonstrated that regional economic integration under the form of custom-house unions and free commerce zones has bankable effects in the condition that the component countries have been traditional commerce partners because of the complementary of structures and have

owned important positions in the total of commercial world exchanges former the forming of the integrated zone. The reducing of custom-house taxes in the zone will generate commercial fluxes with the demand request from aboriginal products to efficient imports from partner states. The effects of creating commerce over the efficiency and economic growth are more important in the conditions in which the initial level of price protection between partner countries was more high toward the other partners. If abduction effects of commerce appeared as effects of request abduction from the efficient products of the other partners toward the less efficient of partners, as a consequence of growing degree of protection towards the rest of the world, are larger than those of creating commerce, then a decrease of global welfare will be recorded. For the negative effects created by commerce abduction to disappear, it would be necessary for the hole world to be constituted in a commercial giant block.

2. Global integration

Globalization – the growing integrity of fusion agent parameters, goods and services in the frame of markets specified at global dimensions – considered to be the most complex form of internationalization of economic activities represents that form of noninstitutional economical integration and nonformal, in which the economic agents carry on their activity independently from the assessed restrictions of national frontiers, competing on global markets and address to consumers with tastes going to be homogenized.

Resulting from the economic rationality above political irrationality, the global integration process, begun in the first decades of our century, has known a permanently ascending evolution, generated and sustained by series of factors of economic nature and

extraeconomic of which there are divided as importance: the application of some techniques and using some advanced instruments in the plan of capital movements; complementary growth inter and intra-sectorial in the world background, the tendency aggregated offer to adopt itself to the aggregated request in the conditions of demographical and cultural level and recorded at global scale, the growing of the opening degree of economy and the settlement tendency which manifest in the background of (mixed) market economies on a national plan; the signing and application of liberation accords of commercial exchange movements, services and rights of intellectual propriety (GATT, GATS, TRIPS), fact that drove to the starting in a significant way the barriers of scheduled nature (and in a less important way of those of a nontariff nature), generating this way the intensification of international exchanges with goods and services.

Once, with the liberalization of goods and services fluxes, it comes also, at institutional level, and the creation of FMI and the Bretton Woods institutions, liberalization, in a significant way, of capital fluxes as a result of the application of some strategies specific of supervision of exchange fluctuation and financing of some development projects and an economical reconstruction, of intensifying the multilateral cooperation in the financial monetary sphere, the multiplying of interdependences in the background of international financial marketing as a result to the apparition of some new financial instruments like the term contracts utilized in a similar way in the capital international markets.

The developments of institutional nature were completed by the intensification of the process of spread of the application effects of macroeconomic politics above the national grounds, technological and juridical developments, which, applied in

the financial transaction sphere and the one of communications, have induced the fastest dissipation of information between users grounded in geographical spaces concomitantly different with the significant decrease of transaction costs.

The development, based on the facilities accorded by international subcontracts and the accords concerning the license, also finalizing some strategic international alliances between firms belonging in general to top domains, of some powerful networks of a multinational firm has permitted the forming of a production system internationally favored by the convergence of international consuming methods.

Global integrity is put in evidence with the help of some macroeconomic indicators, which follow in essence the reflection of differences between the prices of factors and of products on different markets, starting from the assertion has a perfect integrated market would suppose the formation and utilization of a small price for the same good or service in every single point of it.

The indicators system created in this purpose reflects in a direct way the integration degree, by following the commercial exchange evolution reporting with the one of World Brute Product Unit, respective outer direct investments in the PIB unit at global scale and indirect by stabilizing of some parameters of thrust or of risk in according the credits (indicator which reflects the access on the international capital market), by analyzing the custom-house levels and modification of it (as an indicator of the disparate existences between the intern prices and the ones used on world marketing) and the gravity of the products manufactured in the exports total (as an indicator of reflection of the capacity of a country to produce at international standards and to absorb technical acquaintances).

The relation between the volume of commercial changes and Gross Product World Unit has changed in last decennium as a result of positive influences exercised to factors fluxes, goods and services by transformations happened in world economy. The changes that took place within this indicator meaning that the weight of growth of commercial changes in Gross Product World Unit are very important because, beyond the quantitative aspects, it shows the qualitative grows which permit a harmonious development of goods and services, in conditions imposed by the concurrence of global markets, by the creation and disappear very quickly of advanced technologies or the application of managerial technologies more and more sophisticated.

In the evolution of the indicator used, a very important role is played by the continuous growth of the importance of services both in the domain of contribution by it to the economical growth and development – reflected in the growth of the tertiary sector in the forming of Gross Product World Unit – and in modifying, in the sense of growing, of the quota of participation of services commerce, to almost one third from the total of commercial transactions in world in the last decennium.

The global integration is, in equal measure, a result of continuous tendency to decrease of the level of custom taxes in the last decenniums, under the impulses of negotiation that took place at GATT and the strategies imposed by some international financial institutions. Custom taxes, as non-scheduled taxes (that were growing very much in the last decenniums) represents the fundamental source of generating distortions between internal prices and world prices, giving inefficiency in allocating of resources and enforcing the encouraging role of imports in the context of national

and international concurrence. The decreasing of the custom taxes until to the limit of 4% in the industrialised states and on the average of 15% in the states that are developing in the economical context created by the development of the communication techniques and travelling, which have influenced the decrease of transactions as a factor of growing the volume of commercial changes, encouraging the growing of global integration.

The growing of foreign direct investment fluxes and their weigh in Gross Product World Unit reflects the growing of global integration. The fact that they are managed to a limited number of states and regions, in general developed states which registered the most higher rhythms of the commercial changing, so that there are in the group of the most integrated states (especially the case of the states that are developing, which needed capital fluxes more that de already developed states) reflects, from this point of view, rather the fact that there is a tendency of polarizing or of regionalizing and not that of globalizing of the world economy.

An important indicator through which is evidenced the disparities in the case of tendency of global integration it is the credibility indicator or risk indicator in the accordance of credits. This indicator permit the evaluation of the access on public markets and private markets and the conditions of realising this indicator, being in the same time one of the most important elements in the influence of stabilising the prices of credits on the international capital market. As much as the level of the indicator is decreasing, the interest paid for credits contracted are increasing.

In a system of hierarchy increasing like A-D type, the state that are in the A type of credibility will obtain borrowings at rate of interest until to 0,5% less that the medium of interest that are practised on

that market, with long interval of time to return, while the states that are in the C type will obtain the same borrowings but with a interest that can surpass with no more than 5 points the medium of interest practised on that market. By grouping the economy of states from the point of view of the indicator of credibility, we can see that more than 40% from the states are in the inferior type of the top (the states from sub-Saharan Africa, Central America ant the most of the states that formed URSS) and they are practically excluded on the global market of the private capital. More than 26% represents the states of the C category, with limited access, in this category are included the states that are in transition from the Centre and the East of Europe, together with states from Latin America and the South of Asia. In the top are, at the beginning of the 1998, the new industrialised countries that registered successes on the exporting level (China, Thailand, Malaysia, and states from Golf) and on the first page that represents 15% from the total – that heve an unlimited access to the capital market are included rich indistrualized states.

The weigh of manufactured products in the total of exports reflects the capacity of a country to assimilate the conquest of science and techniques and to products industrial goods at the global standards. In the cases of industrialised states this weigh was until 70% from the total of exports, in the case of the 93 states that are developing it is under 25% from the total of exports. These values make us think that in the background of general tendency of globalisation are registered big differences regarding the access and the assimilation of the modern technologies which influences very much the degree of competition.

The analysed indicators before presents more inconvenient linked by the

capacity of reflecting just partially and static the tendency of globalisation without taking into account qualitative aspects and those that are linked by the dynamical aspect of the situation. In order to eliminate this problems it is used the "indicator of the speed integration" calculated on the base of modifications registered in a specific period of time given, to four of the enumerated indicators before: weight of the commercial exchanges in the Gross Product World Unit, the direct outer investments report / Gross Product World Unit; the thrust indicator on private marketing of capital and product weight manufactured in the total exports.

The indicator analysis of integration speed (IVi) underlines a series of interesting aspects of global integration. This way, the highest rhythms of the integration speed have been recorded in the case of the states new industrialized, states that export from East of Asia an countries from Latin America and from Central Europe and East which have applied in the respective period economic reforms which drove to the growth of exports, fluxes of direct outer investments and credibility on the private capital of international markets. The countries that have recorded a low speed of rhythm of integration are those who have practiced the high levels of price and nonprice protection (China, India and Pakistan, with rates of price protection over 40%), or those in which background have been recorded political or military events which have took to economical instability (countries from North Africa, some countries from Latin America), or as a following of reducing the needs of investments in infrastructure, which has bought the lowering of the flux of direct outer investments.

A second conclusion relieves the relation of direct interconditioning existent between the speed of integration rhythm

and economic growth. And so, countries from the first group, with high incomes and with an indicator of integration speed over the medium, have recorded, in the decade took in study, an annually growth stabilized by the PIBs on every people of an medium of 2%. The PIB/people indicator has recorded low values of growth for the countries in the second group, especially for those who have low values of growth of IVi. Nevertheless, in an ordinary number of cases there have been recorded unusual concerning the concordance between the speed of integration, the rhythm of integration and the rhythm of growth of PIB on every people, unusual that reflects actually the influence of other factors but integrity above economic growth.

This way, the countries of Center Europe have recorded high values of the speed of integration indicator following from the growing degree of respective economies opening, the growth of credibility on international markets of capital and of growing fluxes of outer investments (comparative to the past decades), but have recorded negative values of economic growth (measured by the evolution prism of real PIB and PIB/every people) as consequence to the structural exchanges generating high costs which take place in their background.

To be mentioned is also the fact that not only liberalization of commercial exchanges and direct outer investments growth in act of base elements of global integration exercises the positive effects over economic growth, but also their results, like technologic transfers and knowledge, the improving of resources allocation, the growth of competition and access on international markets of capital.

The tight relation of interconditioning between the speed of integration and economic growth is reflected also by the effects produced over touching new

rhythms of rising of integration. Economic growth expressed by the income growth determines the importing growth for goods of consume, and in the cases of the countries still developing for goods of production viewing the introduction of some new advanced technology, with effects over the integration growth. The tight relation of interconditioning between the speed of integration and economic growth is powered also that she develops under the influence of some factors that take action commonly, but which put their sign in a different way over the elements which compose the respective relation: the modifications taken in the political and military environment globally or nationally, institutional global developments, regional or politic governmental.

The economic reforms initiated by the government in the purpose of accelerating the economic growth and assuring macroeconomic stability have also in the same time the capacity to influence in a direct or indirect way the integration rhythm by using some common instruments, like the macroeconomic stabilizing politics, those about commercial politics of attracting outer investments of capital also like the politics viewing the creation and well-functioning of a solid infrastructure, indispensable for the assuring of economic growth and integration rhythm. Elaborated and implemented properly, the macroeconomic stabilization politics drove in a direct way to the growth of direct outer investment fluxes and to the creation of a favorable climate of business development, credibility growth on international markets of capital and this way, in an indirect way, to the growth of integration speed.

Economical instability generated by the application of some inappropriate macroeconomic politics have taken to, in the period between 1960-1985 per total countries in course of development, a

diminution of economic growth of approximate 0,9 percent annual. The inflation, followed by significant fluctuations of the real rate of the mortgage, from the existence of a budgetary deficit and a high public debt of a discouraging nature for intern or extern investments of capital and to permit the exercising of speculative capitals attracted by the reward bought by the high degree of risk, it has exercised negative effects over the economic growth, but also the integration visit. In the studied decade, the states that have recorded high values of integration visit are generally those who have experimented, in time, low rates of inflation (approximately 2/3 lower than the states low integrated).

The application of restrictive commercial politics limit the integrity by restraining imports and discouraging exports, diminishing the motivation for adopting some international standards concerning the quality of products or the efficiency of productive processes.

If the restrictions are reflected over capital movements, the negative effects will be higher, especially in the situation of developing states in which the products obtained in the background of multinational firms created as a following after the fluxes of direct outer investments represents an important part of the total exports.

Another type of governmental politics towards the growing of the integration rhythm is represented by those about the existence and good functionality of economic infrastructure, especially of telecommunications and transporting devices. The existence of some modern ways of communications is essential for the states that desire to participate at the global production structures stabilised by the multinational corporations, or to conquer new segments of marketing in top domains. The high costs of transporting in most of the

developing states determine the lowering of exports with all consequences that occur over the integration visit.

The upper relieved aspects demonstrate that new world economic order is developing under the pattern imposed by globalisation and regionalisation, in the limits of a single general model of durable economic developing, the one of the economy of marketing, under the multitude of forms and it's patterns, and at the fond of global growing fluxes superpower economics of this century have managed to create, under the effect of gravitational attraction, zones of growing and economic prosperity in contradiction with the rest of the world.

Bibliography

1. Matei Viorel, *Ghid de inițiere – Piața de capital și Burse de valori, ediție bilingvă (română și engleză)*, Ed. Universitaria, Craiova, 2006.
2. Matei Viorel, *Relații valutare-financiare internaționale*, Ed. Fundației România de Măine, București, 2004.
3. Matei Viorel, Titu Nețoiu, *Finanțe Internaționale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004.

Uniunea Europeană de la idee la realitate

AUREL PIȚURCĂ

Résumé: *L'idée de l'unité européenne a des racines profondes faisant, pendant les siècles, l'objet de plusieurs réflexions politiques, juridiques, philosophiques et même religieuses. Dans cet article on présente les principaux projets d'unification de l'après-guerre, au ssi bien que les principaux courants qui ont guidé le processus de la construction européenne.*

Mots clés: *union, communauté, intergouvernementalisme, fédéralisme.*

Ideea unității europene nu este nouă în gândirea și practica politică europeană și nu aparține actualei epoci de dezvoltare, ci o regăsim încă din secolul al XIV-lea, la Pierre du Bois, sub forma unui proiect politic, ea prinzând însă contur odată cu perioada modernă, dar mai ales contemporană, postbelică. Nu întotdeauna și în toate cazurile planurile de unitate europeană au îmbrăcat forma politică – deși aceasta a fost predominantă, întâlnindu-se la George Podiebrad, ducele de Sully sau, după primul război mondial, la Aristide Briand – ci și religioase precum cele ale lui Pius al II-lea, filosofice, cu nuanțe utopice, la Saint Simon și, în parte, la Proudhon, sau constituționale, la Joschka Fischer și Altiero Spinelli.

Perioada modernă, dominată de procesul constituirii statelor naționale și al realizării obiectivelor luptei de eliberare națională, a făcut ca ideea unității europene să se prezinte numai ca o dorință subiectivă, ea constituind subiect de discuție în cercurile intelectuale și, în cele mai multe cazuri, neavând actuala înțelegere, neîntrevăzându-se nici o finalitate practică. Statul-națiune

și modul cum era concepută și aplicată suveranitatea constituiau obstacole serioase în ideea realizării unității europene. Un stat european era cel mult văzut și conceput ca o prelungire a statului-națiune în relațiile internaționale, fără ca acesta să-și piardă sau estompeze în plan intern sau internațional elemente ale suveranității.

Pentru perioada contemporană, în special de după cel de al doilea război mondial, crearea statului unit european depășise de mult aspectul dezbaterilor teoretice, devenind o necesitate a practicii politice. „Idea de «State Unite ale Europei» nu este un scop în sine, nu este doar dorința părinților fondatori ai Comunităților Europene, nu este neapărat creația eurocrațiilor sau a celor care doresc «Europa socială», ci este un răspuns la provocările lumii globale, la concurența din ce în ce mai accentuată dintre diferiți poli de putere mondială” (Adrian Ivan, *Statele Unite ale Europei*, 2007, p. 11).

La accelerarea materializării în practică a ideii unității europene, un aport important și l-au adus transformările și mutațiile suferite de continentul european, în special

după cel de al doilea război mondial, ce a dus la fracturarea sa politico-militară, dar și noul tip de dezvoltare globală, care impune noi forme de colaborare și cooperare, de organizare politico-economică. Actualul edificiu politic european este rezultatul unui cumul de factori politici, ideologici, economici, sociali ce s-au manifestat după 1945, dar și ale cerinței actualului sistem de dezvoltare social.

Nevoia de pace, de securitate, a dominat perioada postbelică europeană, aceasta era justificată de faptul că Europa generase două conflagrații mondiale, iar noua configurație politică și militară de după 1945 lăsa să se înțeleagă că același continent ar putea din nou constitui terenul unui război nimicitor și poate ultimul pentru această parte a lumii. La aceasta se adaugă războiul rece și „cortina de fier”, ce separa cele două lumi europene, cea democratică occidentală de cea comunistă dictatorială. Aceasta se contura ca o amenințare serioasă și reală la adresa păcii și a constituit un important imbold pentru Europa occidentală de a crea unitatea europeană. Construcția europeană comună, pe lângă rolul de ripostă la adresa totalitarismului comunist, urma a fi o nouă alternativă politică democratică de urmat, un model al unui nou tip de dezvoltare socială care să asigure prosperitatea cetățeanului european și să facă din aceasta o forță globală competitivă..

După încheierea războiului rece și destinderea ce i-a urmat, pe primul plan al nevoii construcției europene s-au plasat factorii economico-sociali. O asemenea situație nu e întâmplătoare, ea este o consecință directă și imediată a noului tip de dezvoltare globală. Globalismul a impus tot mai mult cooperarea și interdependența dintre statele Europei occidentale aflate într-o cursă deschisă a dezvoltării și prosperității. Aceasta impunea crearea unui spațiu economic unic european care să permită politici economice comunitare, realizarea unei piețe interne

fără obstacole, dotată cu o legislație comună care să stimuleze economiile europene occidentale. Numai într-o uniune se putea face față concurenței ce venea dinspre SUA, Japonia și chiar statele comuniste europene. Aceeași uniune era văzută și ca un element de mediere, de echilibru, de ponderare între cele două superputeri SUA și Uniunea Sovietică, azi Rusia. Prin forța și credibilitatea sa politică și economică pe care i-o dau statele membre, Uniunea urma să devină un factor activ și responsabil al relațiilor internaționale, cu o politică și identitate proprie, în măsură să orienteze și direcționeze evoluția lumii contemporane.

Deși măcinată de interese politice, economice, etnice, naționale, de vechi și noi animozități, liderii europeni occidentali au conștientizat faptul că numai o Europă unită este capabilă și în măsură să răspundă noilor cerințe și legități ale dezvoltării globale, să elaboreze și să aplice politici economice viabile, credibile și pe termen lung.

Noua construcție europeană care până la prăbușirea regimurilor comuniste din Europa centrală și de est, în 1990, a vizat numai partea occidentală, era pusă în față a două mari probleme extrem de complicate și delicate: cea a statului-națiune și a suveranității, puternic implantată în conștiința guvernanților și cetățenilor săi; a integrării supranaționale ce presupunea afectarea rolului statului național și limitarea suveranității sale, fapt ce părea greu de acceptat și realizat. Modul cum trebuie realizată noua construcție europeană, principiile care urmau să stea la baza sa au divizat lumea occidentală și liderii săi în două mari concepții: pe de o parte, cei care erau preocupați de a menține și respecta suveranitatea statelor și care propuneau o cooperare interguvernamentală în cadrul unor instituții permanente, fără ca acestea să aibă putere de decizie; de cealaltă parte erau cei care susțineau o Europă federală și supranațională, insistând asupra transferului de suveranitate de la

statele naționale către o autoritate decizională superioară (Ivan 2007, p. 19 sau Ivan 2003, p. 13).

Interguvernamentalismul pune în centrul său statul-națiune, dublat de suveranitatea națională, ale cărui decizii, hotărâri, atribute și prerogative sunt respectate întocmai. Această concepție rezumă ideea unității europene la cooperarea și colaborarea dintre state, realizată în cadrul unor organizații și instituții ale căror membre sunt. Acordurile, deciziile comune la care se ajungea se bazau pe înțelegerea și liberul consimțământ, ele sunt luate doar pe baza consensului (unanimității), însușirea și aplicarea lor nu sunt obligatorii pentru statele membre, ci au numai rol consultativ. Dreptul național și hotărârile tribunalelor proprii prevalează asupra celor comunitare. Scopul afirmat deschis era de a proteja statul-națiune, de a-i asigura în continuare supremația în plan intern și extern, de a nu-i afecta în nici un mod și chip suveranitatea.

Organizațiile și instituțiile comunitare care au luat naștere (Consiliul Europei, Organizația Europeană de Cooperare Economică [OECE], Uniunea Europeană de Plăți) nu aveau prea mult în comun cu ideea unității europene și cu atât mai puțin a statului european, ci pot fi considerate o prelungire a activității de cooperare în planul relațiilor internaționale a statului națiune.

Supranaționalismul, deși se bazează pe principiul integrării și solidarității membrilor, nu desființează statul și suveranitatea sa, ci, prin liberul consimțământ al acestora, are loc un transfer de atribuții și prerogative ale statului către o organizație sau instituție internațională, ale căror membre sunt. Noul organism creat se particularizează prin structura sa, atributele și prerogativele de care dispune, funcțiile exercitate, obligativitatea aplicării în practică a deciziilor, prioritatea acestora asupra dreptului și hotărârilor tribunalelor naționale, modul

de luare a deciziilor, prin majoritate. Aceasta se identifică sau chiar este statul supranațional.

Principiile integrării au fost puse pentru prima oară în practică odată cu crearea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului și a Înaltei Autorități, ce era expresia evidentă a supranaționalismului și erau inspirate din principiile funcționaliste și supranaționale ale lui Jean Monnet și David Mitrany, care aveau în vedere integrarea regională.

Organizațiile supranaționale sunt rezultatul fuziunii politice liber consfințite a statelor membre și sunt independente în raport cu guvernele naționale, care le transferă o parte din competențele lor în domenii precis delimitate și are posibilitatea de a intra în legătură cu cetățenii din statele membre.

Cei mai mulți specialiști, oameni și lideri politici, consideră că semnalul pentru viitoarea construcție europeană a fost dat de Winston Churchill, într-un discurs susținut la 19 septembrie 1946, la Universitatea din Zürich, în care propunea crearea unui parteneriat între Franța și Germania, în vederea creării unei organizații regionale, denumită sugestiv „Statele Unite ale Europei”. Un priect privind crearea Statelor Unite Europene a apărut în 1946 și aparținea lui François de Menthon.

Edificarea noii construcții europene după 1945, a fost o confruntare deschisă și acerbă între interguvernamentalism și federalism. Federalismul nu este nou, el a apărut încă din secolul al XVIII-lea, fiind creația lui Johannes Althusius, Kant, Rousseau, Montesquieu și Toqueville. Despre el au vorbit în lucrările lor Giuseppe Mazzini, Victor Hugo sau Proudhon. Federalismul postbelic își justifică prezența și acțiunea prin slăbiciunea și compromiterea statului național, căruia i se impută incapacitatea de a se opune celor două conflagrații mondiale. Conform Congresului Uniunii Europene a Federaliștilor de la Montreux

(1947), federația este „un procedeu de organizare voluntară, prin care interesele se unesc pentru protecția și dezvoltarea lor, sub o autoritate care să le disciplineze” (*Rapport cu Premier Congrès Annuel de l’UEF*, 1947, p. 120).

Federalismul, atât cel din secolele XVIII și XIX, dar și cel postbelic, nu a fost o concepție unitară, a cunoscut mai multe accepțiuni, nuanțe, orientări. Astăzi, se vorbește de un *federalism integral*, promovat de Alexandre Marc, inspirat din ideile lui Proudhon (Ivan 2006, pp. 57-58), un *federalism constituțional*, al cărui mentor a fost *Altiero Spinelli*, inspirat din lucrările lui Alexander Hamilton și James Madison – *The Federalist Papers* (Vayssiere 2006, pp. 36-37), dar și de un *federalism politic*, care a primat în construcția europeană comunitară și care, în anumite măsuri, le-a înglobat pe cele două.

Un prim proiect de creare a unei uniuni europene, bazat pe federalismul politic, aparține lui Michel Debré, avansat în 1949, sub numele de *Proiect de Pact pentru o Uniune de State Europene*. Modelul propus de Debré prevedea: un *președinte* ales prin vot universal pe o perioadă de cinci ani, cu rol de arbitru; o *Adunare a Națiunilor Europene*, un fel de parlament cu atribuții legislative, ales tot prin vot universal; un *Senat* – un fel de Consiliu de Miniștri, cu rol executiv; *Consilieri*, aleși de Adunare și subordonați Senatului. Proiectul propus de M. Debré este foarte apropiat de sistemul politic nord-american. Și în proiectul lui Debré, *președintele* promulga deciziile Adunării și avea drept de veto (Debré 1950, pp. 28-29).

Un alt proiect de federalism politic european a fost propus în 1956 de Henri Brugman, profesor la Colegiul European din Bruges. Modelul său se bazează pe principiul subsidiarității, care permite delegarea de competențe de la autoritatea

centrală către cea locală și invers (Ivan 2007, p. 26).

Actuala formulă a Uniunii Europene este rezultatul unui proces îndelungat, dificil și complex, care a cunoscut perioade de stagnare și chiar de involuție. El a fost un proces stadial, precedat de crearea unor organizații comunitare europene, prin excelență economice: Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (1951); Comunitatea Europeană a Energiei Atomice; Comunitatea Economică Europeană sau Piața Comună (1957), prin Tratatul de la Roma, semnat de Italia, Franța, Germania federală, Belgia, Olanda, Luxemburg. Toate aceste organizații urmăreau obiective economice comunitare. Un moment important în încheierea ideii de uniune europeană va fi în 1967, când cele trei organizații vor fuziona, formând *Comunitatea Economică Europeană* (CEE), care își propunea: piața comună, înființarea uniunii vamale, apropierea politicilor economice. Chiar și prin lărgirea CEE, în 1973, prin aderarea Angliei, Danemarcei și Irlandei, aceasta nu își va modifica structura și obiectivele economice.

Crizele economice din cursul anilor '70, îndeosebi cele de petrol din 1973 și 1979, au demonstrat că organismul comunitar european (CEE), fundamentat numai pe baze și obiective economice, nu era în măsură să facă față acestora și au pus în discuție necesitatea creării unui organism comunitar european politic. Drept urmare, în cursul anilor '70-'80, vor apărea noi proiecte politice de unitate europeană. În 1973, Jean Monnet va propune pe baze federaliste un proiect de „guvernământ european provizoriu”, format din șefii de stat și de guvern ai CEE. La rândul său, acest „guvernământ” urma să elaboreze un model de creare a Uniunii Europene, format pentru început din guvern și o adunare aleasă prin vot universal (Bitsch 2006, p. 198).

Proiectul lui Monnet a avut succes, la mijlocul anului 1975, Comisia Europeană a acceptat ideea creării Uniunii Europene, fiind de acord cu constituirea unui guvern european și a unui Parlament european bicameral, format din *Camera Popoarelor*, aleasă prin vot universal, și *Camera Statelor*, ai cărei membri erau numiți de statele membre.

Din însărcinarea *Consiliului European*, primul-ministru belgian Leo Tindemans va elabora un raport care, în mare, pune accentul pe întărirea instituțiilor existente, fără însă să propună modificarea tratatelor de bază, care continuau să aibă structură și obiective economice, dar nu politice, așa cum s-ar fi așteptat unii.

Anii '80 vor aduce o nouă relansare a ideii unității europene. Contextul politic internațional al acestei perioade cerea mult mai mult decât unitatea economică comunitară. Extinderea domeniilor uniunii la cel juridic, dar mai ales la cel politic, impunea fie încheierea unor noi tratate de bază sau revizuirea celor existente.

În anul 1981, primul-ministru al Luxemburgului, Gaston Thorn, va elabora un raport al Comitetului, în care, pentru prima oară, propune o conferință inter-guvernamentală care să elaboreze un nou tratat de bază corespunzător noilor realități (Bitsch 2006, p. 224). Deși propunerea primului-ministru luxemburghez a fost respinsă, miniștrii de externe ai Germaniei federale și Italiei au prezentat Parlamentului European, la 18 noiembrie 1981, „un plan european” (Bitsch 2006, p. 224). Prin acest act, se cerea celor 10 guverne să colaboreze în vederea realizării unei politici externe și de securitate comune, precum și necesitatea unei cooperări politice între statele comunitare. „Actul European” trebuia revizuit după cinci ani și urma să se finalizeze cu încheierea unui tratat. Deși actul european a născut numeroase discuții atât pro cât și contra, în 1983, la Stuttgart, Germania federală,

profitând și de președinția Consiliului European, îi va determina pe ceilalți membri comunitari să semneze *Declarația solemnă asupra Uniunii Europene*, care poate fi considerată punctul de plecare al actualei Uniuni Europene. Pentru prima oară se depășea cadrul Tratatului de la Roma, vorbindu-se de politici noi, în afară de cea economică, cum ar fi cea de securitate, culturală, de apropiere legislativă, de corelare a acțiunilor comunitare împotriva delincvenței și a terorismului. Realizarea unei Uniuni Europene depindea de revizuirea vechilor tratate și crearea unui nou raport între instituțiile comunitare și guvernele naționale. În acest context, se va elabora proiectul politic al lui Altiero Spinelli (1984).

Începând din 1979, Parlamentul European se va alege prin vot universal, fapt ce a condus la creșterea rolului și importanței acestei instituții comunitare. În 1989, o comisie de deputați sub conducerea lui A. Spinelli va elabora și prezenta Parlamentului European *Tratatul Uniunii Europene* (Spinelli Report 1983, 1987, p. 333). Viitorul Uniunii Europene era conceput pe principiul federalist. Era păstrat și extins principiul subsidiarității, ca element important al federalismului. Conform acestui principiu, instituțiile comunitare păstrau numai acele competențe pe care erau în măsură să le exercite mai bine decât guvernele naționale (Urwin 2000, p. 499). Proiectul consacra funcția legislativă și bugetară a Parlamentului European și deși se menținea în continuare votul de unanimitate, era extinsă însă sfera de manifestare a celui majoritar. Transformări importante suferea și Comisia Europeană, ai cărei membri nu mai erau numiți de statele membre, ci de președintele acestei instituții după consultare cu Consiliul. Inovații erau aduse și curții de justiție, ai cărei membri nu mai erau numiți de statele membre, ci de Parlamentul European și de Consiliu. Mult mai importantă era pre-

vederea privind extinderea activității Comunității Europene la mai multe domenii și politici ca: cercetarea, industria, telecomunicațiile, politicile sociale, de mediu și realizarea uniunii monetare. Deși proiectul a fost aprobat de Parlamentul European în 1984, el a fost respins de guvernele statelor membre se temeau de creșterea autorității Comunității Europene, văzând în aceasta instaurarea unui stat federal, care ar fi subordonat statele membre. În acea perioadă, guvernele și parlamentele naționale nu erau pregătite pentru o asemenea politică, de aceea au optat pentru o reformare parțială și timidă a tratatelor, numai atât cât acestea să nu lezeze statul națiune și, mai ales, suveranitatea sa.

Crizele economice din perioada 1983-1984, complicarea relațiilor internaționale, apariția unor noi probleme, ca aceea a terorismului internațional impuneau restructurarea, regândirea Comunității Europene. Aceasta se putea realiza fie prin elaborarea unui alt tratat, fapt mult mai greu de realizat întrucât aceasta ar fi cerut timp și trebuia depășite poziții și obstacole contrare, sau revizuirea tratatelor existente, fapt mult mai accesibil și acceptat de statele membre. Unii lideri, ca François Mitterand, aveau un punct de vedere mai aparte. El se pronunța pentru analiza Tratatului Uniunii Europene aprobat de Parlamentul European și se opunea revizuirii tratatelor existente, precum și prelungirea politicii comune și în alte domenii pe care vechile tratate nu le cuprindeau cum ar fi: sănătatea, justiția, educația, lupta contra terorismului (Gerbet 1994, p. 416).

La presiunea Italiei, Consiliul Europei întrunit la Milano, în iunie 1985, a aprobat convocarea Conferinței interguvernamentale ce urma a se pronunța pentru revizuirea tratatelor. Aceasta a avut loc la Luxemburg, în septembrie 1985, iar în decembrie 1985, Consiliul European a decis ca propunerile celor două comitete să fie incluse într-un

singur act, numit *Actul Unic European* (Zeltner 2000, pp. 62-65). Documentul era un compromis între politicile existente și cele noi care impuneau reformarea Comunității Europene. Ca element inovator este includerea în Actul Unic European a cooperării politice, dar mai ales a faptului că statele membre s-au declarat de acord de a transforma relațiile lor într-o Uniune Europeană (Sidjanski, 1992, pp. 169-171).

Încet, dar sigur, în gândirea politică comunitară își face loc tot mai mult ideea că viitoarea construcție comunitară nu se poate realiza decât prin implementarea căii federale care impunea un transfer important de competențe ale suveranității naționale la nivelul instituțional comunitar. Însuși Actul Unic a extins puterile de decizie ale instituțiilor comunitare. De asemenea, s-a ajuns la concluzia necesității unității și complementarității între integrarea social-economică și cea politică.

Aplicarea în practică a obiectivelor incluse în Actul Unic, reformarea instituțiilor comunitare, a întărit ideea construcției europene nu numai pe criterii și nevoi economice, ci mai ales politice.

Căderea regimurilor comuniste din Europa centrală și răsăriteană, a structurilor economice și politico-militare ale acestora, CAER-ul și Pactul de la Varșovia, dezmembrarea Uniunii Sovietice au creat pentru Europa șansa reunificării sale, a părții democratice occidentale cu cea fostă comunistă, dictatorială.

Pentru realizarea *Europei Mari* sau *Europei Unite*, ambele părți trebuie să îndeplinească unele condiții. Fostele state comuniste trebuia să realizeze reconstrucția democrației, translația la economia de piață, integrarea în spațiul și instituțiile euro-atlantice.

Pe de altă parte, se puneă întrebarea dacă în formula și structura în care se afla Comunitatea europeană, aceasta era capabilă să facă față noilor cerințe și provocări, să

asigure sprijinul necesar celeilalte părți europene de care fusese desprinsă.

Conștienți de necesitatea continuării și accelerării construcției comunitare, a translației spre Uniunea Europeană, François Mitterand și Helmut Kohl, la 20 aprilie 1990, propun convocarea a două conferințe interguvernamentale comunitare, prima vizând unitatea politică, iar cealaltă unitatea monetară, pronunțându-se totodată și pentru lărgirea competențelor și domeniilor comunitare. Realizarea noii construcții europene comunitare a fost decisă odată cu Tratatul de la Maastricht, care i-a opus pe adepții Europei federale celor ce susțineau în continuare Europa interguvernamentală.

Din punct de vedere politic, Tratatul prevedea:

- Promovarea progresului economic și social.
- Afirmarea identității sale pe scena internațională, mai ales prin politica externă și de securitate comună.
- Instituirea cetățeniei europene.
- Dezvoltarea unei cooperări strânse în domeniul afacerilor interne (Ivan 2007, p. 85).

Alături de extinderea domeniilor de competență comunitare la 20, a fost inclusă și prevederea de instituire a cetățeniei europene, care capătă o dimensiune federală prin: dreptul de circulație și sejur al persoanelor care beneficiau de cetățenia unui stat membru, dreptul de a alege și de a fi ales la alegerile municipale și pentru Parlamentul European, protecția diplomatică și consilierea unui stat membru pe teritoriul unui stat terț, dreptul la petiție către Parlamentul European, al oricărui cetățean european.

Instituirea statutului de cetățean european, punerea în aplicare a liberei circulații a persoanelor în statele comunitare, a impus cooperarea în domeniul justiției și afacerilor interne, incluse în tratat. Erau precizate politica privind azilul, regulile privind trecerea frontierei externe a statelor

membre, imigrația și politica privind cetățenia statelor terțe.

De asemenea, Consiliul urma să stabilească lista țărilor ai căror cetățeni aveau nevoie de viză pentru a intrat în spațiul comunitar (Tratatul privind Uniunea Europeană, VI, art. K1, p. 219).

Politica Externă și de Securitate Comună a constituit o problemă viu disputată și inclusă în Tratatul de la Maastricht. Ea a fost pentru prima dată inclusă într-un tratat de bază stabilindu-se principiile fundamentale ale Uniunii, consolidarea securității comunitare și a celei internaționale, promovarea cooperării internaționale, promovarea democrației, a domniei legii și a drepturilor fundamentale ale omului (Tratatul privind UE, Titlul V, art. F 1(2), p. 209).

Stipularea unor asemenea prevederi urma să asigure identitatea Uniunii Europene în relațiile internaționale, să îi asigure un nou statut în cadrul acestora.

Problema apărării comune a evidențiat din nou rivalitățile, opiniile definite ale statelor membre, față de NATO și SUA. Franța era adepta unei apărări europene, fapt ce presupunea o îndepărtare și ieșire de sub tutela nord-americană. În schimb, Anglia și Olanda înclinau pentru o apărare comună europeană sub egida NATO. La poziția Franței a aderat și Germania care împreună au creat un corp militar comun, iar mai târziu Franța, Italia și Spania au pus bazele forței navale comunitare. Evoluția vieții internaționale, criza iugoslavă vor conduce statele comunitare la crearea unei anumite armate comunitare.

Chiar dacă Tratatul de la Maastricht a fost un compromis între dorințele supra-naționale și federaliste și cei care continuau să apere statul-națiune și suveranitatea sa, considerată intangibilă, acesta, prin prevederile sale a făcut ca Uniunea Europeană să nu mai semene cu nici o organizație internațională, dar nici cu un stat tradițional. Același tratat i-a conferit o evidentă

dimensiune politică, i-a introdus multe elemente de federalism, făcând astfel din ideea unității europene o realitate a vieții politice. Dar orgoliile naționale nu au fost depășite și nu s-a creat statul federal, Tratatul de la Maastricht a deschis drumul spre reformarea profundă a Uniunii Europene, proces continuat la Amsterdam și Nisa.

Bibliografie:

- „Actul Unic European”, în http://www.europol.europa.eu/transl_es/RO/juri/treaties/single.act.doc+Acte+Unique+eu.ro.
- „Le Traité de l'Union Européenne”, Editions de l'Université de Bruxelles, 1995.
- „Raport du Premier Congrès Annuel de l'UER”, Palais Wilson, Genève, 1947.
- „Tratatul Uniunii Europene”, în <http://www.ier.ro/Tratate/11992M.Maastricht.pdf>.
- Alexandrescu, Mihai, „David Mitrany. Viața și opera”, în *Actualitatea mesajului fondatorilor Uniunii Europene*, Nicolae Păun (coordonator), EFES, Cluj-Napoca, 2006, pp. 292-301.
- Bitsch, Marie-Thérèse, *Histoire de la construction européenne de 1945 à nos jours*, Bruxelles, Complexe, 1996.
- Burgmans, Henry, *L'idée européenne 1920-1970*, Bruges, De Tempel, 1970.
- Duță, Alexandru, *Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, All, București, 1999.
- Ivan, Adrian Liviu, *Sub „Zodia Statelor Unite ale Europei”*, ECCO, Cluj-Napoca, 2006.
- Ivan, Adrian Liviu, *Statele Unite ale Europei*, Institutul European, 2007.
- Sidjanski, Dusan, *L'avenir fédéraliste de l'Europe. La Communauté européenne, des origines au Traité*, Paris, PUF, 1992.

The Impact of EU Competences over Human Rights Matters on the Implementation of Anti-Discrimination Legislation in the Member States

CĂTĂLINA MARIA GEORGESCU

Résumé: *L'arrangement institutionnel actuel de l'Union européenne dans le domaine des droits de l'homme semble peu capable de mettre en pratique les politiques nécessaires, à la fois au niveau communautaire et au niveau extérieur. Les Etats membres ont souvent révoqué leurs compétences exclusives dans les questions concernant les droits de l'homme, refusant l'idée de la compétence des institutions européennes d'imposer leur volonté dans cette matière. Cet article a le but de présenter la manière de laquelle la limitation des compétences de l'Union européenne affecte les mesures prises par les gouvernements des Etats membres pour l'implémentation de législation anti-discrimination. On présente aussi l'activité d'un organisme indépendant, l'Agence de l'Union Européenne pour les Droits Fondamentaux, pour étudier et monitoriser l'implémentation de la législation anti-discrimination dans les législations nationales.*

Mots clés: *droits de l'homme, politiques européennes, droit communautaire, législation nationale.*

Although the official message of the European authorities is that the European Union is an ardent defender of human rights, as regards both the Community and external policies, it might seem that the EU does not possess a comprehensive and coherent approach in dealing with the infringements that affect human rights. Moreover, a serious doubt hangs over the EU institutions regarding their legal capacity and, most manifest, legal competences to deal with these issues that appear at Community level. Yet, the Treaty of Amsterdam clearly stipulates that *“the Union shall respect fundamental rights as guaranteed by the European Convention on Human*

*Rights (...) and as they result from the constitutional traditions common to the Member States, as general principles of Community law”*¹. Moreover, *“the Union shall provide itself with the means necessary to attain its objectives and carry through its policies”*² is an imperative stipulated by the very same article making it curious that the Union did not succeed in taking the requested measures to promote its human rights policies. Notwithstanding the fact that the Treaty has impetuously pledged the Union's loyalty to the European Convention on Human Rights, this stipulation appears to have no practical correspondent.

The existing European institutional arrangements in the field of human rights appear not to be quite effective in shaping the much-needed human rights policies at both the Community and external levels, thus we feel entitled to hang a question mark over the so-called EU commitment to its human rights desideratum as expressed in the founding treaties, conventions, regulations and other decisions. Could it be that the topic of human rights is not on the EU agenda as it was supposed to be?

The actual presence of human rights policies on the Community agenda was grimed by some aspects originating in the Treaty of Amsterdam. Even after the innovations introduced with Amsterdam, the Treaty did not highlight human rights as top priorities. In implementing the anti-discrimination legislation in the Member States, one great challenge was represented by the issue of competences of the EU regarding human rights policies. The issue of competences was brought up any time the Member States wanted to dodge from the problem represented by the implementation of anti-discrimination legislation.

In some of the Member States' opinion, the EU institutions do not have the legal competence to impose their will on human rights matters upon the Member States of the EU. They have also claimed that they own exclusive competences over these matters. However, the Union cannot wait passively until the nations decide to take measures on their own. Thus the existence of a human rights policy at the EU level was not only a matter of principle. It was crucial for the well-functioning of any democratic system. Consequently two European Council Directives – the Racial Equality Directive 2000/43/EC and the Employment Equality Directive 2000/78/EC – were adopted and they stand at the basis of any anti-discrimination legislation in the EU Member States.

The issue of the absence of a constitutional competence of the Community appeared also in a number of other cases. For the purpose of this article, one can mention some of the instances with relation to human rights such as the appearance of the idea of a Community “Bill of Rights”, or when the subject of the accession to the European Convention on Human Rights was raised. Furthermore, any time human rights were brought into discussion, Member States raised the issue of competences. The explanation stands in the fact that these rejections by the Member States appeared as a consequence of their concern that should they yield the Community the competence over human rights, the latter would have gradually expanded its demands over other domains which the nations are not disposed to resign. The rationale of the Member States is that they would not permit an increase in the Community's jurisdiction in their detriment. Moreover, some Member States argued that the Community should limit itself to economic issues of integration. Other instances surprised the moment when some countries argued that human rights represent in fact a hindrance to the establishment of a strong and wealthy Union. As regards the real reasons, they remain to be further discovered.

Indeed, the EU does not possess full jurisdiction over these matters, and the Member States are entitled to it. Still the issue of jurisdiction is somewhat diluted in some clearly-cut areas so that the Union has in fact the possibility and legitimacy to issue a coherent human rights policy. The European Court of Justice has interpreted the issue of human rights in three constitutional principles. First, in its case law the European Court of Justice has argued that “*respect for human rights is a condition of the lawfulness of Community acts*”³. Second, “*it is the positive duties of the institutions to ensure the observance of*

fundamental rights, in other words they are obliged not simply to refrain from violating them, but to ensure that they are observed within the respective constitutional roles played by each institution"⁴. Thirdly, *"the human rights jurisdiction of the Community extends only in the field of Community law"*⁵. Consequently, as regards the Union, Community law and all the fields regulated by it are thought to be the legal boundary for any human rights actions. So the ways rather exist. It remains to be proven that as the proverb "where is a will, there is a way" teaches us, a will to act on human rights exists.

There are some concerns expressed by scholars that freedom of expression, right to property and contract, as elements of the liberal democratic society, have produced an un-wanted and un-expected effect, that of the up-rise of racist speech. The fact that the changes in the European legal system have brought new values to the old ones, like the equality of rights and anti-discrimination, has produced a clash in this system of values. On the one hand there are the liberal and democratic rights as stated above, on the other hand there are the new rights which have found their expression in the demands of the post-war society. In order to address them properly, legislation on racism and discrimination in general is needed.

The delays in implementing the EU directives have numerous effects at national level. Besides affecting the well-functioning of the legal system by failing to take the required measures regarding civil, administrative or penal law, these delays are barriers for effective work on the part of the Member States national reporting systems on racism and discrimination. These problems challenge the activity of an entire set of institutions both at national and European level, because of the liaisons and the synergies among them.

Let us dwell our statement on the case of the European Union Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, an independent body of the European Union which has its headquarters in Vienna. The European Union Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) was established based on Council Directive No. 1035/1997 on 2 June 1997 and began its activities in 1998. Its purposes were centered on providing the European Union institutions and Member States with comparable, reliable and effective data and information on racism and xenophobia and with studying these phenomena by emphasizing the general trends, their causes and consequences in their manifestation.

The activity of the EUMC was concentrated on the following fields: first, it dealt with the monitoring of the phenomena of racism, xenophobia, Islamophobia and anti-Semitism through the collection, record and analysis of information from the Member States. Second, the Centre was entrusted the mission to coordinate and develop the European Racism and Xenophobia Information Network – RAXEN. Third, the Centre aimed at the improvement of comparability, reliability and objectivity of data and information at the level of the EU, as it represents one of the major challenges affecting the work of the EUMC. Fourth, the EUMC prepared opinions, recommendations and conclusions for the entire EU and its Member States. Finally, the EUMC was entrusted with the task of establishing instruments to supervise the exchange and spread of information to EU institutions, Member States, national and international organisations and the wider public⁶.

In 2007, on the basis of Council Regulation (EC) No. 168/2007 of 15 February 2007, the former European Union Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) enlarged its mandate turning into the Fundamental Rights Agency (FRA), an independent body of the European

Union. The Agency has its headquarters in Vienna and officially replaced the former EUMC starting with 1 March 2007.

The failure to implement and act according to the anti-discrimination legislation confuses the activity of national monitoring institutions. This is more severe, as the activity of some EU bodies relies on the work of their national partners. For instance, the FRA relies on the information and data collected by the RAXEN National Focal Points in each of the 25 Member States.

The differences among Member States in implementing the anti-discrimination legislation and in the existing national monitoring and reporting institutions produces a varied scenery. On the one hand there are states in which the governmental institutions collect and register complaints according to their national particularities. On the other hand, there are countries in which the governmental organisations are substituted for the non-governmental organisations which are in charge with these aspects. There is a third category of countries that do not possess an effective system to collect the complaints. Moreover, another challenge to an effective monitoring of discrimination of migrants, minorities or ethnic groups is that some countries are not interested in making that kind of data public. As a result, there is a direct link between effective registration and monitoring of discriminatory behaviour and discourse and the number of cases taken to court or the opportunities of awareness-raising. As peculiar as it may seem, even if cases of discrimination do not reach public attention, that does not make that country a less discriminatory environment. It simply shows that there are not enough efforts made to improve the system.

Like its predecessor, the European Union Agency for Fundamental Rights undertook to study and monitor whether the Article 13 European Council Directives were

implemented by the national governments article by article in the national legislation. Thus, in its studies on implementing the racial equality directives into the national legislation, the Agency is pre-occupied with several aspects. Firstly the Agency puts a great deal of emphasis on the existence of definitions of direct and indirect discrimination, harassment, instruction to discriminate, genuine and determining occupational requirements, and further whether positive actions, burden of proof, specialised bodies and ombudsmen exist in the national legal systems. Moreover, the Agency looks whether it is necessary to introduce definitions of direct and indirect discrimination as defined in Article 2.2(a) and 2.2(b) of the Directives into national legislation.

Secondly, the legal experts who collaborate with the Agency on this sort of studies analyse whether other legal basis for anti-discrimination is provided for in the national legislation. The research is conducted at the level of constitutional provisions, at the level of criminal law, penal provisions or whether such stipulations as racial motivation as aggravating circumstance exist. Thirdly, the interest of the experts is also laid upon the special legislation in the national fields. For instance the prohibition of National – Socialist and fascist ideologies, activities and political parties in Austria and Germany or the prohibition of Greek and Portuguese racist and fascist organisations are taken into consideration. Fourthly, the experts who work with FRA projects cover all the recent developments in aliens' legislation, immigration, asylum, integration of aliens. For example the waiting period for acquiring citizenship which varies between five and ten years⁷, the importance of language skills or cultural and historic knowledge or the existence of the obligation to participate in integration programs are also taken into account.

Moreover, the studies of the Agency consider whether Member States are parties to some international conventions. The following international instruments are taken into account⁸: UN International Convention on the Elimination of all Form of Racial Discrimination (ICERD 1966), the Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities (1995), the International Covenant on Civil and Political Rights (CCPR 1966), the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR 1966), the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR 1950), Protocol 12 to the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (2000), the European Social Charter (1961), the European Charter for Regional and Minority Languages (CRML 1992), the Geneva Convention on the Status of Refugees and the 1967 New York Protocol, the European Convention on the Legal Status of Migrant Workers, ILO Convention 97 on Migration for Employment, ILO Convention 111 on Discrimination (Employment and Occupation 1958), ILO Convention 117 on Social Policy (Basic Aims and Standards 1962), ILO Convention 143 on Migrant Workers (Supplementary Provisions 1975).

To sum up, as regards the transposition of the EU anti-discrimination legislation and recommendations into the national legislation, it might appear that the main concern of the Member States was to follow their own particular interests. Should these negative instances remain unanswered, they will gradually turn into serious perils to the existence of a sound human rights policy. Thus, future transformations in this sense are expected to appear.

Notes

¹ Article 6, paragraph 2, TEU.

² Article 6, paragraph 4, TEU.

³ Ph. Alston and J. H. H. Weiler, 'An 'Even Closer Union' in Need of a Human Rights Policy: The European Union and Human Rights', in Ph. Alston, M. Bustelo and J. Heenan (ed.), *The EU and Human Rights*, Oxford, Oxford University Press, 1999, p. 3, 25.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ EUMC Annual Report 2002, Part I, p.3.

⁷ Chahrokh, Haleh, Wolfgang Klug, Veronika Bilger on behalf of the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), *Migrants, minorities and legislation: Documenting legal measures and remedies against discrimination in 15 Member States of the European Union*, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004, pp. 90-91.

⁸ *Ibidem*, pp. 98-101.

US Geo-Political Hegemony in the Era of the New Imperialism

ANCA PARMENA OLIMID

Résumé: *Cet article envisage l'opinion dominante au sein de la littérature concernant l'hégémonie totale des Etats Unis sur le monde. Manifestement, il s'agit de l'utilisation de la terminologie ainsi que les implications du nouveau impérialisme américain. Le débat porte sur les aspects économiques et culturelles de la guerre contre le terrorisme qui bénéficient et constituent le couer de ce qu'il est convenu d'appeler "l'américanisation".*

Mots clés: *stratégie, interventionisme, libéralisation, démocratisation, américanisation.*

Pax Americana and the New Imperialism¹

How does the ideological profile of US changed since the early twentieth century? The purpose of this article is to engage a common consensus on the current imperialism as a significant tool of analysis of the international politics. This attempt restores in fact the two traditional dimensions of the political scene in western democracies:

The first of these is the *economic dimension*. More specifically, this dominated most Western democracies in the postwar period. From the outside, the economic dimension remains the official issue, especially in its contemporary American reality.

Among the scholars that have commented on this, J. A. Hobson found that this terminology condemns the imperialism of the last decades as a bussiness policy; although the new imperialism has been

bad bussiness for the nation, it has been good bussiness for certain classes and certain trades within the nation: "certain definite business and professional interests feeding upon imperialistic expenditure, or upon the results of that expenditure, are thus set up in opposition to the common good, and instinctively feeling their way to one another, are found united in strong sympathy to support every new imperialist exploit"².

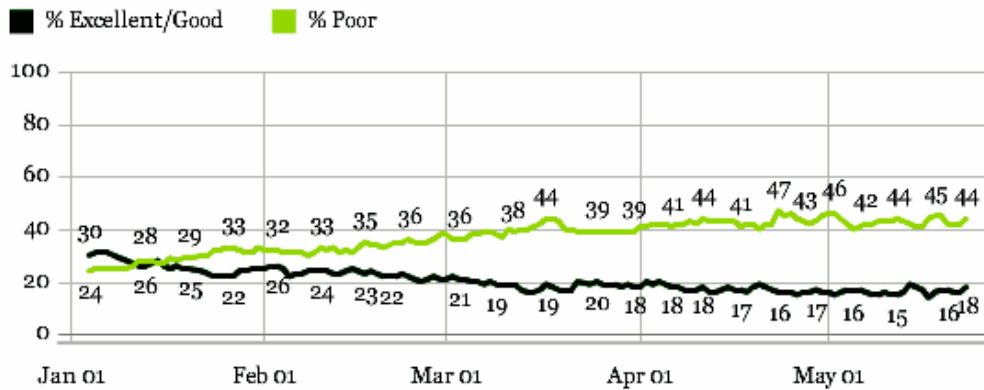
The *economic imperialism* involves the connection between the exertion of economic influence, business interests and territorial acquisition: "the making of railways, canals, and other public works, the establishment of factories, the development of mines, the improvement of agriculture in new countries, stimulated a definite interest in important manufacturing industries which feeds a very firm imperialist faith in their owners"³.

For both political and theoretical reasons, the beginning of this century

produced the most influential accounts of imperialism. The economic dimension of this new form of imperialism helped rationalize US interference in the politics of other nations in the Western hemisphere during this century⁴.

Nonetheless, the economic agenda of the imperialism formally integrates the internal economy. A recent Gallup Poll shows that only 18% perceive the economy “excellent” or “good” and 87% believe it is getting worse⁵.

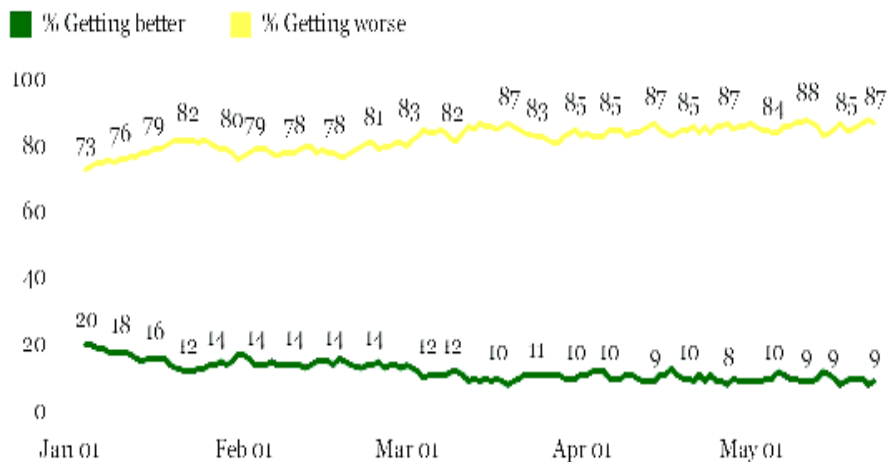
2008 Trend in Ratings of Current U.S. Economic Conditions

"Only fair" responses not represented in graph.

GALLUP POLL

Right now, do you think that economic conditions in the country as a whole are getting better or getting worse?

GALLUP POLL

Gallup interviewed no fewer than 1000 US adults nationwide each day during 2008) showing the incompatibility of economic reform with imperialism or any other military plan. The antagonism of imperialism and economic reform is an inherent opposition of policy involving Bush's contradictory methods of government.

A second dimension, the cultural dimension, summarizes several issues and captures the conflict of traditional aspects of ideology⁶. For example, Hawkes conceives of tradition as an attempt to describe the phenomenon of ideology for an understanding of contemporary philosophy, art and literature⁷. Yet the pathway to restoring the traditional cultural dimension leads ultimately to a thicket of ambiguity.

For David Harvey the cultural impulses and forms clandestinely enter from outside. More specifically, the emulation of US consumerism, ways of life, cultural forms and political and financial institutions has contributed to the process of endless capital⁸ (emerging from this literature, the term "cultural imperialism" to cultural domination, with a fairly high level of generality). David Harvey has formulated the most recent theory concerning the multicultural immigrant society driven by individualism that perpetually revolutionizes social, economic and political life.

Cultural imperialism is in John Tomlinson's words "a critical discourse which operates by representing cultures whose autonomy it defends in its own dominant Western cultural terms"⁹.

Several research projects have found that the connection between modernity and liberal democracy is more powerful in the West in the era of new imperialism. Among these, John Fonte's study, *The Ideological War Within the West*, combines key elements of these approaches. Fonte notes the value of the redefinition of the democratic ideals: "transnational progressives

have been altering the definition of democracy from that of a system of majority rule among equal citizens to one of power sharing among ethnic groups composed of both citizens and non-citizens"¹⁰.

The general structuring of modernity competition allows one to explain the current interest in imperialism and the latest manifestations of the way in which the "new imperialism" is significant not only for its attempt to resuscitate empire and dissociate it from the imperial past, but also, and more importantly, for its explicit role in the legitimization of a new imperial project¹¹.

Indeed, there is a powerful relationship between the new imperialism and the War in Iraq from the neorealist perspective. The answer to this question composes the beginning of a critical analysis of the new imperial strategy. The War on Terror is the *US model war* in the world of the new imperialism, a new type of war: "The United States and cooperating nations have brought a wide range of capabilities to bear on terrorism. The diverse activities undertaken illustrate the degree to which we are engaged in a new type of war"¹². Far from creating a world free from political violence, the War on Terror has been implemented since 9/11 in a manner that distinguishes between the civilized world and barbarians. This pre-planned neo-conservative agenda crucially performs the function of an ideology dimension in US foreign policy.

In normal usage, the term "strategy" induced by the new imperialism refers to what might be called "the global system of multiple states by regularly displaying the massive military force"¹³. As President Bush expressed it: "This is not, however, just America's fight. And what is at stake is not just America's freedom. This is the world's fight. This is civilization's fight. This

is the fight of all who believe in progress and pluralism, tolerance and freedom”¹⁴.

In addition, we can identify that the terrorist threat is the overarching US national political-security framework under which the new project of imperialism is justified and it might be effective by “*supporting moderate and modern government, especially in the Muslim world, to ensure that the conditions and ideologies that promote terrorism do not fertile ground in any nation*”¹⁵.

New Imperialism and “Bush’s Strategy” in post 9/11 American Foreign Policy

Bush’s discourse on War on Terror thus crucially changed the function of an official ideology in US diplomacy. The new American leadership resuscitated a discredited debate over what Samuel P. Huntington claimed in the early 1990s, the invytable “clash of civilizations”¹⁶.

We identify two main features of Bush’s new imperialism that seem problematic for a critical analysis of the practice of the international scene:

1. the specific *language of interventionism and capitalist prerogatives* within which the debate become a system of knowledge. The new imperialism project fabricates new strategies and also assume the legitimacy of the war in the mindset of the citizenry¹⁷. This permitted the elision of the concepts of terrorism and war employed throughout Reagan’s administration;
2. the magic *formula of “democratization and liberalization”* involving the support of international institutions like the IMF (International Monetary Fund) and World Bank to implement it. These institutions are concerned with situating at the centre of a progressive global architecture of power: “*with democratization has come this emergence of new groups, not all of whom have shared the goal of free,*

pluralistic and democratic Iraq...Our restore, reform, build strategy is achieving results... according to the International Monetary Fund, GDP is expected to grow in real terms by 3.7 percents and nearly 17 percents in 2006...According to the IMF, per capita GDP, an important measure of poverty, rebounded to \$ 942 in 2004 (after dropping to \$518 in 2003) and is expected to continue to increase to over \$1000 in 2005”¹⁸.

The ideology of “Americanization”

Given the confusion of the new imperialism in policy-making circles, this alternative constitutes a universal and modern worldview that challenges both the global liberal context in general and the national American system in particular. The new national security agenda faces in fact the new imperialism.

What is new and important are the uses to which the contemporary interest in new imperialism is being put involving the deployment of a highly restrictive definition of key words. Scholarly references to concept of new imperialism linked to the term the concept of “*the Ideology of Americanization*”.

Peter McLaren assessment overestimates the importance of motivated strategies for promoting a uniform American culture. He notes the recent work to build a permanent *ideology of Americanization* in order to guarantee the preservation of the power and privilege of the dominant classes. The merging consensus surrounding the new imperialism has in large part been made possible through the collective experiences in the context of the political activism and social mobilization.

Another notable feature of this consideration seeks to legitimize the social order through racial harmony and national identity based on the “Americanization” of cultures¹⁹. Alexander Stephan argued that the new re-theorising of the American

foreign action comprises terms such as US imperialism which appear frequently in Europe²⁰.

Associated with their continued predominance, Americans reproach Europe for constructing a post-modern Eden while living under American military protection since 1945, and for failing to respond to crises like in the Balkans and the War on Terror²¹.

In concluding this article it is important to point that not surprisingly, the trajectory of this new considerations emphasis in US diplomacy a recent re-theorising of the American foreign action rather than a linguistic turn.

Notes

¹ The term “imperialism” is related to the expansionism of capital, in general. To this could be added the fact that imperialism is the highest phase of capitalism (the centralization of capital and the effect of socialist revolutions are, in fact, the era of the decline of capitalism). For more, see Peter Cain, Mark Harrison, *Imperialism: Critical Concepts in Historical Studies*, Taylor & Francis, London, Routledge, 2001, p. 196.

² J. A. Hobson, *Imperialism: A Study*, New York, Cosimo Inc., 2006, pp. 46-47.

³ *Ibidem*, p. 49.

⁴ John Carlos Rowe, *Literary Culture and us Imperialism: From the Revolution to World War II*, New York, Oxford University Press US, pp. 22-23.

⁵ Gallup Poll, *Gallup Daily: 18% Call Economy “Excellent” or “Good”* <http://www.gallup.com/poll/107497/Gallup-Daily-18-Call-Economy-Excellent-Good.aspx>, May 24, 2008

⁶ We chose the term “traditional aspects of ideology” for reasons concerning the limitations of ideology outlining a more expansive analysis observable in the literature.

⁷ David Hawkes, *Ideology*, London, Routledge, 2004, p. 178.

⁸ David Harvey, *The New Imperialism*, Oxford, Oxford University Press, 2005, p. 41.

⁹ John Tomlinson, *Cultural Imperialism: A Critical Introduction*, London, Continuum, 2002, p. 2.

¹⁰ John Fonte, *The Ideological War Within the West*, A Newsletter of FPRI’s Center for the Study of America and the West, Volume 3, Number 6, May 2002, <http://www.fpri.org>.

¹¹ Natalie Bormann, Greig Charnock, Murielle Cozette et al., *Normalising Empire, Ignoring Imperialism*, Center for International Politics Research Seminar (The Victoria University of Manchester), Manchester, May 2005, pp. 2-3.

¹² George W. Bush, *Winning the War on Terrorism*, November 16, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/usbudget/budget-fy2004/winning.html>.

¹³ Gopal Balakrishnan, Stanley Aronowitz, *Debating Empire*, New York, Verso, 2003, p. 71.

¹⁴ George W. Bush, Address to a Joint Session of Congress and the American People, September 20, 2001 (<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>).

¹⁵ These conceptions are largely presented in the *National Security Strategy and the Bush Doctrine of 2002* (<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>), p. 5.

¹⁶ Roger Bell, *Cultural Crossroads and Global Frontiers: New Directions in US diplomatic history*, Australasian Journal of American Studies, Ipswich, 21 July 2002, p. 36.

¹⁷ Ivan Eland, *Does US Intervention Overseas Breed Terrorism?*, CATO Institute, Foreign Policy Briefing, No. 50, pp. 22-24.

¹⁸ George W. Bush, *National Strategy for Victory in Iraq*, National Security Council, November 2005, p. 26 (http://www.whitehouse.gov/infocus/iraq/iraq_national_strategy_2005_1130.pdf).

¹⁹ Peter McLaren, Ramin Farahmandpur, *Teaching Against Global Capitalism and the New Imperialism: A Critical Pedagogy*, New York, Rowman & Littlefield, pp. 104-114.

²⁰ Alexander Stephan, *Americanization and Anti-Americanism: The German Encounter with American Culture after 1945*, New York, Berghahn Books, 2005, p. 1.

²¹ Idem, *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy and Anti-Americanism after 1945*, New York, Berghahn Books, 2006, p. 4.

Chinese versus Palestinians?

YOHANAN MANOR

Résumé: *L'article "Chinois versus Palestiniens" porte sur la décision du gouvernement israélien de réduire à zéro l'importation de force de travail jusqu'à 2008. Il s'agit surtout de stopper le flux des travailleurs palestiniens de Gaza et de la Bande Ouest et de trouver des solutions pour les remplacer.*

Mots clés: *force de travail, migration, interdiction, risque.*

This somewhat off-putting title is trying to express in a nutshell the widespread idea that, at some stage, and for security reasons, Israel stopped importing Palestinian workers and replaced them with other migrant workers from countries as far away as China.

Most of Israel's Arab citizens¹ may consider themselves as belonging to the Palestinian people. But this feeling does not change the economic, social and civil fact that they are part and parcel of Israeli society and of its labour market. In other words, they are not included in the category 'Palestinian workers'.

The Palestinian workers come from the Gaza strip and the West Bank², two regions that were under the control respectively of Egypt and Jordan until they were taken over by Israel in 1967.

Chinese workers were never the majority or the most important group among the foreign workers in Israel. But the use of their name was an easy and striking way to point out the apparent absurdity of importing workers from faraway countries, instead of the Palestinian workers so

closely at hand and so apparently well adapted to Israel's needs.

For more than fifty years, since the 1950s, the Palestinians resorted massively to migrant work to make a living. Between 1950 and 1960, more than 450,000 Palestinians left the West Bank, which was under Jordanian rule, for the Gulf states, i.e. at a rate of 45,000 a year. Between 1967 and 1989, this rate fell to less than 8,500.

It is generally asserted that, because of the security problems caused by the first intifada (1987-1993), Israel decided to stop the influx of Palestinian workers and to replace them by foreigners instead.

This assertion is not correct. The later did not replace the former but were rather added to them. Together, the two influxes reached such a magnitude that their cumulative effect has begun to have devastating consequences. The Israeli government had no alternative but to address urgently the issue and to adopt a policy to curb both of them.

The flow of Palestinian workers

The phenomenon of Palestinian workers in Israel started almost immediately after the Six Day War in June 1967. It stemmed from the disappearance of the demarcation line between Israel and the West Bank and between Israel and the Gaza Strip³. From the moment of its inception to today, this migration has passed through four main stages.

Between 1967 and 1987, the flow of Palestinian workers developed gradually from a sporadic, limited and unregulated phenomenon to a steady, very large and partly regulated one.

In July 1968 the Ministerial Committee in charge of Economic Affairs decided to authorise the work of Palestinians in Israel, in sharp contrast to the conclusions of a committee of experts headed by Professor Michael Bruno⁴. One of their major recommendations was 'to authorise only the free movement of goods between the territories and Israel, but not [the free movement] of factors of production, notably labourers'⁵.

The authorization process was completed and formalised two years later when the Ministerial Committee in charge of Security Affairs gave also its backing. This step led to the opening of official governmental offices in the cities of the West Bank which granted permits to those who wanted to work in Israel.

During most of this twenty-year period, about 200,000 Palestinians worked annually in Israel, only half of them with work permits. This overall figure represents more than 20% of the labour force of the Palestinian territories. The revenues earned by those workers, which amounted close to 30% of the GDP of the West Bank and Gaza, became a major asset for the burgeoning Palestinian economy, and they were a decisive factor behind the dramatic increase in its GDP⁶.

The second period started with the outbreak of the first intifada in December 1987 and ended with the 'Oslo agreement', namely the exchange of letters between the chairman of the PLO, Yasser Arafat⁷ and the Prime Minister of Israel, Itzh'ak Rabin⁸ and the joint Israeli-Palestinian Declaration of Principles (DOP) on September 13, 1993, in Washington.

During these seven years, there were almost daily demonstrations and strikes in many parts of the Palestinian territories. These often deteriorated into clashes with the Israeli forces who tried to calm them down by isolating and cutting them off temporarily from the rest of the country.

As a result of these temporary measures, the flow of Palestinian workers became irregular and intermittent. Their overall weekly or monthly numbers remained the same, but with huge daily fluctuations. Agriculture and construction, two sectors largely dependent on Palestinian work, were seriously disrupted, and this at a time of an exceptional economic boom due to the massive influx of new immigrants from the former USSR.

Building contractors became both unable to deliver on their undertakings and also extremely worried by the growing number of petty acts of sabotage⁹. They urged the government to authorise the import of foreign workers. Finally, after almost two years of pressure, they were successful. From 1990 onward, there has been a steady and growing flow of foreign workers.

The third period covers the seven years between the beginning of the implementation of the Oslo agreements in 1994 and the outbreak of the second intifada at the end of September 2000. It started with a stabilisation phase marked by a return to a regular daily flow of Palestinian workers between 1994-1996, followed by a phase of growth which

rapidly reached the highest level ever, namely 120,000 Palestinians workers with permits in 2000.

The last period starts with the second intifada, characterised by the multiplication of suicide bomb attacks carried out by the whole span of Palestinian organisations against civilian targets in Israel's main cities. It reached its climax at the beginning of March 2002, when there were two or three suicide bomb attacks a day which daily caused several scores of fatalities and several hundred casualties. The Palestinian terror offensive was stopped thanks to operation 'Protector Shield' launched by the Israeli forces in the West Bank. As a result of this operation which lasted several weeks, the number of suicide bomb attacks was reduced to two or three a month.

During these twenty bloody months, the number of Palestinians working in Israel plummeted drastically. For instance in 2001 they numbered only 12,000¹⁰. Contrary to the past, and in spite of further progress in the neutralisation of suicide bomb attacks – notably thanks to the erection of a security barrier built generally close to the 1967 demarcation line in the West Bank¹¹ – their numbers never regained their previous high levels. According to Israeli Central Bureau of Statistics, in 2005 the number of Palestinians working in Israel was 43,300 with only 20,000 holding work permits¹². In July 2006, the number of declared Palestinian workers in the Israeli economy was 14,700¹³.

According to the World Bank, every 10,000 Palestinians authorised to work in Israel generates US \$ 120 million for the Palestinian economy, that is, about 2.5% of Palestinian GNP. One can measure the huge and dramatic impact that the almost total closure of Israel's labour market to Palestinian workers has had on the rate of both unemployment and poverty among the Palestinians. Between 2000 and 2005,

the Palestinian economy shrank by 25%, entailing an unemployment rate of about 30% and putting half of the Palestinian population in the West Bank and Gaza below the poverty line.

Nonetheless, one should not ignore as well the penalising effect that the massive work of Palestinians in Israel has had on their own economy, depriving it of its sole relative advantage: low labour costs. As explained by Israeli economic researchers:

The exposure... to the high wages paid in Israel has caused a grave distortion in the Palestinian labour market... The higher salaries in the [Palestinian] territories, by comparison with those in Jordan and Egypt, together with the security problems, have made them less attractive for investments. Hence, the textile industry has shifted from Israel to Jordan and not to the Palestinian territories... Working in Israel is indeed a kind of addiction which increases the income of individuals and even of the Palestinian Authority, reduces the rate of unemployment in the short term, but strikes a blow at the development process of the Palestinian economy in the middle and long term.¹⁴

This point of view is also shared by Palestinian policy makers who stress however the conditions needed for reversing this trend:

This phenomenon carried another disadvantage for the Palestinian economy. It created an artificially high level of wages that put the Palestinian employers in a difficult situation of competition over Palestinian workers. Palestinian employers had to compete with Israeli employers, who could afford high wages given Palestinian standards (albeit very low wages by Israeli standards). This reduced incentives for investments in Palestine, and consequently hindered economic growth... The interests of the Palestinian economy, and the Palestinian welfare more broadly, could require a gradual reduction of the number of Palestinians working in Israel, but only if paralleled by

the opening of Palestinian borders with the outside world as necessary to attract investments of the kind that can increase production and exports¹⁵.

The flow of foreign migrant workers

One can point to three main stages in the influx of foreign workers in Israel.

The first one covers a period of six years from 1990 to 1996, during which the increase in the influx of foreign workers is quasi exponential, starting from almost nil in 1990, it jumped to 50,000 in 1994 and almost tripled in two years to 140,000 in 1996. (Cf. Graph I).

During the second period from 1996 to 2001, there is still a substantial annual increase in the number of foreign workers but far less steeply, passing from 150,000 in 1997 to more than 250,000 in 2001.

The third phase, from 2001 to present is characterised by a reversal in the pattern of the trend, namely by a slight decrease and then a stabilisation in the number of foreign workers: 200,000 in 2002, 189,000 in 2003, 200,000 in 2004 and 178,000 in 2005.

We have noted above how the measures taken by Israel to suppress the first intifada impinged on the flow of Palestinian workers, turning it into an intermittent and unreliable one, and how in turn Israeli employers tried to overcome this chronic disruption by urging the government to authorise the import of foreign workers.

No doubt the increasing irregularity and unreliability of the Palestinian workers explains their partial replacement by foreign workers. But these factors alone cannot explain the staggering increase in the influx of foreign workers. The major reason for this spectacular increase is the 'discovery' by the Israeli entrepreneurs and farmers of the highly lucrative character of importing migrant foreign workers.

In the early 1990s, for an Israeli employer, the cost of a foreign migrant worker was far cheaper than the cost of a Palestinian. The gap between the two was probably not as large as contended by some observers who claimed that, 'A Chinese worker costs \$ 10 for 10 hours of work per day, while a Palestinian costs \$30 for the same number of hours.'¹⁶

The actual gap was however substantial enough to become the main incentive for importing foreign workers. For instance, in 2003 the gross salary for a Palestinian or a foreign worker in the construction industry was 2080 NIS (Israeli New Shekel) but the cost to the employer was respectively 3110.55 NIS for the former and 2098.86 NIS for the latter, i.e. a difference of more than 30%¹⁷.

One should also take into account another subsidiary incentive for the import of foreign workers, i.e. the commissions paid by the foreign migrants looking for a work permit: \$ 9,000 in the case of a Chinese worker, \$6,000 for a Thai, \$ 5,000 for a Filipino and \$ 2,000 for a Rumanian. In theory these commissions were illegal, but were common practice. They are paid to go-betweens or to recruitment agencies that retrocede part of them to the future employers and even to government, as this has actually been the case with China¹⁸.

The import of foreign workers has therefore been very lucrative for both the recruiting agencies and the employers. Together they have turned into powerful lobbies putting pressure on the government to ensure that the quota of work permits allocated to them is at least maintained and even increased.

Table I
Number of work permits attributed by sectors of activity 1996-2002

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Construction	75.000	57.000	43.000	35.000	34.000	45.000	45.000
Agriculture	18.000	18.000	18.000	18.000	18.000	22.000	27.000
Home Nursing*	8.000	12.000	15.000	15.000	22.000	33.000	38.000
Industry	5.000	3.000	4.000	2.000	7.000	2.000	2.000
Total	106.161	90.192	80.632	70.172	81.646	102.886	111.380

* Home nursing refers to care services provided to the elderly and the handicapped.

Source: Israel's Immigration Administration

Table I shows clearly that the number of permits grew substantially in 2001 and 2002, whereas during these two years the Israeli economy was in a deep recession, notably as a consequence of the second intifada.

Two thirds of the foreign workers in the sector of home nursing were Filipino women. In the other sectors almost all the workers are male. In the agricultural sector, they come from Thailand and Nepal. In the construction and industry sectors, their countries of origin are Romania, the former USSR, China, Turkey, Bulgaria and South America. In the catering and hotel business they originated mainly from the Philippines, China, Thailand, Nepal and India.

In 2005, according to the Israel's Central Bureau of Statistics¹⁹ foreign workers with permits came from more than 100 countries, but 80% came from five countries, namely Thailand (29%), the Philippines (23%), the former USSR (12%), Romania (12%) and China (6%). By contrast, those without permits who had entered the country on a tourist visa came mainly from 12 countries: the former USSR (23%), Jordan (14%) Romania (7%), Brazil (5%), Poland (5%), Columbia (5%), Czech Republic (5%), the Philippines (4%), Mexico (3%), Egypt (3%), Turkey (3%) and Hungary (3%).

A devastating runaway process

The import of foreign workers was started to compensate for the irregularity and unreliability of Palestinian workers. It rapidly exceeded this goal and developed at an accelerated pace, because Israeli employers discovered the huge benefits they could draw from it.

This discovery did not put an end to or even curb the employment of Palestinian workers, which continued unabated because it was still very lucrative for Israeli employers, the average salary for a Palestinian worker being at least 55% less than the salary of an Israeli worker²⁰.

So what occurred was not at all a compensation for the irregular flow of Palestinian workers and its replacement by a new flow of foreign workers, but instead a parallel increase of these two flows, eventually reaching unprecedented levels.

On the eve of the second intifada, more than 300,000 non-Israeli workers were employed in Israel. The actual figure was probably closer to 400,000, as one Israeli official has hinted. This represents no less than 6% of Israel's total population, a very high ratio, apparently the highest among OECD countries. The phenomenon was even more spectacular when the percentage of these non-Israeli workers in Israel's business sector was considered: in 1999 this reached a peak of 16.5%²¹. (Cf.

Graph 2 'The share of foreign workers and Palestinians in the business sector, 1995-2005').

During the second intifada, the flow of Palestinian workers dwindled drastically. This was not at all the case with the flow of foreign workers, whose numbers continued to grow in spite of the deep recession of the Israeli economy. The import of foreign workers seemed to follow an illogical pattern. It seemed to grow almost independently from the state of Israel's economy, and to be largely disconnected from its needs.

This kind of runaway pattern was caused first and foremost by the extremely lucrative character for both go-betweens and employers of importing foreign workers, especially when, in addition to the differential incentive, the law regarding the payment of the guaranteed minimum wage was not respected.

It was also boosted by two other factors, on one hand the growing number of foreign workers preferring to work without a permit, and on the other the bypass of the quota system set up to bring this number under control.

The trend in the growth of foreign workers without permits appears clearly on graph II. The ratio between those with permits and those without was 3:2 in 1995. In 2001 this ratio was inverted to 1:2 and has remained such till today.

A first factor for this reversal was the growing number of foreign workers entering Israel on a tourist visa. In 1995 their number was 46,000 and 139,000 in 2001²².

Another factor was the growing number of foreign workers 'loosing' their permits as a result of their employers' decision to end their contracts or transfer them to other employers, or as a result of their own decision to quit their employer and find another one.

This last case is the most intriguing, since it seems to run against the interest of

the foreign worker himself. Quite surprisingly, it is when these 'legal' workers, i.e. with a permit, go 'illegal' by giving up their permits, that they manage to improve their economic. According to a study by the Ministry of Industry, Trade and Labour²³, the main reason for the loss of legal status is not because immigrants overstay their visa period, but instead because they quit their legal employer because they feel they are being exploited. In his new 'illegal' status, the foreign worker improves his bargaining position.

The illegal migrant is then no longer bound to an employer or obliged to work in one sector of activity: he or she can choose between various jobs and even undertake several small jobs, depending on the wage offered²⁴.

Pay is higher on the black labour market, as testified by an illegal foreign worker:

I have been illegal for several years. I work for a company 8 hours a day, 5 days a week. I earn between \$ 800 and \$ 1,000, depending on the overtime worked. I have a private insurance policy for which I pay 185 shekels (\$ 37) a month and I send home \$ 400 each month²⁵.

Sometimes the quotas allocated by the government to the different sectors were not respected by the administrations in charge of their implementation²⁶. However the major breach in this system stemmed from the lack of quota in home nursing. As explained in a report of the Bank of Israel:

There is no quota for permits in this sector; the number is determined according to need. The conception is that senior citizens are better off being cared for in their home environment, which also involves less spending from the state budget than hospitalisation in a geriatric institution... One of the problems in this sub-sector consists of social welfare workers leaving their employers to work without permits at higher wages. This harms the needy

person, and leads to the entry of additional foreign workers on the same permit²⁷.

This very large influx of foreign workers has been a source of growing concern for Israel. Some have pointed to the very serious risk it represents in the near future for the delicate ethnic balance within Israeli society. Until recently, the legal provisions preventing foreign workers from getting permanent residence and afterwards citizenship were sufficient to brush aside this danger. However, recently a breach has been opened in these protective measures, when for humanitarian considerations Israel has had to grant permanent residence and citizenship to scores of the children of foreign workers born in Israel²⁸. For the time being, this is a very limited number, but nonetheless it constitutes a legal precedent with potentially large implications.

Palestinian officials have often emphasised that the resort to Palestinian workers was far more convenient for Israel since 'most of these workers did not have to stay overnight and thus did not become an ethnic community inside Israeli society.'²⁹ This point of view was also shared by most Israeli officials. One of them stressed that, 'Palestinian labour is preferable to other foreign labour because the latter becomes a demographic problem while the Palestinian worker goes home after a day's work.'³⁰

So the Palestinian workers have not been perceived as a demographic danger and even less as an economic or security one. Until recently, the Palestinian workers were not considered to jeopardise the employment of unskilled Israeli workers. For many years, the Israeli government considered these Palestinian workers as no more than a leverage of its policy of the stick and the carrot towards the Palestinian Authority, and had ostensibly ignored their negative effect on sectors of the Israeli

economy. There has been a change in this perception in the last years.

Contrary to the conventional view, the daily movement of Palestinian workers in and out Israel was never considered as a real security risk, even at the height of the Palestinian terrorist offensive in 2002. Such a threat was indeed often invoked by Israeli officials to justify stopping the flow, more as a way to force the Palestinian Authority to take measures against these terrorist attacks than out of a genuine fear that Palestinian workers could be involved in them. As stressed categorically by former Brigadier Dov Sedaka,

Palestinian workers are nowhere near being a risk. Throughout all the years of Palestinian labour in Israel there was only one incident in which a licensed worker carried out an act of terrorism. The Palestinian side was very attentive to monitoring workers, and the magnetic card system worked for Gaza. Indeed Gaza shows how a fence can enhance security monitoring of workers.³¹

So for 35 years, from 1967 to 2002, these two flows of Palestinian and foreign workers were largely considered by Israeli officials as an economic blessing, with no negative demographic, social or economic side effects.

From 2002 onwards there has been a change in this perception. The negative economic effects of these two flows have been at the core of this change.

Three main areas of economic damage have been attributed to the large-scale import of foreign and Palestinian workers.

The most manifest damage has been the increase in the unemployment of unqualified Israeli workers. The rate is very high in underdeveloped areas but above all in the Arab sector. The second damage refers to the weakening of the bargaining power of the Israeli worker, the reduction in his real salary, the increase in social

inequalities and the subsequent increase of social allowances in the national budget³².

At the beginning of 2004, Prime Minister Ariel Sharon addressed this issue in a special debate at the Knesset devoted to social inequalities:

The government does not believe in transferring money to people who can work... The situation in which we nearly found ourselves, that of a society supported by allowances will never return. ... The employment rate in Israel for the employment age groups is ten percent lower than the average in the developed countries around the world. Some estimate the damage caused to us as a result of this at \$ 9 billion in our annual product ... We will not be able to continue for ever when citizens of this country live off of unemployment allowances and foreign workers build the country in their stead. A country with 280,000 unemployed citizens cannot allow itself 300,000 foreign workers. We decided to put an end to this situation³³.

Another additional damage is the slowdown in the modernisation and productivity of branches in which Palestinian and foreign workers are employed, notably agriculture and construction³⁴.

Reining in the runaway process

The economic and social consequences of this runaway process, exacerbated by the deep recession caused to the Israel's economy by the second intifada – notably the almost complete halt to tourism and the steep reduction in foreign investments – forced the government to adopt a policy able to rein it in and to get control over the influx of foreign workers in Israel.

Up until the end of 2001, the government had limited its involvement in the import of foreign workers to the issue of work permits and to the enactment of laws detailing their economic and social rights. In 1991, a law was adopted on migrant workers' rights to paid holidays (12 days),

public and religious holidays (9 days), maternity allowances, health insurance and redundancy payments. A new law on the employment of foreign workers was passed in 1999 and amended in 2001. It extended to Palestinian and foreign workers the law on the guaranteed minimum wage and its related benefits, made it compulsory for the employer to supply decent accommodation, and authorised a residence of 5 years and 3 months for all the workers keeping on with the same employer.

From the end of 2001 the government begun to implement policies aimed at curbing the growing flow of foreign workers. In the meantime it started by reducing the number of permits allocated to the various sectors, except to 'home nursing'.

During the summer of 2002, after endorsing the recommendations of the Rachlevsky committee on 'the reform of the labour market', the government adopted decisions 2327 (July) and 2469 (August) on 'the estrangement of foreign workers'. By these decisions the government was for the first time conducting a clear policy with regard to the employment of foreign workers. This policy was based on the following five principles:

- 1) Ending the anarchy in the allocation of permits by centralizing in one administration the data on them³⁵ and their attribution.
- 2) Putting a ceiling on the number of permits which in the long term will have to be below 30,000.
- 3) Reducing the number of foreign workers in Israel, with a target of 50,000 by the beginning of 2003.
- 4) Increasing the cost of employing a foreign worker compared to employing an Israeli workers by levying a 8 % tax on the employer.
- 5) Strict enforcement of the laws on labour and on entry to Israel.

An 'Office of Migration' was set up to implement this policy. It was put under the supervision of the Ministry of the Interior and was to centralise control over powers previously exercised by different ministries in this field. It was also to be in charge of 'preventing the entry of new foreign workers, making use of the unused permits within the quota ceiling by resorting to the pool of foreign workers already working in Israel'³⁶. In 2003, the target number for the reduction of foreign workers in 2004 was set at 100,000. In August 2004 the target for 2005 was cut to 70,000.

The implementation of this policy fell short of achieving these ambitious targets. But it succeeded both in reducing substantially the number of foreign workers and in increasing notably the number of unskilled Israeli workers in the agricultural and construction sectors.

Between September 2002 and the end of 2003, between 65,000 and 75,000 foreign workers were expelled or 'left on their own free will'³⁷. According to the chief of the immigration police, 'Some 90,000 foreign workers were expelled in the last 18 months.'³⁸

The improvement of the employment trend of Israeli workers in the construction sector is also very clear. In 1999, 120,000 Israeli workers were employed in this sector, that is 49% compared with 59,000 foreign workers (24%) and 64,700 Palestinian workers (27%). In 2004 the figures were, respectively, 128,700 (66%), 48,500 (25%) and 17,000 (8%).

According to a report issued by the Finance Ministry, this was a proof that the combination between

'Tight control on the number of foreign workers, the measures taken by the government to increase the cost of employing foreign workers, and the reduction in the amount of social transfers, has led to the replacement of Palestinian workers by Israeli workers (mainly Israeli

Arab workers) and not to their replacement by foreign workers ...'³⁹

These encouraging but insufficient results led the government to intensify its policy by adopting in August 2004 the recommendations of the Endorn report which asserted that the best way to reduce the number of foreign workers was to go on making it more expensive for employers to employ them.

The government decided that from May 2005, work permits will not be handled any more by employers, but instead by registered special agencies. These will be in charge of paying the wages and related allowances, and they will have to respect the guaranteed minimum salary and pay the taxes on the employment of foreign workers. Moreover this annual tax was to be increased from \$900 to \$2,600 and the mobility of foreign workers among employers of the same sector was to be authorised.

One should also recall that at the same time, in June 2005, the Israeli government decided to withdraw the Gaza Strip, to dismantle all Jewish settlements, and to reduce to zero the import of Palestinian workers until 2008.

The implementation of all these decisions does not seem to have brought about the planned further reduction in the number of foreign and Palestinian workers. After a reduction of more than 20% in 2003 and 2004, the number of foreign workers rose by 2,7% in 2005. According to the Bank of Israel, this rise was 'attributable to economic growth, which boosted demand for them, combined with a relaxation of the policy aimed at reducing their number'⁴⁰.

It is too early to assess fully the efficiency of Israel's policy to reduce drastically the number of foreign workers.

The basic assumption of this policy was that the key factor in the irresistible growth in their numbers was the profit

employers were getting from employing them.

Therefore this policy sought to reduce the profit margins and to make it more expensive to employ foreign workers, through different means such as divesting the employers from handling the work permits, taxation and a strict implementation of labour laws, notably the minimum wage and its related benefits.

A decisive factor in the success of such a policy is its strict implementation. To say the least, this has not been the case – as was noted by the State Comptroller who has denounced the regrettable tendency of the authorities in charge to neglect the enforcement of the labour laws on the employers. Any relaxation, failure or hiccoughs in this respect will cause the policy to collapse.

Notes

¹ Israel's Arab population is concentrated in Galilee, the 'Triangle' and Jerusalem.

² Since Israel's withdrawal from the Gaza Strip in the summer of 2005, the Palestinian Authority has full control over it. The West Bank is still divided into three zones A, B and C. In the first one, the PA assumes full responsibility for internal security, public order and civilian matters. In the second, Israel retains supreme authority in matters of security. In the third, Israel has full civil, security and military responsibility.

³ In 1949 the West Bank was annexed by the Kingdom of Transjordan which thus became the Kingdom of Jordan. The Gaza Strip was not annexed by Egypt but simply put under its administration.

⁴ Professor. Michael Bruno was Governor of the Bank of Israel from 1986 to 1991

⁵ Finance Ministry, Bureau of the Director General, Economy and Research Division, *Economic Information*, (Hebrew) , June 2005, p. 8. Quoting from Dr. Shlomo Sversky book, *Mekhir haYohara. HaKibush- ha Mekhir sheIsrael Meshalemet*, '(The price of Arrogance. The occupation- The price Israel is paying)', Sifrei Mapa 2005, 170 pages.

⁶ Between 1978 and 1988, the GDP of the West Bank and Gaza rose from \$ 0.73 to \$ 1.9 billion. Cf. Government of Japan and the World Bank, *Aid*

Effectiveness in the West Bank and Gaza, 2000, Annex I, p.1.

⁷ By which the PLO recognised the right of Israel to exist in peace and security and committed itself to a peaceful resolution of the conflict

⁸ By which Israel recognised the PLO as the representative of the Palestinians in the peace negotiations.

⁹ Arik Merovski, 'Palestinian workers return, and so does sabotaged construction,' in *Haaretz* , April 13, 2005.

¹⁰ Daniel Gottlieb, *The Effect of Migrant Workers on Employment, Real Wages and Inequality. The Case of Israel- 1995 to 2000*, July 2002, p. 6

¹¹ Cf. Amon Soffer 'Nous avons tracé la clôture', in *Israël en Israël, Outre Terre* 9, 2004, pp 110-130.

¹² The figures provided by the World Bank were slightly different, namely 18,800 with permits, 18,600 without permits and 7,400 holding foreign passports.

¹³ CBS, October 2006.

¹⁴ Finance Ministry, Bureau of the Director General, Economy and Research Division, *Economic Information*, (Hebrew) June 2005, p.19.

¹⁵ Ghassan Khatib, 'Dependency and Exploitation' in 'Palestine Workers in Israel,' *Bitter lemons, Palestine-Israel Crossfire*, June 20, 2005, p.2. Ghassan Khatib was Minister of Planning in the Palestinian Authority.

¹⁶ Michael Ellman & Smain Laacher, *Migrant Workers in Israel: A Contemporary form of Slavery*, Joint publication of the Euro-Mediterranean Human Rights Network and the International Federation of Human Rights, June 2003, p. 9.

¹⁷ Michael Ellman & Smain Laacher, op. cit., Appendix C, p. 42.

¹⁸ Michael Ellman & Smain Laacher, op. cit., p. 25

¹⁹ CBS July 30, 2006

²⁰ Kav La'Oved ('Workers' Hotline,' an Israeli NGO), Annual Report, Part II, Tel Aviv, 2006, p.8

²¹ Annual Report of the Bank of Israel, April 2006, p.209.

²² State Comptroller, Report Number 55 B, (Hebrew) ,2005, p. 377.

²³ Cf. Ministry of Industry, trade and Labour, Research and Economy Administration, *Factors leading migrant workers to illegal employment*, referred to in Kav laOved, Annual Report, Part II, Tel Aviv, 2006, p. 4.

²⁴ Michael Ellman & Smain Laacher, Op. cit, p. 16 .

²⁵ Michael Ellman & Smain Laacher, op. cit., p. 16 .

²⁶ State Comptroller, Report Number 55 B, (Hebrew) 2005, p. 376 and p. 401.

²⁷ Annual Report of the Bank of Israel, April 2006, p.216 .

²⁸ Their total number is estimated at between 3,000 and 8,000. Kav laOved, Annual Report, Part II, Tel Aviv, 2006, p. 7.

Source...

²⁹ Ghassan Khatib, op. cit., p.2

³⁰ Brigadier General (Res) Dov Sedaka's interview 'Not a Security Risk' in 'Palestine Workers in Israel' *Bitter lemons, Palestine-Israel Crossfire*, June 20, 2005, p.7. The reality is somewhat different. Since 1967 more than 70,000 Palestinians from the Gaza strip and the West Bank have settled in Israel. Through marriage with Arab Israelis, a substantial number has requested and obtained Israeli citizenship. Some were authorised to reunite with their families from which they had been separated during the 1948 war and were also granted Israeli citizenship. In addition, more than 80,000 Palestinian from the West Bank have settled after the six day War in East Jerusalem and got permanent residency. Cf. Amon Soffer, op. cit., p. 117

³¹ Brigadier Dov Sedaka headed for many years headed the civil administration in Gaza and after that in the West Bank, cf. op. cit., p. 6.

³² Finance Ministry, Bureau of the Director General, Economy and Research Division, *Economic Information*, (Hebrew) June 2005, p- 11-14.

³³ January 19, 2004

³⁴ Finance Ministry, Bureau of the Director General, Economy and Research Division, *Economic Information*, (Hebrew) June 2005, p- 11-14.

³⁵ There were no less than six data bases on these permits.

³⁶ State Comptroller, Report Number 55 B, (Hebrew) ,2005, p. 377.

³⁷ State Comptroller, Report Number 55 B, (Hebrew) ,2005, p. 375.

³⁸ Ruth Sinai, *Haaretz*, March 6, 2004.

³⁹ Finance Ministry, Bureau of the Director General, Economy and Research Division, *Economic Information*, (Hebrew) June 2005, p.14.

⁴⁰ Annual Report of the Bank of Israel, April 2006, p. 214.

Diverse aspecte ale globalizării și integrării digitale

**MIHAI-ALEXANDRU COSTESCU
MIHAI-RADU COSTESCU**

Résumé: *L'intégration digitale dépend en grande mesure de la capacité de la communauté d'incorporer la technologie de l'information (TI) dans le tissu de ses activités. La TI peut avoir un impact significatif sur la société, sur la vie professionnelle et personnelle des individus, offrant l'accès à l'information et aux méthodes de communication professionnelle. Pour comprendre comment une communauté peut utiliser la TI, il est nécessaire que cette communauté évalue pas seulement l'accès aux technologies de l'information et de la communication, mais aussi la manière de les employer.*

Mots clés: *globalisation, facteur humain, technologie de l'information, politiques publiques.*

Mileniul în care ne desfășurăm activitatea este considerat unul al informației, bine selectate și optim investite. Climatul actual de creștere a competiției, de diversificare a oportunităților pe piață, face absolut necesară valorificarea datelor și informațiilor deținute, acest lucru fiind posibil doar folosind metode tehnice avansate.

În acest context, orice manager își propune armonizarea resurselor și abilităților existente în organizație cu oportunitățile și riscurile din mediul extern, ceea ce furnizează baza planificării de detaliu și a luării de decizii zilnice pentru implementarea unor obiective pe termen lung. De asemenea, vorbim de crearea și dezvoltarea unor strategii realizate de managerii de pe nivelele de vârf, datorită faptului că aceștia dețin informațiile necesare și pentru că angajamentul lor îi motivează pe subalternii răspunzători

cu implementarea.

Modul în care o companie își examinează strategia depinde în mare parte de circumstanțele în care se află aceasta. Micile firme hotărâte să sfideze marile firme ar putea să considere util să-și califice aspirațiile drept „strategie”. Marile companii, care își apără poziția dominantă pe piață, pot considera edificatoare analiza de ramură. Toate firmele trebuie să-și exploateze și să-și cizeleze aptitudinile. Nu există însă o singură modalitate de a analiza viitorul, dar există posibilitatea elaborării unei strategii corporative a viitorului, care să se bazeze pe soluționarea și eliminarea treptată a factorilor de risc crescuți, strategie care să ofere mereu soluții adaptate prin implementarea diverselor sisteme integrate și a diverselor programe de gestiune, a căror menire este să crească rentabilitatea internă a firmei.

Fenomenul de globalizare, o realitate a prezentului, face ca afacerile internaționale să formeze o rețea de legături globale pe întreg mapamondul, care unește țările, instituțiile și persoanele mult mai strâns decât în trecut. Aceasta eră a legăturilor aduce laolaltă comerțul, piețele financiare, tehnologia, standardele de viață, precum și moduri neașteptate de colaborare și cooperare.

Datorită acestor evoluții, două elemente deosebit de importante ale mediului în care se desfășoară o anumită activitate – riscul și incertitudinea – sunt în continuare prezente și acceptate. Nu există domeniu, sector de activitate, în care riscul și incertitudinea, în diferite variante și intensități, să nu se manifeste, și, în anumite cazuri, să nu se amplifice tocmai datorită fenomenului globalizării.

Prevenirea, atenuarea sau înlăturarea efectelor riscului și incertitudinii incumbă societăților comerciale eforturi materiale sporite, care, la prima vedere, micșorează rentabilitatea, fapt ce îndeamnă la tentativa de a rămâne sub guvernarea legilor hazardului. Dar cheltuielile care se fac cu punerea la adăpost sunt minore față de marile avantaje ce se obțin prin evitarea sau atenuarea pagubelor. În condițiile ocrotirii decidentului se eliberează factorul psihologic de presiunea incertitudinii, crește puterea de decizie și angajare în folosul societății.

Tocmai pentru că incertitudinea și riscul reprezintă două coordonate ale mediului economic în care agenții economici își desfășoară activitatea, cuantificarea acestora și determinarea influențelor pe care le au asupra fenomenelor economice reprezintă o problemă permanentă pentru factorii de decizie, care coordonează activitățile în cadrul societăților comerciale.

De altfel, chiar noțiunea de risc nu este întotdeauna în aceiași termeni definită. Sunt opinii potrivit cărora “riscul este un

eveniment viitor și probabil a cărui producere ar putea genera pierderi”. Sunt alte opinii care delimitează riscul de situațiile care intră în domeniul răspunderii contractuale.

Riscul este cauzator de rezultate nefavorabile, care se pot materializa în cheltuieli suplimentare, pierderi, și imposibilitatea valorificării unui moment conjunctural favorabil, dar incert. În același timp, șansa este cea care ocazională obținerea sau amplificarea unor rezultate favorabile. Ambele alternative (riscul sau șansa) au la bază factori și cauze de natură obiectivă sau subiectivă. O parte din acești factori și cauze pot fi prognozate, cu ajutorul probabilităților. Șansa este alternativa dorită, urmărită, în timp ce riscul trebuie mai întâi cunoscut, evaluat, iar apoi trebuie stabilite măsurile adecvate de protecție.

Analiza și cunoașterea diversității riscurilor în lumea tranzacțiilor internaționale are o importanță practică deosebită întrucât permite oamenilor de afaceri să identifice cele mai oportune instrumente și politici de atenuare/eliminare atât a riscurilor cât și a pagubelor generate.

Efectul imediat al utilizării acestor metode de atenuare sau eliminare a riscurilor în derularea tranzacțiilor comerciale internaționale, îl constituie eficiența operațiunilor prezente și viitoare, fapt care influențează pozitiv procesele economice atât pe plan național cât și internațional, în condițiile adâncirii procesului de globalizare și integrare a economiei mondiale.

Unul din factorii principali ai riscului și incertitudinii este factorul uman, în același timp fiind însă și bunul cel mai de preț al companiilor. Liberalizarea pieței forței de muncă și migrația forței de muncă a condus la apariția unor necunoscute și a unor situații destul de dificile pentru anumite țări și, deci, și pentru companiile care își desfășoară activitatea în țările respective. Atras de diverse beneficii – salariu, condiții de muncă, bonusuri, etc –

către diferite țări, personalul bine pregătit dintr-un anumit domeniu poate conduce la importante dezechilibre pe piața de origine, prin crearea unui „minus” de oameni bine pregătiți în acel domeniu. Astfel, deși la început reticente, companiile au început să realizeze importanța crescândă a factorului uman și necesitatea unei pregătiri adecvate a acestuia.

De aici nu a mai fost mult până la necesitatea standardizării și nu trebuie să fie surprinzător faptul că, dacă ne referim la Uniunea Europeană (UE), au apărut o serie de politici comune ce guvernează tendințele de dezvoltare și de extindere ale acestui organism. Însăși construcția europeană reprezintă, în cele din urmă, rezultatul unor decizii comune, de natură politică. Pentru toate subiectele importante, Bruxelles-ul are o anumită strategie, anumite orientări permanente, independente de abordările naționale și de simplu joc instituțional. Cu alte cuvinte, Uniunea dispune de politici specifice anumitor domenii, a căror eficacitate depinde de aria respectivă și de procedurile utilizate.

Procesul de extindere al Uniunii Europene presupune strategii de creștere și dezvoltare adresate statelor în vederea adaptării la cerințele impuse, precum și politici corespunzătoare care să legitimeze și să instituționalizeze aceste strategii comunitare. Receptarea și valorizarea politicilor impune respectarea unor principii general valabile la nivel comunitar, gradul de respectare fiind astfel direct proporțional cu beneficiile regionale, naționale sau locale ale actorilor implicați în acest proces.

Necesitatea unor politici adecvate, bine puse la punct, a devenit cu atât mai importantă pentru firme, aceste politici nemaifiind doar un simplu „mof”, ci, în prezent, putând reprezenta cheia succesului și, de ce nu, a supraviețuirii. De altfel, nu numai în cadrul UE se vorbește de actuala tendință a pieței de muncă, acesta fiind

deja un subiect internațional, prin implicarea nu numai a statelor dezvoltate, dar și a statelor în curs de dezvoltare, multe dintre ele adevărate „exportatoare” de forță de muncă.

Studiul "Training în the area of electronic commerce: needs and possibilities", realizat de UNCTAD, subliniază prezența unui paradox generic pentru ultimii 20 de ani: factorul uman se situează în prim plan, devansând mecanismul competitivității. Este perfect normal să avem în minte, în societatea informației și tehnologiei, atuurile cum ar fi creativitatea, inovarea, ideile ce sunt forțele care conduc din spate multe activități ale "noii economii". Dacă este vorba despre noua economie, atunci putem să ne referim la o lume în care oamenii lucrează cu creierul în defavoarea mâinilor. O lume în care tehnologia comunicațiilor creează competiția globală, nu numai pentru vânzările de mărfuri, sau împrumuturile bancare, dar mai ales pentru cazul serviciilor ce nu pot fi ambalate și încărcate la bordul unei nave. Lumea prezentă este o lume în care inovația este mai importantă decât producția de masă, în care investiția în noi concepte sau crearea lor este mai importantă decât producția de mașini noi, în care informația – și deci cunoștințele oamenilor – este calea spre succes..

Existența unor rețele de pregătire precum TRAINMAR sau TRAIN FOR TRADE a permis UNCTAD și membrilor acestei organizații să exploateze o oportunitate excepțională prin combinarea substanței cu modalitățile. Tehnicile moderne de perfecționare folosite în prezent, care utilizează tehnologiile informaționale: video-conferințe interactive, cursuri la distanță, auto-perfecționare cu ajutorul manualelor pe suport digital, se constituie în unelte ideale de perfecționare a factorului uman, cu scopul de a beneficia din plin de noile oportunități pe care fenomenul globalizării le aduce. Putem aminti aici și una dintre

propunerile făcute la nivel european, propunere cuprinsă în “RAPORTUL ANUAL privind transpunerea în practică a CARTEI EUROPENE A MICILOR ÎNTREPRINDERI – 2001”, respectiv – „îmbunătățirea accesului online”. Conform acestei prevederi, autoritățile publice vor fi obligate să comunice mai mult prin mijloace electronice cu sectorul micilor întreprinderi. Astfel, societățile vor putea primi consultanță, le vor putea apela, își vor putea achita taxele, sau vor putea obține simple informații online, deci, mai repede și mai ieftin.

Comunicarea electronică între autoritățile publice și întreprinderi se poate dovedi benefică pentru ambele părți dacă se iau în considerare rapiditatea, costurile, eficacitatea și transparența. Inițiativele de tip “administrația online”, pot în mod egal să constituie o sursă suplimentară de provocare pentru IMM ca acestea să treacă la „digital”.

Politicile publice pot veni în ajutorul sau pot distruge economia digitală. Climatul favorabil pe care politicile publice le pot crea pentru uzul Internetului și a comerțului electronic va încuraja și investiția comunităților, organizațiilor și indivizilor în acestea. Toate aspectele importante ale Integrării Digitale sunt influențate de procesul de elaborare a politicilor publice. Pentru ca o comunitate să fie pregătită de integrarea digitală, cei care construiesc politicile trebuie să anticipeze implicațiile deciziilor lor asupra domeniului TI.

Ca o soluție pentru rezolvarea eventualelor probleme privind aplicarea corectă și completă a politicilor în domeniu, o combinație corespunzătoare între reglementările guvernamentale, soluțiile venite din partea sectorului privat și regulamentele din interiorul sectorului industrial ar trebui să fie utilizată pentru a reprezenta atât interesele consumatorului, cât și ale mediului de afaceri.

Integrarea digitală depinde în mare

măsură de capacitatea comunității de a încorpora tehnologia informației (TI) în țesătura activităților ei. TI poate avea un impact semnificativ asupra societății, a vieții profesionale și personale a indivizilor, prin oferirea accesului la informație și la metode de comunicare profesională. Pentru a înțelege cum poate o comunitate să folosească TI, este important ca acea comunitate să evalueze nu numai accesul la tehnologiile informației și comunicării, ci și felul în care le folosește.

Unul dintre cei mai dificili indicatori de evaluat este numărul real al utilizatorilor de Internet. În mod special în lumea în curs de dezvoltare, unde poșta electronică (e-mail-ul) și alte resurse online sunt folosite de mai mulți utilizatori, există puțini indicatori viabili care să poată trasa numărul persoanelor on-line. Creșterea exponențială a utilizării Internetului face depistarea numărului curent de utilizatori foarte dificilă. Cu cât mai multe persoane accesează Internetul în mod regulat, și cu cât rețelele de utilizatori cresc, cu atât mai multe cereri și oportunități de interacțiune on-line apar. Cu cât sunt mai multe organizații care câștigă prezență pe Net, cu atât mai mult va folosi comunitatea tehnologiile informației și comunicării pentru a îmbunătăți activitățile cotidiene. Unul din motoarele dezvoltării Internetului este înțelegerea lui – pentru a participa în lumea digitală oamenii simt nevoia de a înțelege mai întâi ce este Internetul și la ce le poate folosi.

Cu cât mai mult folosesc administrația publică și mediul de afaceri tehnologiile informației și comunicării, cu atât mai bine pregătite sunt de Integrarea Digitală. Pentru a profita cât mai mult de beneficiile TI, mediul de afaceri și administrația publică trebuie nu numai să ofere angajaților lor acces la noile tehnologii, dar să le și încorporeze în activitatea lor de bază.

Din acest punct de vedere, toate gu-

vernele au demonstrat că sunt conștiente de necesitatea de a face serviciile lor cât mai mult accesibile și de a evita situațiile în care întreprinderile să prezinte aceeași informație la diverse instituții administrative. Multe dintre aceste guverne au pagini Internet unde sunt furnizate informații și prezentate servicii de consiliere privind procedurile administrative, posibilitățile de finanțare și alte teme legate de crearea și administrarea întreprinderilor.

Argumentele în favoarea gestionării eficiente a resurselor printr-un sistem organizat și computerizat au depășit barierele de neadaptare, fiind chiar transpuse în calcule matematice și economice privind eficiența acestuia în raport cu eforturile de natura costurilor. Scopul îl constituie găsirea de noi soluții informatice care să ducă la o flexibilitate mărită, transformând vadul comercial oferit de amplasamentul fizic al unei afaceri într-un vad comercial on-line prin crearea unei interfețe atractive și a unui program informatic ușor de utilizat.

Bibliografie:

„Integrarea Digitală – Ghid pentru țările în curs de dezvoltare” – Information Technologies Group, Center for International Development at Harvard University, 79 John F. Kennedy Street, Cambridge, MA 02138 USA.

Interesele Rusiei și statutul Kosovo

ERMELINDA DURMISHI

Résumé: *L'histoire des implications russes dans la situation des Balkans prouve que ses intérêts ont été toujours plus importants que ses motifs déclarés (notamment l'orthodoxisme et le pan-slavisme). La proclamation de l'indépendance du Kosovo a été une occasion de plus pour que la Russie intervienne, s'opposant explicitement au changement de statu quo. De cette attitude, on peut déduire les intérêts politiques et économiques de la Russie dans la région et aussi bien le fait que les Balkans sont encore perçus comme une frontière euro-atlantique, un pivot important dans la contexte géopolitique actuel.*

Mots clés: *indépendance, conflit, crise, intérêt, puissance.*

Pentru a înțelege rolul Peninsulei Balcanice în ecuația securității europene și mondiale, trebuie să încercăm să înțelegem și să cunoaștem fenomenul de “globalizare”, care va duce schimbării profunde în primul secol al mileniului al treilea¹. Evoluția geopolitică de după “Războiului Rece” a marcat profund instituțiile statale din țările balcanice².

Multora li s-a întărit convingerea că Balcanii continuă să fie și la sfârșitul veacului, ca și la începutul acestuia, un “butoi de pulbere”. Războiul, starea tensionată din zonă erau/sunt în contrast evident cu tendințele europene de democratizare, de îmbunătățire a condițiilor de trai și de integrare multilaterală³.

Aceste conflicte în spațiul balcanic nu sunt recente, sunt de o vechime mai mare, care nu și-au găsit rezolvare nici în ziua de astăzi. În ceea ce privește conflictul actual

în legătură cu statutul Kosovo trebuie să înțelegem cum această regiune a trecut sub tutela sârbească, o provincie integrată teritorial sub sârbi.

În 1908, ca urmare a războaielor balcanice care au lichidat practic prezența sistemului otoman în spațiul balcanic (exceptând Constantinopolul și împrejurimile), în interiorul frontierelor de Serbia a intrat de asemenea și zona Metohia-Kosovo. Ceea ce a fost și este contestată și astăzi de țările vecine⁴.

După al II-lea război mondial în Serbia a fost instituit regimul comunist, frontul a recunoscut rolul determinant al comuniștilor și la ales drept președinte pe I. B. Tito în 1945, care a instaurat un regim de Republica Federală, unde Adunarea Constituantă era un organism bicameral și Kosovo avea reprezentanți săi la amandouă camerele⁵. Kosovo spre deosebire de anul

1908, când a fost introdus pe nedrept în teritoriul sârbesc ca fiind pământul lor, este considerată ca o regiune autonomă care totuși făcea parte în Federația Sârbă. Această politică era indispesabilă prin simplul fapt că în Balcani problemele erau de tip religios, etnic și ideologic. Populația din Kosovo era în cea mai mare parte albaneză și de religie musulmană ca și în Bosnia-Herzegovina, acestea fiind țării care au avut probleme cel mai mult după destrămarea Iugoslaviei.

În primăvara anului 1981 au izbucnit primele frământări politice majore de după moartea lui Tito. Teatrul de desfășurare a fost Kosovo, unde s-a declanșat o adevărată revoltă. În acel moment, recensământul oficial arată că în Kosovo albanezii reprezentau 77%, iar sârbi 14%⁶.

În lunile februarie-martie 1989, în Kosovo au avut loc o serie de manifestări ale populației albaneze, reprimare sângeroase și soldate în final cu reducerea, până la dispariție, a autonomiei acestei provincii sudice. În 1990 parlamentul provinciei Kosovo, ulterior desființat, a proclamat "Republica Kosovo". A început în Europa o ciocnire din ce în ce mai violentă. Războiul civil ce debuta atunci, și care s-a desfășurat în mai multe etape, nefiind practic neîncheiat nici astăzi, are o serie de caracteristici nemaîntâlnite, practic, în cazul nici unui alt conflict intern. Acest război a provocat și o amplă intervenție externă, în primul rând al forțelor ONU, NATO, și Comunității Europene⁷. Țările occidentale au exercitat, în cele mai diverse feluri, presiuni asupra regimului lui Miloșevici pentru a ajunge la un acord etnic, în timp ce, în inima Balcanilor, înfruntările militare dintre albanezi și forțele sârbești au devenit tot mai numeroase și mai ample. După 10 luni de discuții și încercări de reglementare pașnică a situației printr-un tratat de pace, în seara de 24 Martie 1999, forțele NATO

au atacat Iugoslavia⁸. Pentru intervenția NATO în Iugoslavia au fost mai multe înscenări. Una dintre ele era intervenția directă a NATO, fără a aștepta binecuvântarea Națiunilor Unite. NATO avea la dispoziție, în cazul acestui scenariu, argumentul că altă cale de a interveni armat nu exista, Consiliul de Securitate fiind blocat de Rusia – argument des folosit în Războiul rece. Acest scenariu avea două lipsuri: era necesară o perioadă mare de timp pentru aplicare și intervenția NATO fără acceptul Rusiei este destul de periculoasă în cadrul relațiilor între Rusia și America. După ce a renunțat la rolul său global în criza din Irak, era destul de greu de crezut ca Rusia va renunța și la rolul de putere regională într-un conflict care se petrece la câțiva kilometri de granițele ei. Argumentele contra ale Rusiei pentru această intervenție au fost: strânse legături cu Belgradul și ar însemna să renunțe și mai mult la rolul său global – aproape inacceptabil.

Un alt scenariu a fost escaladarea crizei cu ajutorul OSCE-ului, a fost cea mai la îndemână soluție (exceptând cea diplomatică) de impunere a păcii în Kosovo, admitând că Rusia ar putea să abandoneze Belgradul în schimbul menținerii rolului regional. Renunțarea nu ar fi una gravă în cazul în care Kosovo ar fi oprită să își declare independența și i s-ar conferi o autonomie lărgită. Există puține date însă care să confere credibilitate unui astfel de scenariu – simpla existență a unei forțe OSCE în Muntenegru a fost un argument insuficient⁹.

Iugoslavia este cheia impunerii "noi ordini" strategice în Europa de Est. Tactica vestică pentru includerea sub umbrela organizării NATO, în intervențiile militare în fosta Iugoslavie – în prezent în Kosovo – sunt laboratoarele vestice de stabilire militară. De ce? Aceasta se întâmplă fiindcă lumea a început să se redespărță în imperii care la rândul lor vor controla

statele lumii. Așa cum am susținut și mai sus numele noului imperialism este “Globalizare”. Regiunea Balcanică este o regiune geostrategică, la răscrucea Europei de Est și de Rusia. Obiectivul principal al puterilor vestice în exploatare și asigurarea noilor capitaluri, ca să nu ajungă Rusia un competitor, și în mod deosebit în sfera țărilor care au fost sub influența Rusă. Totuși, posibilitatea de a se face realitate acest obiectiv este cam depărtată. Strategia vestică este aceea de a continua cu protectoratul războiului rece de a intra mai mult în blocul socialist¹⁰. În opinia generalului Lebel: “Acordul de lăgire al NATO este o a doua Yaltă dar... fără Rusia, prin care se stabilesc sferele de influență ale SUA și ale Alianței”¹¹.

De aici începe și marea confruntare silențioasă între Rusia și SUA, fiind privită mai mult la o alungare a “Războiului Rece”. După căderea “Cortinei de fier” (căderea zidului Berlinului), Balcanii au devenit un refugiu pentru trupele americane fiind granița amenințării pentru Rusia¹².

Controversa iscată de declarația de independență a Kosovo, de pe 17 februarie, i-a oferit Rusiei o oportunitate pentru a-și urmări unele din obiectivele – cheie ale politicii sale externe, reactivându-și astfel prezența în Balcani și în împrejurimi. Cu cinci ani în urmă, Moscova și-a semnalat apartenența lipsă de interes pentru această regiune, când și-a retras trupele de menținere a păcii din Kosovo (și din Bosnia-Herzegovina) în vara lui 2003, invocând nevoia de a reduce cheltuielile militare. De data aceasta însă, s-a grăbit să ofere ajutor umanitar minorității sârbe din Kosovo, la scurt timp după ce a condamnat declararea independenței provinciei de către minoritatea albaneză¹³.

Rusia întotdeauna a avut scopul de a avea prezență în Balcani, de a avea o influență asupra acestei regiuni. De la sfârșitul

războiului rece până acum Rusia a avut două direcții politice în ceea ce privește politicile ei în regiunea Balcanică și anume: limitarea influenței SUA și NATO în această zonă și promovarea unei politici de prezență a Rusiei în zonă. În ceea ce privește prezența Rusiei în zonă, ca întotdeauna, ea a avut o politică de intervenție, de strategie, pentru a-și face simțită prezența. Această linie politică este strâns legată cu prima, și anume limitarea influenței SUA în Balcani. Rusia consideră Balcanii ca o oportunitate pentru a câștiga influența folosind criza în care se află și pentru a crea o contraputere față de creșterea influenței americane. În același timp este o cale bine găsită pentru ruși având în vedere că situația era favorabilă în aceste momente, pentru că ei sunt inferiori din punct de vedere militar față de americani, situația de criză era perfectă. Crearea contraputerii față de americani era atât din punct de vedere militar și politic, cât și din punct de vedere economic. Între timp Rusia a creat rețeaua energetică Marea Caspică-Marea Neagră și nu putea să riște excluderea dintr-o regiune care este de tranzit major. Apropierea sa în zonă a fost justificată cu ajutorarea “fraților sârbi”, un instrument înțelept, folosit pentru a crea o poziție influentă în zonă¹⁴.

Așa cum se știe Rusia a fost împotriva autonomiei Kosovo și a susținut Serbia la întâlnirile Consiliului de Securitate al ONU. Rusia amenința chiar cu “veto-ul” ei în rezolvarea acestei situații, care mult timp a creat o mare instabilitate în Balcani.

Experiențele din trecut arată că interesele Moscovei au fost întotdeauna mai importante decât noțiunile romantice de “frăție ortodoxă”, întotdeauna ajutorul dat de către Moscova către Serbia în trecut a fost numai cu gândul de a asigura influențele sale în zonă. După o perioadă de zece ani de criza după “războiul rece”, Rusia încearcă să intre între marile puteri

având o atitudine ad-hoc în legătură cu conflictele din zonă. Rusia a construit influența sa asupra Serbiei și Muntenegrului susținând ideea “pan-slavismului” și “frăției ortodoxe”¹⁵. Deși populații din Duma rusească ar putea face apel la tradițiile frățești slave și ortodoxe pentru a susține o relație de prietenie cu Serbia și cu alte națiuni din sud-estul Europei, Președintele Putin a adus o politică pragmatică vizavi de Balcani. În măsura în care această regiune valorează pentru Moscova, ea este în primul rând un mijloc prin care Rusia își poate realiza planurile mai ample în problema energiei, a NATO și a relațiilor cu SUA și UE¹⁶.

Dar este clar că după “Războiul Rece” interesele sale asupra Balcanilor s-au schimbat. Înainte Balcanii au fost considerați de către ruși ca o zonă de securitate între ea și occident, o piatră de siguranță pentru granițele Rusiei. În ultimul timp, trecerea petrolului de la Marea Neagră și Marea Caspică spre Mediterana, au concentrat și mai mult interesul Rusiei asupra Balcanilor¹⁷.

Revenind la implicarea spațiului balcanic în această ecuație, ne revine în minte opinia lui Mahan potrivit căreia “este mai important să controlez drumul spre un teritoriu decât acel teritoriu bogat cu resurse”¹⁸.

Dupa destrămarea Uniunii Sovietice, Moscova s-a gândit că susținerea din partea ei a proiectului “Serbia mare” o să-i asigure influența în spațiul balcanic. Marea simpatie și susținerea regimului lui Miloșevici, de către Rusia, a fost întotdeauna condiționat de interesele sale de a ține relații bune cu occidentul¹⁹. Când s-a opus Vestului pentru clarificarea statutului constituțional de independență Kosovo printr-o independență supravegheată de instituții internaționale, Kremlinul a găsit un subiect vizavi de care poate adopta o poziție categorică. Ostilitatea sa față de independența Kosovo declarată unilateral a avut ecou în arena internațională – cel puțin pe termen scurt. Chiar

și printre membrele Uniunii Europene există câteva țări care ezită în continuare să recunoască acest stat în absența unei rezoluții ONU privind independența Kosovo, pe care Rusia a blocat-o anul trecut. Lipsa unui consens în interiorul UE ajută Moscova să-și atingă unul dintre obiectivele sale strategice – un control mai mare asupra livrărilor de petrol și gaze naturale în Europa, în ciuda eforturilor europene de diversificare a resurselor energetice. Rusia este determinată să-și extindă proprietatea sau controlul asupra rețelei de distribuție a exporturilor sale de energie către Europa. Aceasta este un alt motiv pentru care devine tot mai interesată în Balcani²⁰.

Din momentul în care “Războiul Rece” a luat sfârșit, America și-a extins continuu prezența sa militară globală. America acționează efectiv ca o putere imperială, ceea ce nu este pe placul Rusiei²¹.

În 1994, Rusia a devenit membră a Grupului de Contact, ceea ce împiedică NATO, să acționeze fără consimțământul ei. Alături de cele 5 țări care făceau parte din Grupul de Contact și Rusia a ajuns să aibă o influență în luarea deciziilor în criza balcanică²².

Pentru prima dată Rusia a acceptat să participe sub conducerea ONU la misiunile de menținere a păcii, în special în regiunile locuite de către sârbi în Croația, și în Bosnia respectiv în Forța de Implementare, IFOR, și la Forța de Stabilizare SFOR.

Noua Concepție Strategică a NATO era considerată de către ruși ca o politică de expansiune militară și instituțională a zonei. În timp ce alianța era angajată în rezolvarea conflictului, rușii aduceau acuze grave de expansiune și traduceau această prezență ca o expansiune, ei au văzut în ea o marginalizare a influențelor rusești²³.

Tactica aplicată de către Rusia era una de a câștiga timp în luarea deciziei, era o mișcare strategică care avea să crească prestigiul Rusiei, ca un actor important pe

scena internațională, punându-se în competiție cu SUA, având ca țintă destabilizarea NATO și a relațiilor între Europa și America. Așa cum am menționat și mai sus situația creată între Rusia și SUA este asemănătoare celei “Războiul Rece”, unde securitatea Europei depinde de relațiile între Moscova și Washington. Politicienii din Belgrad sunt siguri că Rusia prin votul negativ, asupra statutului Kosovo, câștiga timp până în toamnă cu scopul unei despărțiri a Kosovo-ului, unde partea din nord, până la râul Iber, să rămână sub conducerea sârbă. Dacă ar avea loc o asemenea despărțire situația în spațiul balcanic ar fi una mai tensionată și ar avea loc alte războaie sângeroase²⁴. Această întârziere poate fi folosită de către Rusia și pentru a crea confuzie Statelor Unite ale Americii și să dea drum liber altor cazuri, cum este cazul Ucrainei, Georgiei și Moldovei, un fel de preț plătit pentru a da veto-ul în cazul de Kosovo. Pentru a-și atinge obiectivele sale Rusia va cere o distanțare a influenței SUA asupra acestori țări. Ea se va împotrivi chiar și în cea ce privește aderarea acestori țări la NATO. În domeniul economic o cerere posibilă a Rusiei poate fi cea de a avea o creștere a introducerii în târgul vestic în domeniul energetic și al telecomunicației, fără să facă știute elementele sale strategice ale economiei sale. Sunt de necontestat aceste cerințe în schimbul veto-ului pentru statutul Kosovo.

Există două puncte la care Rusia ține foarte mult, cum am susținut și mai sus:

- influența în spațiul fostei Uniuni Sovietice;
- profiturile economice.

După o jumătate de deceniu în care a majorat excesiv prețurile exporturilor sale de energie, Rusia se simte mult mai stăpână decât în orice altă perioadă de după prăbușirea haotică a Uniunii Sovietice, de la sfârșitul anului 1991. Această încredere

în sine s-a tradus printr-o poziție mult mai stăpână în Balcani decât în orice altă regiune, pentru că Moscova se aștepte să fie luată mult mai în serios de Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană²⁵.

Proclamarea suveranității în provincie este de așteptat să aibă consecințe – atât în domeniul teoretic, al dreptului internațional, cât și practic. Alte regiuni ale lumii care își reclamă dreptul la autodeterminare au dat deja de înțeles că se vor servi de precedentul Kosovo în propriul interes.

Slovenul Borut Grgic, în ziarul “The Moscow Time” susține faptul că “Cazul Kosovo este unic, și nu are de a face cu alte cazuri ale altor republici problematice care au fost pe spațiul fostei Uniuni Sovietice, cum este cazul Osetia de Sud, Abkhazia și Transnistria și nu se vor crea precedente”. El face apel la autoritățile rusești și în special la președintele rus V. Putin ca să vadă cu obiectivitate rolul Rusiei într-un spațiu stabil, unde și Rusia va juca un rol important, în special în domeniul energetic²⁶.

În același timp Rusia făcea presiuni asupra marilor puteri ca să nu decidă ele pentru statutul Kosovo-ului, susținând ca numai discuțiile între Priștina și Belgrad puteau să ajungă într-o soluție propriu-zisă. Ministrul de externe al Rusiei, Serghei Lavrov, la întâlnirea de la Potsdam, Germania, în cadrul G8, susținea că: ”Destinul Kosovo-ului și al Serbiei nu se rezolvă discutând în New York, Potsdam ori într-un alt format²⁷. A avut loc, în perioada respectivă, o întâlnire între președintele American, G. Bush, și cel rus, V. Putin, unde s-a discutat statutul Kosovo-ului și sistemul de securitate anti-rachetă pe care SUA a vrut să-l construiască în Europa. Iar în 10 iunie 2007, președintele american Bush a făcut o vizita în Albania, unde s-a întâlnit cu autoritățile din Kosovo, Albania și Macedonia și a discutat asupra statutului Kosovo-ului și a stabilității în regiune²⁸. A

fost o vizită ce a urmat celei din Polonia și Bulgaria, confirmând încă o dată granița euro-atlantică și natura extinderii NATO, având încă convingerea că Alianța Nord Atlantică va avea o lărgire de la Baltică la Marea Neagră.

În afară de interesele de influență pe care le deține Rusia în zona Peninsulei Balcanice, mai sunt și cele economice. Trebuie să știm că zona Kosovo este una foarte bogată în resurse energetice. Este a cincea “casă” în lume pentru rezervele de cărbune de tip “lignit”. Astăzi economia țărilor balcanice este în creștere cu 4% pe an, prin urmare și cererile pentru energie sunt mai mari. În Balcani sunt mari potențialuri energetice, dar în momentul actual se afla într-o criză datorată neglijenței în domeniul cercetării și investițiilor. Rusia poate fi un mare exportator de energie, exportând gaze prin conductele de gaz turcești “Blue Stream”. Rusia merge mai departe cu planurile sale pentru construirea conductei South Stream, considerată o alternativă la conducta Nabucco susținută de UE și menită să aducă gazul Caspic în Europa Centrală. Anul acesta a semnat deja contracte cu Bulgaria, Serbia și Ungaria, pentru realizarea unor secțiuni ale noului său proiect. Serbia, care depinde de sprijinul diplomatic al Rusiei în problema Kosovo, a devenit acum vulnerabilă la avansurile Kremlinului. Acordul pe care Moscova l-a semnat cu Belgradul la sfârșitul lunii ianuarie include nu numai construcția conductei South Stream și a unui depozit major de gaze natural în Serbia, dar și vânzarea către Rusia a principalei companii petroliere sârbe de rafinare și distribuție, NIS, la un preț pe care mulți economiști de la Belgrad îl consideră derizoriu²⁹.

Actorii externi implicați pe scena geopolitică balcanică sunt nevoiți să facă mai mult pentru a stabili Balcanii.

Menționăm că această confruntare între Rusia, o putere în devenire, și SUA, o mare putere în momentul actual, este una apropiată cu cea a “razboiului rece”, o luptă de geostrategie și de influență. Balcanii sunt o graniță euro-atlantică, un pivot important în situația geopolitică actuală.

Note

¹ Gheorghe Tătaru, *Spatiul Balcanic în ecuația securității europene*, Editura Antet, București, 2005, p. 25.

² *Ibidem*, p. 36.

³ Gheorghe Zbucă, *Istoria Iugoslaviei*, Editura Corint, București, 2003, p. 28.

⁴ *Ibidem*, p. 28.

⁵ *Ibidem*, p. 85.

⁶ *Ibidem*, p. 142.

⁷ *Ibidem*, pp. 147-149.

⁸ *Ibidem*, pp. 155-156.

⁹ <http://capriro.tripod.com/intaff/extrapol01.html>.

¹⁰ www.hotnews.ro.

¹¹ Visarion Neagoe, I. R. Tomescu, *Geopolitica și strategii de securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, p. 127.

¹² G. Tataru, *op. cit.*, p. 58

¹³ Gabriel Patos, *Interesele Rusiei în Balcani*, Revista Foreign Policy Romania, iunie-iulie 2008, p. 50

¹⁴ Janusz Bugajski, *Pacea Rece (Noul imperialism al Rusiei)*, Editura Casa Radio, Bucuresti, 2005, p. 225.

¹⁵ www.kosova.com

¹⁶ G. Patos, *op. cit.*, p. 50.

¹⁷ www.kosova.com.

¹⁸ G. Tataru, *op. cit.*, p. 42

¹⁹ www.kosova.com.

²⁰ G. Patos, *op. cit.*, p. 50

²¹ www.shekulli.com.al, Kosova.

²² J. Bugajski, *op. cit.*, p.230

²³ *Ibidem*, p. 231.

²⁴ www.shekulli.com.al, Kosova.

²⁵ G.Patos, *op.cit.*, p. 50

²⁶ www.shekulli.com.al.

²⁷ www.balkanweb.com/sitev4/index.php?id=4352.

²⁸ www.balkanweb.com/sitev4/index.php?id=4352.

²⁹ G. Patos, *op.cit.*, p. 50

Consecințe social-politice ale procesului de globalizare.

Globalizarea și noua ordine mondială

GABRIELA MOTOI

Résumé: *Par cet étude on se propose d'identifier les causes et les conséquences de la globalisation (surtout politiques) et les principales théories de la globalisation. Il est important aussi de connaître le rapport entre la globalisation et le nouvel ordre mondial. La globalisation représente une conséquence de la modernité, un processus qui a généré des effets contradictoires, une réalité qui est devenue objet de recherche et des débats dans tous les domaines: politique, sociologique, de recherche scientifique ou de mass-media.*

Mots clés: *globalisation, interdépendance, système mondial, centre, périphérie.*

1. Delimitări conceptuale privind globalizarea

Globalizarea este un proces cu adânci rădăcini în istoria societății omenеști, fiind intim legat de evoluția politică, economică, tehnologică și culturală a lumii, de organizarea instituțională a acesteia precum și de însăși devenirea ființei umane. Acest proces a generat efecte cu caracter ambivalent contradictoriu, devenind obiect de cercetare și dezbateră în diverse medii politice, științifice, de comunicare în masă.

Delimitarea conceptuală a globalizării a fost realizată de Roland Robertson, astfel: „Globalizarea, conceptual, se referă atât la comprimarea lumii, cât și la intensificarea conștiințării lumii ca un întreg... atât la interdependențele globale concrete cât și la conștiința asupra întregului global în secolul

al XX-lea”¹ Conceptul de globalizare definește un proces prin care evenimentele, deciziile și activitățile care au loc într-o parte a lumii pot avea consecințe semnificative pentru indivizi și comunități din alte părți ale globului.

Termenul de „globalizare”, deși a apărut pentru prima dată într-un dicționar (Webster) în jurul anului 1960, a dobândit o semnificație considerabilă pe la mijlocul anilor '80, când a început să fie uzitat din ce în ce mai des ca adjectiv pe lângă anumiți termeni ca „instituție”, „finanțe”, „piețe”, „comunicații”, „legi”, „conferințe”, „societate civilă”, „evenimente și riscuri”, cu sensul de „răspândit în întreaga lume” sau „tare”. Începând cu anii 80, termenul a dobândit treptat o anumită notorietate, dedicându-i-se simpozioane, conferințe sau colocvii, problema

globalizării devenind astfel o problemă arzătoare a epocii noastre.

Termenul de globalizare „nu înseamnă doar răspândire” ci și „interdependență”. Statele lumii nu mai sunt izolate ci sunt interconectate, depind unele de celelalte. Astfel termenul de „globalizare” arată că la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, poziția statului s-a schimbat, fiind încărcată de procesele de interdependență, ce permit unui stat să își atingă scopurile prin cooperare cu alte state.

Globalizarea, ca și „consecință a modernității” așa cum o definea Anthony Giddens, este un proces cu două sensuri: pe de o parte, prin globalizare, lumea se integrează, devine din ce în ce mai unitară, adică se globalizează, în timp ce, pe de altă parte, ea se diferențiază din ce în ce mai mult (se regionalizează). Astfel, cu cât lumea se globalizează, devine mai globală, cu atât ea este mai regională².

Procesul de globalizare are trei cauze principale: tehnologică, politică și economică. Toate aceste trei cauze au declanșat un proces în care distanța geografică a devenit un factor neesențial în stabilirea și susținerea legăturilor transfrontaliere, a relațiilor economice, politice și socioculturale internaționale. Globalizarea nu este un fenomen în totalitate negativ. Ea este un factor de integrare a omului în comunitatea mondială și oferă spațiu de desfășurare noilor sisteme de guvernare globală și unei societăți civile globale³.

Sfârșitul Războiului Rece a fost indicat ca fiind una din cauzele globalizării. Dacă în conflictul dintre cele două blocuri, est și vest, lumea era împărțită între două tabere, care nu aveau prea multe relații una cu cealaltă, această delimitare, – Cortina de Fier – a căzut în 1989/1990 iar statele care în trecut aparțineau blocului estic s-au deschis în direcția pieții mondiale. Astfel, barierele comerciale au fost

desființate, principalele piețe financiare ale lumii s-au unit, iar majoritatea frontierelor s-au deschis.

2. Teorii și interpretări politice cu privire la globalizare

Printre primii autori care au abordat procesul de globalizare din perspectiva politică, se află renumitul politolog german Carl Schmitt. În perioada în care Schmitt își elabora tezele sale (anii '60), procesul de globalizare era limitat doar la progresul tehnic, astfel că, așa cum preciza autorul, „a vrei să realizezi unitatea lumii este în acord cu întreaga concepție tehnico-industrială”⁴.

În acea perioadă, prima idee „realizării unității universale”, toate clasele conducătoare împărțind aceeași idee, aceea a „lumii unite prin tehnică și dezvoltare industrială”⁵. Această lume unită, reprezintă, conform teoriei lui Schmitt, „unitatea în organizarea puterilor umane, celor care presupun planificarea, controlul, dominația întregii lumi, umanitatea în întregul ei. Toată problema este limpede exprimată, de a ști dacă lumea actuală este ajunsă în stadiul de a se supune unui centru unic al puterii politice”⁶.

De asemenea, în studiile sale, Carl Schmitt face o analiză a situației politice mondiale care, la acea vreme, era caracterizată de războiul ideologic dintre cele două blocuri, cel capitalist și cel sovietic. După cum precizează autorul, pentru socialiști „unitatea universală era o țintă legitimată și indicată de cursul istoriei mondiale”, în timp ce blocul capitalist promova o ideologie asemănătoare cu cea promovată de Saint-Simon, care „postula progresul industrial al unei lumi planificate, cu toate variantele și vulgarizările sale, de la Auguste Comte și H. Spencer, până la scriitorii contemporani”⁷.

O altă abordare destul de mediatizată în ultimul deceniu al secolului al XX-lea este cea a lui Francis Fukuyama, expusă în

lucrarea apărută în anul 1992 și intitulată „Sfârșitul istoriei și ultimul om” (*The End of History and the Last Man*). De se ce ajunge la „sfârșitul istoriei”? Pentru că democrația liberală instaurată după căderea comunismului nu are contradicții interne, ca alte ideologii, care să o ducă la propria prăbușire.

Argumentul lui Fukuyama a stârnit numeroase critici, cea mai importantă dintre acestea fiind cea care o consideră drept „candidată la titlatura de discurs esențial despre globalizarea de după Războiul Rece”⁸. Această teză cu privire la „sfârșitul istoriei”, înțelege și ca un discurs despre globalizare, idealizează valorile promovate de cultura occidentală adică „democrația liberală” și „liberalismul economic”. Autorul vorbește despre modernizare și democrație ca despre două fenomene paralele, afirmând că doar sistemul capitalist occidental, prin prisma procesului de globalizare, poate să soluționeze nevoile politice, economice și sociale existente la nivel mondial.

În ceea ce privește impactul procesului de globalizare asupra comunității internaționale acesta are atât o conotație pozitivă cât și una negativă. *Partea pozitivă* a procesului de globalizare este că va spori interacțiunea dintre țări, care. La rândul ei deschide posibilități pentru dezvoltarea civilizației umane. Această creștere a interdependenței dintre țări aduce noi aspecte noțiunii de „securitate națională și internațională”. Astfel, starea securității internaționale va influența din ce în ce mai mult posibilitatea de garantare a securității naționale. Odată cu globalizarea, îndatoririle statului devin mai limitate, acesta diminuându-și preocupările pentru problemele sociale tradiționale cum ar fi: asigurarea drepturilor proprietății, asigurarea ordinii sociale, lupta contra criminalității, asigurarea păcii etc.⁹

O astfel de consecință politică a globalizării poartă numele de *deficitul democratic*. Democrațiile naționale slăbesc astfel

că statul este mai puțin capabil să mențină valorile societarii, astfel politica sa devenind mai puțin credibilă. Politicienii și cetățenii cred și spun adesea că, guvernarea trebuie să se bazeze pe "vocea pieței" în loc de "vocea poporului". Sistemul de instituții interguvernamentale adâncește deficitul democratic.

Suveranitatea popoarelor, așa cum este ea garantată de parlamentele naționale este limitată la politicile naționale. Cu cât aceste politici sunt înglobate într-un mediu politico-judiciar supra-național, cu atât parlamentele își pierd din importanță. Criticii globalizării precizează că aceasta are drept consecință contribui la limitarea democrației, și la pierderea suveranității naționale ajungându-se la situația în care influența asupra cetățenilor se va realiza foarte ușor, prin influențarea elitei, un model ușor de imitat.

3. Sistemul mondial modern

Societatea mondială sau sistemul mondial nu apare doar pe baza interdependenței și a legăturilor reciproce dintre statele membre. Susținătorii teoriilor de dependenței și ale subdezvoltării au arătat că interdependența reprezintă un paravan pentru dominație și subjugare la scară mondială. Astfel, procesul de globalizare poate înainta atât în direcția libertății cât și în cea a dominației. Fenomenul de dominație poate fi analizat pe baza relațiilor care există între centrul metropolitan și lumea periferiei.

Aceste relații au fost analizate de către teoreticianul „sistemului mondial”, Immanuel Wallerstein, în lucrarea „Sistemul Mondial Modern” (*The Modern World System*), lucrare în care vorbește despre existența unui sistem mondial tripartit, ierarhizat în „centru”, „periferie” și „semiperiferie”. „Centrul”, acel loc unde se întâmplă majoritatea lucrurilor, este definit în funcție de câteva criterii cum ar fi: o anumită masă de po-

pulație, o capacitate notabilă de producție, un nivel de viață ridicat etc. Prin raportare la centru, „periferia” se caracterizează prin dependența față de metropolă, un nivel de viață mai puțin ridicat, producții mai puțin elaborate etc.

Noutatea pe care o aduce I. Wallerstein în analiza sistemului mondial modern o reprezintă introducerea termenului de „semiperiferie”, care are același rol ca și clasa de mijloc într-o societate, și anume acela de a menține echilibrul în sistem, de a-i exploata pe cei din „periferie” și de a fi exploatată de către „centru”. „Semiperiferia” „cuprinde zone care economic evoluează spre poziția ariilor centrale și zone care decad economic și politic spre poziția periferiei¹⁰. Acest sistem tripartit, această expansiune a sistemului mondial nu a făcut decât să favorizeze apariția sărăciei și a decalajelor destul de mari dintre state.

O altă lucrare importantă cu privire la analiza sistemului mondial în contextul procesului de globalizare este *Geopolitics and Geocultures: Essays on the Changing World System*, o colecție de eseuri, dintre care cel mai recent a fost scris după evenimentele din anul 1989. Conform lui Immanuel Wallerstein, în istoria expansiunii sistemului mondial modern există patru faze: 1) 1450-1640 – „originile și condițiile timpurii ale sistemului mondial”; 2) 1640-1815 – „consolidarea sistemului”; 3) 1815-1917 – „conversiunea economiei mondiale într-o întreprindere globală, posibilă prin transformarea tehnologică a industrialismului modern”; 4) 1917- prezent – consolidarea economiei mondiale capitaliste¹¹.

În ceea ce privește situația sistemului mondial după cel de-al doilea război mondial, conducerea lumii a fost preluată de către SUA, care pe toată perioada Războiului Rece a luptat cu URSS-ul pentru a-și menține și consolida supremația. După anul 1989, odată cu prăbușirea regimurilor comuniste și încheierea Războiului Rece,

SUA a devenit „supremația mondială și centrul unic al lumii, astfel încât începutul secolului al XX-lea a consacrat triumful păcii americane (*pax americana*)”¹².

4. Globalizarea și noua ordine mondială

De-a lungul secolului al XX-lea s-a pus de multe ori problema unei noi ordini mondiale. Astfel, încă din anul 1910, încă de la înființarea sa, Fundația Carnegie pentru Pacea Internațională, milita pentru un *Guvern Mondial*. Expresia „noua ordine mondială” a reapărut în limbajul curent acum câțiva ani. În anul 1988, președintele rus Mihail Gorbaciov evoca în fața Națiunilor Unite necesitatea de a cauta un „consens universal”, dat fiind faptul că umanitatea evolua spre „o nouă ordine mondială”. În anul 1990, președintele George Bush refolosea această expresie pentru a descrie noul nivel de cooperare după Războiul Rece, făcând aluzie, în special la acțiunea Națiunilor Unite împotriva agresiunii din Golful Persic.

Referitor la acest fapt, profesorul Dennis L. Cuddy, în lucrarea „New World Worder”, preciza: „Suporterii au salutat acest fapt ca pe un posibil precedent pentru o *Nouă Ordine Mondială*. Presând Congresul să implice forțele americane în operațiunea „Furtună în deșert”, președintele Bush descria criza din Golf ca pe o rară oportunitate de a evolua spre o perioadă istorică de colaborare. Din aceste vremuri tulburi... se poate naște o nouă ordine mondială”¹³

Într-un alt discurs din 16 ianuarie 1991, fostul președinte american se referea la o „nouă ordine mondială” în care „domnia legii să guverneze națiunile”, iar „Organizația Națiunilor Unite, devenita credibilă, să-și folosească rolul său de menținere a păcii cu scopul de a împlini promisiunea și viziunea fondatorilor Națiunilor Unite”¹⁴.

Din acel moment, expresia a fost reluată de către cercetători, analiști politici,

jurnaliști, conducători politici. Ea constituie o temă de discuție cu privire la cea mai bună organizare pentru o viitoare etapă a vieții sociale și politice la nivel global.

Una dintre cele mai des întâlnite definiții ale acestei expresii, o explică drept un model de organizare a lumii promovat de către Statele Unite, care vizează punerea tuturor națiunilor sub tutela organizațiilor internaționale pe care le controlează. Unii autori sunt de părere că noua ordine mondială este contrară realității lumii și nu poate să ducă decât la conflicte grave.

Sintagma „Noua Ordine Mondială” se referă la acea doctrină politică ce urmărește crearea unui sistem politic mondial care să fie format din: un Guvern Mondial care să se ocupe de definirea politicilor mondiale, o Bancă Centrală Mondială care să guverneze politica monetară mondială și să se ocupe de introducerea unei monede mondiale unice, o armată mondială și câteva zeci de companii multinaționale care să gestioneze afacerile la nivel global.

La baza Noii Ordini Mondiale stă vechea viziune asupra lumii a Epocii luminilor, în care o civilizație universală poate fi construită din temelii pe baza legalistă a unor abstracțiuni transcendente (natura umană, drepturile omului), care rămân aceleași oriunde și oricând. Gânditorii raționaliști ai secolului al XVIII-lea considerau că diversitatea culturilor lumii nu este o condiție permanentă a omenirii, ci doar o etapă în lungul drum spre realizarea unei comunități universale unice, fondată pe luminile rațiunii și „drepturile” unui individ abstract și atemporal. În acest proiect „binele” este doar ceea ce poate fi „universalizat” de către agenți raționali. Desigur, acești „agenți raționali” nu puteau fi decât reprezentanții civilizației europene „superioare”.

Promotorii Noii Ordini Mondiale au preluat vechea schema universalista întrucât le servește scopurilor lor de control „rațional” al planetei. „Universalizarea”

realităților concrete, particulare nu contravine logicii economice capitaliste dacă înțelegem prin „universalizare” o „simplificare”, o „eficientizare” a lumii.

Arhitectura viitoarei Noi Ordini Mondiale – o bancă și guvern mondial, un tribunal internațional, un singur discurs politic, cel al «drepturilor omului» etc. – continua schema raționalista kantiană; rațiunea universală (rațiunea Noii Ordini Mondiale) înrobește rațiunea a tot ceea ce refuză «convergența» tuturor valorilor - cu alte cuvinte, tot ceea ce refuză monismul în numele pluralismului, competiției economice, libertății individuale, autodeterminării și păstrării identității particulare¹⁵.

Note

¹ Roland Robertson, *Globalisation: Social Theory and Global Culture*, Sage Publications, London, 1992, p. 81.

² I. Bădescu, I. Mihăilescu, I.N. Sava, *Geopolitică, Integrare, Globalizare*, Ed. Mica Valahie, București, 2003, p. 221.

³ I. Popescu, A. Bondrea, M. Constantinescu, *Globalizarea. Mit și realitate*, Ed. Economică, București, 2004, p. 21.

⁴ Conform cu I. Bădescu, D. Dungaciu, *Sociologia și geopolitica frontierei (vol. I)*, Ed. Floarea Albastră, București, 1995, p. 207.

⁵ *Ibidem*, p. 208.

⁶ *Ibidem*, p. 209.

⁷ *Ibidem*, p. 211.

⁸ I. Bădescu, I. Mihăilescu, I.N. Sava, *op. cit.*, p. 209.

⁹ Ioan Bari, *Probleme globale contemporane*, Ed. Economică, București, 2004, p. 142.

¹⁰ I. Bădescu, I. Mihăilescu, I.N. Sava, *Geopolitică, Integrare, Globalizare*, Ed. Mica Valahie, București, 2003, p. 87

¹¹ *Idem*.

¹² *Ibidem*, p. 88.

¹³ Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *Sociologia și geopolitica frontierei (vol. I)* Ed. Floarea Albastră, București, 1995, p. 204.

¹⁴ *Idem*.

¹⁵ conform <http://paul.rutgers.edu>.

Rolul controlului de constituționalitate în statul de drept

NICOLAE GRĂDINARU

Résumé: *Cet article est une approche théorique du contrôle de la constitutionnalité des lois, vu comme une garantie du respect des droits et des libertés fondamentales, de la séparation des pouvoirs et, par conséquent, de l'état de droit.*

Mots clés: *constitution, cour constitutionnelle, droits de l'homme, séparation des pouvoirs*

În secolul al XIX-lea tot mai mult a început să se afirme acceptarea politică și juridică a supremației Constituției asupra tuturor celorlalte norme, prin aceasta punându-se baza constituționalismului ca doctrină politică și juridică. Constituționalismul din punct de vedere politic semnifică faptul că legea fundamentală – Constituția este expresia unui pact social încheiat între toți componenții unei țări. Legitimitatea ei decurge din adeviziunea majorității corpului social.

Curtea Constituțională este instituția care asigură respectul și supremația Constituției.

În evoluția constituționalismului european, secolul al XIX-lea a fost cel al victoriei parlamentului, ca organ reprezentativ al voinței poporului. Ulterior, apare și se afirmă controlul constituționalității legilor, ca cerință a statului de drept. Ori, în lumina cerințelor statului de drept nu se mai realizează acea opoziție între statul democratic, în care Parlamentul, organul reprezentativ, este liber să adopte orice lege, aceasta fiind

menirea sa, nimeni neputând contracara puterile sale. În statul de drept, însă, parlamentul se află încadrat între reguli stricte, trasate de Constituție și la a căror respectare veghează un control al constituționalității legilor.

Democratismul unui stat înseamnă adoptarea legilor de către un parlament ales de poporul întreg, s-ar părea, la prima vedere, că nu ar dicta necesitatea unui control de constituționalitate sau al constituționalității legilor, adică control de validitate a unei legi sau a unui act juridic în funcție de conformitatea conținutului cu ceea ce prevede constituția țării. Așadar, prin definiție, legea, adoptată de un parlament ales pe principii democratice să exprime suveranitatea poporului, nu ar avea nevoie de un control al conformității ei cu Constituția, deoarece Parlamentul, prin esența și menirea lui este chemat la respectarea Constituției.

Respingerea din start a oricărei forme de control al constituționalității legilor ar fi însă greșită. Într-adevăr, legea este expresia

voinței generale, dar ea nu exprimă această voință decât respectând Constituția. În sens larg, legea este un act de aplicare a constituției prin urmare un act interpretabil, ca toate actele sau faptele circumstanțiale; multitudinea și diversitatea relațiilor sociale – obiect de reglementare a legii – provoacă ineditul situațiilor juridice concrete, greu sau imposibil de închipuit la data edificării legii, în forma ei esențialmente generală, impersonală; constituția definește nu numai o ordine juridică obiectivă, care interesează autoritățile politice și judecătorești, ci și o ordine juridică subiectivă, care interesează persoanele fizice, sub aspectul drepturilor și al libertăților acestora; în fine legiuitorul însuși nu este infailibil. Constituția, prin conținutul și forma ei este o "Lege cu puterea la pătrat. Ea trebuie, deci, să se impună tuturor celorlalte legi. Altminteri, ea ar deveni un simplu substantiv comun. Ierarhia normelor juridice ar fi și ea inutilă, iar echilibrul instituțional, precum și efectivitatea drepturilor și a libertăților ar ajunge să fie simple deziderate"¹.

Practica juridică națională și internațională arată că, totuși, legea, chiar dacă este adoptată de Parlamentul ales de popor, poate cuprinde norme contrare Constituției, care să afecteze drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului care a votat corpul de parlamentari. În general, pentru înfăptuirea unor asemenea situații, a fost creat controlul constituționalității legilor. Pentru aceste motive el este studiat și în cadrul garanțiilor juridice ale supremației constituției².

În această privință controlul constituționalității legilor prezintă o problemă dintre cele mai importante, cu profunde implicații teoretice și practice. Asigurarea supremației constituției nu poate și nu trebuie să rămână un simplu principiu al ordinii constituționale, ci este necesară existența unui sistem de garanții, care să permită într-adevăr Constituției să se

manifeste ca actul normativ cu forță juridică supremă. În acest sistem de garanții trebuie să existe și un sistem de sancțiuni aplicabile în cazurile în care constituția este încălcată³.

Controlul constituționalității reprezintă unul dintre mijloacele cele mai importante de asigurare a respectării drepturilor omului. Dat fiind faptul, că drepturile omului sunt consacrate și garantate prin constituție și apoi dezvoltate prin legi, concordanța acestora cu constituția reprezintă o acțiune firească într-un stat de drept, de natură a întări respectul pentru valorile umane. Din punctul de vedere a dreptului constituțional, primatul normelor și prevederilor constituționale față de orice alte reglementări legislative existente în stat, ca și ascendența morală, politică și juridică a principiilor constituționale, implică asigurarea controlului constituționalității legilor și organizarea acestuia pe o bază eficientă⁴.

Existența sancțiunilor pentru încălcările constituției este de mare importanță deoarece acestea, alături de alte elemente, bineînțeles, dau dispozițiilor constituționale caracterul de norme juridice.

Trebuie să observăm că unii autori au negat caracterul de drept constituțional pe considerentul că acesta nu ar conține sancțiuni care să dea eficiență normelor sale, argumentându-se prin exemple din practica unor state, unde, deși șefii de stat au încălcat dispozițiile constituționale, ei nu au fost sancționați. Ori, controlul constituționalității legilor este tocmai un argument împotriva susținerii de mai sus, căci el este un exemplu grăitor, de existența evidentă a sancțiunilor în dreptul constituțional⁵.

După părerea noastră, prima chestiune care trebuie să rețină atenția celui care cercetează controlul de constituționalitate este noțiunea de control al constituționalității legilor. În această ordine de idei trebuie să observăm că doctrina juridică

este în principiu de acord cu includerea constituționalității legilor în principiul legalității, ca parte componentă a acestuia din urmă. Fără a intra în analiza conținutului legalității ca principiu fundamental de organizare și funcționare a sistemului organizării politice, trebuie să arătăm că acesta presupune ca elaborarea actelor normative să se facă de organele competente, după o procedură prestabilită, cu respectarea dispozițiilor din actele normative emise de organele statului care, indiferent de categoria din care fac parte, ocupă o poziție superioară celor emitente în sistemul organelor statului. Este în mare măsură admis că principiul legalității, ca principiu fundamental de organizare și funcționare a sistemului organelor statului, implică respectarea tuturor actelor normative⁶.

Față de această situație atât legea organică cât și legea ordinară trebuie să fie conformă constituției, pentru a îndeplini condiția de legalitate. Constituționalitatea legii nu înseamnă, în fond, altceva decât cerințele de legalitate a legii, în sensul că legea să se adopte cu respectarea normelor constituționale atât în spiritul cât și în litera acestora.

Așadar, controlul constituționalității legilor este o garanție a protejării drepturilor și libertăților fundamentale față de autoritatea legislativă, care prin lege ar putea încălca prevederile constituționale, referitoare la aceste drepturi și libertăți. Acest control este o garanție jurisdicțională organizată a acestora. În doctrina românească nimeni nu pune la îndoială necesitatea controlului de constituționalitate a legilor, problema apare în privința modalităților concrete de traducere în viață a acestei instituții, deși Constituția României a statuat sistemul său de control de constituționalitate.

Apare întrebarea dacă numai legile emise de parlament sunt supuse controlului constituționalității sau și actele altor

autorități în stat. Organele administrației de stat, fiind organe executive, emit acte normative numai în executarea legilor. Actele administrative nu pot conține reglementări primare (reglementări cu caracter independent), iar controlul legalității lor (și implicit al constituționalității) se realizează prin mijloace obișnuite de control, inclusiv pe calea contenciosului administrativ.

Apreciem că, de principiu, controlul constituționalității privește numai legea sau alte acte normative cu forță juridică egală cu a legii, cum sunt ordonanțele simple sau de urgență ale Guvernului, deoarece unele constituții prevăd că și alte acte normative, cu forța juridică mai mică decât a legii, pot fi supuse acestui control, susține Alexandru Arseni⁷, făcând trimitere la Constituția Republicii Moldova.

De remarcat, că unele constituții prevăd controlul constituționalității nu numai al legilor, ci și a proiectelor de legi, deși procedura de elaborare a legilor cuprinde implicit și obligația de verificare a constituționalității.

Ce cauze determină ca legile ordinare să încalce prevederile constituției? Or, în unele sisteme constituționale legea și constituția sunt adoptate de același organ de stat – Parlamentul. Totuși, practica națională și internațională demonstrează faptul apariției unor neconcordanțe între constituție și lege. De aici și instituirea instituției controlului constituționalității legilor.

Cauzele apariției unor neconcordanțe între legile adoptate de parlament și constituție își au rădăcinile în situația internă, economică și politică a societății, în conlucrarea sau neconlucrarea forțelor politice din societate, în schimbarea Parlamentelor și Guvernelor.

În doctrină se accentuează că unele neconcordanțe între constituție și legi se datorează rigidității exagerate a unor constituții. Neputând fi modificate lungi

perioade de timp, ele nu mai sunt în acord cu unele interese care apar pe parcurs – interese exprimate prin legile ce se adoptă. Anumite neconcordanțe se datorează și unor neobservări a regulilor de tehnică legislativă. Controlul constituționalității legilor se justifică, de asemenea, în statele federative prin necesitatea de a se realiza o bună armonizare a intereselor generale ale federației cu interesele specifice, concrete, ale statelor membre⁸.

În doctrină, referitor la organul menit să efectueze controlul constituționalității legilor există mai multe clasificări. O opinie susține următoarele feluri de control: 1) control prin opinia publică; 2) control politic; 3) control jurisdicțional. O altă opinie delimitează: 1) controlul politic; 2) controlul jurisdicțional. Cea de a treia: 1) controlul politic; 2) controlul parlamentar; 3) controlul judiciar⁹.

Controlul de constituționalitate reprezintă unul din mijloacele privilegiate de apărare a societății civile împotriva potențialei dominații a executivului și legislativului, în pofida regulilor existente¹⁰.

În concluzie Constituția, ca Lege fundamentală, a impus apariția instituției controlului de constituționalitate. Controlul constituționalității legilor este o garanție necesară respectării Constituției, a apărării drepturilor și libertăților inalienabile ale omului, prin declararea fără efect a legilor sau dispozițiilor din legi prin care s-ar fi încălcat constituția.

De asemenea, ca instituție juridică controlul constituționalității legilor servește ca garant al separației și echilibrului competențelor organismelor de guvernământ. Cu alte cuvinte, controlul constituționalității legilor este o garanție juridică de înfăptuire a statului de drept.

Note

¹ Ion Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice*, Editura Fundației Chemarea, Iași, 1996, V. II, p. 77.

² Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Drepturile, libertățile și îndatoririle constituționale*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1992, p. 31.

³ Ioan Muraru, *Drept constituțional și instituții politice*, ACTAMI, București, 1998, V. I, p. 78.

⁴ Victor Duculescu, *Protecția juridică a drepturilor omului*, Editura Lumina Lex, București 1998, p.172.

⁵ Ioan Muraru, *op. cit.*, p. 78.

⁶ Alexandru Arseni, *Jurisdicția Constituțională a Republicii Moldova*, Chișinău, 2000, p. 42.

⁷ *Ibidem*, p. 44.

⁸ *Ibidem*, p. 45.

⁹ G.Vrabie, *Drept constituțional și instituții politice contemporane*, Iași, 1999, p. 230.

¹⁰ V. Zubco, *Curtea Constituțională – unica autoritate publică politico-jurisdicțională*, Chișinău, 2000, p. 5.

Sesizarea și modul de lucru al Curții Europene a Drepturilor Omului

GHEORGHE COSTACHE

Résumé: *Cet article est une présentation générale de l'organisation et du fonctionnement de la Cour Européenne des Droits de l'Homme. Parmi les questions abordées on peut énumérer: l'adressabilité, le déroulement des séances, la procédure décisionnelle etc.*

Mots clés: *droits de l'homme, libertés fondamentales, cour, saisine, procédure.*

1. Noțiuni introductive

Pierderile de vieți omenеști, distrugerile materiale și starea la care ajunseseră popoarele europene după cel de-al doilea război mondial, au creat premisele unei noi viziuni asupra a ceea ce înseamnă omul, interesele, dorințele și aspirațiile sale.

În acest context și pe fondul neliniștii care persista asupra popoarelor europene, la data de 05 mai 1949, zece state europene au pus bazele unei noi forme de organizare și cooperare între ele, numită Consiliul Europei, la al cărei statut erau invitate să adere statele europene care înțelegeau să respecte principiile de bază ale democrației și ale respectării drepturilor omului.

Scopul declarat al Consiliului Europei, precizat și în statutul său este acela da a „realiza o mai mare unitate între membri săi în scopul salvagădării și realizării idealurilor și principiilor, care sunt moș-

tenirea lor comună și a facilitării progresului lor economic și social”.

Consiliul Europei se concentrează pe următoarele activități:

- protecția democrației și a supremației legii;
- protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- promovarea identității și diversității culturale în Europa;
- soluționarea problemelor pe care le înfruntă societatea europeană referitoare la discriminare, xenofobie, degradarea mediului, SIDA, droguri, crima organizată și altele;
- încurajarea stabilității democratice prin intermediul reformelor.

De la înființarea sa, Consiliul Europei, a realizat peste 200 de tratate sau convenții europene cu putere de lege, multe din ele fiind deschise statelor membre

Cea mai semnificativă realizare a Consiliului Europei este Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților

fundamentale, adoptată în 1950 și care a intrat în vigoare în 1953.

2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

2.1. Noțiunea de Curte Europeană a Drepturilor Omului

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, reprezintă un tribunal internațional menit să asigure respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, stabilite în Convenția pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale.

Misiunea Curții este de a asigura și garanta respectarea de către statele membre ale Consiliului Europei a prevederilor Convenției europene a drepturilor omului.

2.2. Organizarea și funcționarea Curții Europene a drepturilor Omului

Curtea are în compunerea sa un număr de judecători egal cu cel al înaltelor părți contractante¹. Din luna mai 2007 sun 47 de state membre ale Consiliului Europei.

Judecătorii își exercită mandatul pe o perioadă de 9 ani, cu titlu individual și nu pot fi realeși², vârsta limită a acestora în funcție fiind de 70 de ani când mandatul se încheie.

Independența lor inspiră o încredere suplimentară în imunități foarte extinse a căror ridicare numai Curtea are competență să se pronunțe³.

Mandatele unei jumătăți dintre judecătorii Curții se încheie la 3 ani de la prima alegere, cu posibilitatea ca aceștia să fie realeși. Alegerea judecătorilor al căror mandat se încheie la împlinirea perioadei de 3 ani, se face prin tragere la sorți de către secretarul general al consiliului european, imediat după alegerea lor.

Alegerea Președintelui cât și a vicepreședinților se desfășoară pe baza votului secret, la ele putând să participe numai judecătorii aleși.

Toți judecătorii ce funcționează în cadrul Curții, se achită de sarcinile lor în mod individual, ei nefiind delegații guvernelor și nu trebuie să se conformeze instrucțiunilor primite din statele de unde provin.

Înlăturarea unui judecător de la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, se poate face numai dacă ceilalți judecători decid că acesta nu mai corespunde condițiilor necesare și hotărăsc acest lucru cu o majoritate de două treimi din voturi.

În conformitate cu art.26 din protocolul nr.14 la Convenție, pentru a examina cauzele aduse în fața Curții, aceasta se poate constitui astfel:

- format de unic judecător;
- comitete de 3 judecători;
- camere de 7 judecători;
- Marea Cameră de 17 judecători

Numărul judecătorilor camerelor, poate fi redus la 5 judecători de către comitetul Miniștrilor, la cererea Adunării Plenare a Curții, dar numai pentru o perioadă bine determinată.

Pentru a evita eventualele suspiciuni cu privire la imparțialitatea unui judecător, acesta nu poate să examineze nici un fel de cerere provenită din partea sau împotriva unei părți contractante în numele căreia judecătorul respectiv a fost ales.

Sediul Curții Europene a Drepturilor Omului unde își desfășoară lucrările este stabilit la Strasbourg, acolo unde își are sediul și Consiliul Europei.

Ședința plenului Curții poate să aibă loc, dacă sunt întruniți în cvorum de 2/3 din judecătorii aleși, altfel, Președintele amână ședința.

În conformitate cu prevederile art.21 din Regulamentul Curții, Marea Cameră, camerele și comitetele au o activitate permanentă. Cu toate acestea, în fiecare an, Curtea își stabilește la propunerea președintelui, sesiunile de lucru.

Deliberările Curții se fac în camera de consiliu, la care participă numai judecătorii. Mai pot fi prezenți la deliberare în cameră și grefierul sau persoana desemnată să-l înlocuiască, agenți ai grefei și interpreți a căror prezență este necesară.

Nici o altă persoană nu poate fi admisă la dezbateri, decât în temeiul unei decizii speciale a Curții (art.22,pct.2 din Regulamentul Curții).

Deliberările Curții sunt și rămân secrete.

3. Adresabilitatea la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, poate fi sesizată despre încălcarea drepturilor prevăzute în Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale de oricare stat membru al Consiliului Europei care este înaltă parte contractantă sau de orice persoană care se consideră vătămată în aceste drepturi.

Curtea nu va reține nici o cerere dacă este anonimă sau dacă este aceeași cu o cerere examinată anterior de către Curte, ori dacă este supusă dezbaterii unei alte instanțe internaționale de anchetă

Pentru admisibilitatea unei plângeri, trebuie îndeplinite anumite condiții atât de formă cât și de fond, ce se impun a fi respectate.

Înainte de a depune o plângere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, mai trebuie îndeplinite și următoarele condiții:

- este necesar să fi epuizat în statul în cauză, toate căile de recurs la care se poate face apel;
- adresarea numai cu recurs la instanța națională nu este suficient pentru a putea depune plângerea la Curte;
- termenul de depunere a plângerii la Curte, este de 6 luni de la data rămânerii definitive a deciziei ultimei instanțe din statul în cauză. După expirarea celor 6

luni, Curtea nu mai primește plângeri în cauză.

Plângerile adresate Curții se pot face împotriva unuia sau mai multor state părți la Convenție, care, conform opiniei reclamantului au încălcat printr-o acțiune sau mai multe acțiuni sau inacțiuni Convenția europeană a drepturilor omului.

O plângere adresată Curții nu se poate referi decât la încălcări ale prevederilor Convenției europene a drepturilor omului și nu cele care sunt cuprinse și de alte documente cu vocație în materie.

Formularul va cuprinde în mod obligatoriu următoarele date:

- a) numele, data nașterii, naționalitatea, sexul, profesia și adresa reclamantului;
- b) dacă este cazul, numele, profesia și adresa reprezentantului său;
- c) partea sau părțile contractante împotriva căreia (cărora) este îndreptată cererea;
- d) o expunere succintă a faptelor;
- e) o expunere succintă a încălcării sau încălcărilor aleagate ale Convenției și argumentele pertinente;
- f) o expunere succintă privitoare la respectarea de către reclamant a criteriilor de admisibilitate prevăzute de art.35 paragr. 1 din convenție (epuizarea căilor interne de atac și respectarea termenului de 6 luni);
- g) obiectul cererii.

Formularul va fi însoțit de copii de pe toate documentele pertinente și, în special, de pe deciziile judiciare sau de altă natură, privitoare la obiectul cererii⁴.

4. Ședința și hotărârea Curții

Ședința de dezbateri este publică, în afară de situațiile în care, fie din oficiu, fie la cererea unei părți sau a oricărei persoane interesate, camera nu decide altfel.

Grefierul se îngrijește ca procesul-verbal să fie tradus într-o limbă oficială a Curții, iar reprezentanții părților primesc câte un exemplar pentru a efectua

eventuale corecturi fără ca acestea să modifice întinderea și sensul a ceea ce s-a spus în ședință.

Curtea pronunță toate hotărârile sale în limba franceză sau în limba engleză, în afară de situația în care decide să le publice în ambele limbi oficiale.

În conformitate cu prevederile art.44 din Convenție, hotărârea Marii Camere este definitivă.

În situația în care Curtea constată că o persoană a fost într-adevăr victima unei încălcări al unui drept, poate să acorde prin hotărârea sa „o satisfacție echitabilă”, care constă într-o sumă de bani în compensație pentru daunele suferite.

Punerea în executare a unei hotărâri a Curții, nu este în responsabilitatea sa și nu urmărește modul în care aceasta s-a aplicat.

Note

¹ Prin „înaltă parte contractantă” se înțelege un stat care a semnat și ratificat un tratat de aderare la Consiliul Europei.

² Art.2 din Protocolul nr.14 la Convenția europeană a drepturilor omului, adoptat la 13 mai 2004

³ Marin Voicu, Ultima speranță pentru o justiție deplină – CEDO, Editura Juridică București, p. 25.

⁴ Art.47 din Regulamentul Curții.

The administrative contract using contractual method by the public administration

RADU RIZA, CRISTINA OTOVESCU

Résumé: *L'article présente le concept de "contrat administratif" tel qu'il est conçu dans les divers doctrines et systèmes juridiques européens (français, anglais, allemand, italien, espagnol, roumain etc.), mais aussi dans celui des Etats-Unis, relevant la différence entre les systèmes unitaires et ceux dualistes.*
Mots clés: *droit administratif, contrat, constitution, théorie.*

The administrative act of authority¹ represents the unilateral manifestation of judicial will of an administrative² authority, aiming to create a new judicial situation by making, altering or ending some judicial reports, a way to express an unilateral will can also be the refuse of the authority to solve a demand legally formulated considering a recognized by the law or its silence regarding such a solicitation, the judicial will being thus submissive to the administrative judicial regime.

The administrative act with a jurisdictional character is the unilateral and irreversible manifestation of a judicial will of an administrative organ legally invested with jurisdictional competence, organ that can be impersonal or collegial, manifestation that is being produced within a procedure rigorous settled and only based on a remark addressed to the respective organ in order to solve a judicial conflict according to the legal dispositions, manifestation that is exclusively declarative of rights³.

In the private law, the contract represents the judicial act consisting of the agreement

of will between two or more persons, freely expressed, sealed with the aim of creating, modifying or annulment of judicial reports⁴.

The concept of administrative contract is the creation of the French judicial doctrine that, in its definition and characterization, was based on the jurisdiction of the State Council. So, the regime of administrative contract is mainly of jurisprudential origin, but the general theory of the administrative contract was elaborated with the help of doctrine. In time, it took a sinuous road marked by two opinions: absolute denial or ignorance, respectively its acceptance.

It is necessary to say that, although the Romanian inter-war jurisprudence was generally refractor concerning the theory of administrative contracts, as the doctrine as well, still, there existed some instance pronounced decisions in which there was felt the influence of the theory of administrative contract. Thus, by Decision no.1030 from 1929 of the Court of Cassation, section III, it was admitted the existence of some categories of contracts especially that of naming and hiring on

functions, as being governed by other rules than the principle from common law. These contracts, being made by the administration for satisfying a public service, were appreciated to combine the characteristics of some administrative acts of authority, being of competence of the administrative contentious instance. Also, in the interwar period it was affirmed the opinion regarding the self settled existence of administrative contracts and the fact that to this type of contract it is applied the theory of unforeseeable, that exceeds the civil contracts.

The contestants of the notion of administrative contract can start in arguing their theory from the idea that “the property and contractual liberty can be the base of liberalism conceived as a protection against the state”, natural questions are now being asked, like, if we can talk about “a contractual liberty of the state” and if this concept is “an attempt to accept or detour a fundamental right” by that in which the state “considered as civil” tries to create itself new possibilities of action. This is still a false problem, because as there exists in theory and practice, the public property, having distinct characters to those of the private property, it is also necessary a contractual liberty of the persons of public right, this liberty owning certain specifications. Among the similarities between the contractual freedom from the public right and that of the private right we mention: both refer to the right to chose or not the contractual means, to the right to settle the contractual clauses, to eliminate or to adapt the rules applicable to contracts.

The contractual liberty of the persons of public law has some particular features: in certain ways is susceptible of a greater intensity, by example in the case of free administration of local collectives.

As the notion of administrative act of managing is concerned, “it consists, on one part, on that judicial act, with and

administrative and contractual character, that the organs of public administration and particulars sign based on the decision – of the administrative act of authority – adopted by the competent organ, to which, both sides, the organ of public administration that closes the administrative act of managing, as well as the particular, must obey to it. Also, the administrative act of managing is closed only for using and developing the patrimony of judicial political-administrative persons, state, county or city, as well as for covering their budget necessities”.

Starting from the contractual liberty features in the case of the persons of public right there exist two ways of interpretation this liberty. May it be considered that, because to the person of public right it is submitted the competence of auctioning in a certain field, the action can materialize inclusively in the contractual mean, or it is appreciated that the express ability given to the person of public right it is perfect for a certain type of contract. To what it concerns us, we appreciate that, from legal reasons necessary for not complicating the law, the first interpretation is preferred, the opportunity of using a certain judicial instrument or another, appreciating it as the person of public right.

In the English system, by the administrative law point of view and that of the administrative jurisdiction, in the world, there exist two categories of law systems: unit system – like the case of The Unit Reign of Great Britain and that of the United States of America, and the dualist systems, like in Germany, Belgium, Italy, Spain and France. Regarding the use of the contracts by the public institutions from the public administration of many states – on a dualist or on an unit rightful system – it is considered that the use of contracts in the public administration assumes applying the common law in the contractual filed, although, even on the base of a superficial

analysis of the problem, it is naturally formulated, a question, if to the persons of public law – especially to the state – there can be fully applied the judicial rules applicable to the contractual relationships between the persons of private law. The French doctrine and the French law are the most advanced in defining a judicial regime specific for the contracts sealed within an activity named public administration⁵.

In the United States of America, although the federal state contracts are subordinated to the common law, still the ruling in this field presents certain particularities. Thus, the Federal Acquisition Regulation – integrated in the Code of Federal Regulation – defines type clauses applicable that prevail the unilateral modification and unilateral cancellation, and the contentious of contracts with the federal state “was attributed to a particular jurisdiction that progressively developed a veritable law of administrative contracts derogated from the common law”.

In Germany there exists a conception about the administrative contract according to which, if the public administration fulfills the function of acquisition of goods and services, the acquisition contract must be seen as any contract sealed by a particular. Still there exist some specific rules, as that of the demand of offers concerning the choice of the partner provider of goods or services. After 1945 there have been developed contracts of public law to intervene with the place of an unilateral act or in order to be sealed between persons of public law.

The Constitution of Belgium prevails that judicial instances of common law are competent concerning the subjective rights, thus, as a consequence in the field of litigation concerning contracts. The notion of administrative contract also exists in The Civil Code and does not apply but only with the title of “suppletive common law”⁶ in completion to the specific principles.

In the Italian law administrative contracts are, as a principle, governed by the Civil Code and for determining the jurisdictional competence. Spain also has a dualist judicial system, the administrative law and the administrative jurisdiction taking an important place in the existence of the Spanish society. In France the theory and practice of the contractual method in the public administration, is very well developed.

In the specialty literature it is appreciated that any administrative contract is sealed with a general interest goal, but as there exists an infinity of scopes and ways to fulfill them hard to be classified, considering the type of general interest that’s being followed. As a consequence, it is proposed the criterion of the nature of connection with the general interest that’s followed. From this point of view it is considered that there exist three categories of administrative contracts: contracts of framing, contracts of means and contracts of scope.

Note

¹ A. Teodorescu, *Administrative law treaty* (Bucharest 1934, p.376) classifies the acts adopted or emitted by the public institutions from the public administration in: a) true administrative acts, b) administrative acts with a judicial character and c) preparing administrative acts.

² By administrative authority we shall understand the authority within the public administration or other authorities embodied.

³ The definition is formulated on the base of compared analysis between the administrative act of authority and the administrative act with a judicial character, realized by V. Prisacaru in the paper, *Acts and facts of administrative law*, ed. Lumina Lex, Bucharest, 2001, p.269-279.

⁴ The definition considers the definition formulated in the paper *Dictionary of private law*, Ed. Monden, 1994, Bucharest, p. 285.

⁵ L. Richer, *Droits de contracts administratifs*, Ed. LGDJ, Paris, 2002, p. 4.

⁶ M.A. Flamme, *Droit administrative*, Bruylant, 1989, p.777, cited by L. Richer, *op. cit.*, p. 30.

Politică și diplomație la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea

LIVIU MARIUS ILIE

Abstract: *The end of the 16th century and the beginning of the 17th century were dominated by Michael the Brave's political personality. After the military campaigns from Transylvania and Moldavia, Michael decided to elect his son Nicolae Pătrașcu and his nephew Marcu Cercel for administrating Wallachia and Moldavia. The relationship with his son was based on the old institution of the association to the throne, while regarding his nephew, the contemporary historical sources can not permit to define the political relation.*

Keywords: *voivod, reign, association, boyar, authority.*

Sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea au fost dominate, în spațiul românesc, de personalitatea politică a lui Mihai Viteazul¹. Relațiile dintre acesta, pe de o parte și, respectiv, Nicolae Pătrașcu și Marcu Cercel, pe de altă parte, s-au bazat pe raporturi familiale, care, în timp, au fost dublate de raporturi politice, principalul pion al acestor relații fiind, evident, Mihai Viteazul. Cum a „orchestrat” acesta situația politică din cele trei țări românești? Campaniile sale militare din Transilvania și Moldova s-au soldat, așa cum bine se știe, cu două victorii². În aceste condiții, Mihai s-a găsit într-o situație inedită pentru cariera sa politică – a deținut trei țări și a fost pus în situația de a găsi succesiv alți doi conducători politici, cu rol mai mult sau mai puțin formal, pentru a ocupa tronurile din Țara Românească și Moldova. Aceștia au fost două rude apropiate ale sale, Nicolae Pătrașcu, fiul său, și Marcu Cercel, fiul fratelui său, Petru Cercel.

În ce a constat relația politică dintre aceștia doi și Mihai Viteazul?

Ineditul situației a permis diverse interpretări istoriografice. Dintre acestea, vom reține numai câteva. În lucrarea sa dedicată lui Mihai Viteazul, Nicolae Iorga se exprima în mod echivoc asupra rolurilor politice pe care domnul Țării Românești le rezervase fiului și nepotului său; astfel, Mihai „a lăsat Țara [Românească, n.n.] lui Pătrașcu”³ și „s-a gândit la nepotul său Marcu-voda”⁴, pe care l-a trimis în Moldova. Niciun cuvânt despre modul în care era percepută funcția lor politică.

Cum a perceput Petre P. Panaitescu această situație? Referindu-se la Pătrașcu, acesta nota: „... după intrarea în Alba Iulia, Mihai a fost nevoit, la cererea boierilor, să trimită pe fiul său Nicolae în Țara Românească, unde a guvernat deosebit, obținând steag de domnie de la turci”⁵. În privința lui Marcu, observația era chiar mai clară: „... a luat... Mihai pe lângă sine, în domnie, pe Marco voda, fiul lui Petru

Cercel, l-a numit nepot și i-a dat chiar locotenentă domnească în Moldova⁶. Așadar, Pătrașcu „a guvernat deosebit”, adică, am putea înțelege, că a condus Țara Românească într-un raport de oarecare autonomie față de tatăl său. Rolul său politic era recunoscut și la nivel internațional prin trimiterea steagului de domnie din partea Porții; înțelegem, astfel, că funcția sa politică era percepută ca una efectivă, nu formală. Pe de altă parte, în opinia lui Panaitescu, Marcu Cercel a condus cu ajutorul unei locotenențe domnești. O situație asemănătoare găsim și în cazul lui Ștefan Pascu. „Când în 1600 – nota acesta – Mihai cuceri Moldova, lăsă pe Marcu ca domn la Iași sub regența lui Preda Buzescu, dar domnia lui ținu numai câteva zile⁷. La fel ca și Panaitescu, Pascu a considerat că Marcu Cercel a avut nevoie să fie susținut în domnie, soluția propusă de el fiind, însă, nu locotenența domnească, ci regența.

Aceeași situație politică a fost văzută de Constantin Rezachevici în modul următor: „În calitate de «crai» (al Ardealului)... Mihai Viteazul avea sub autoritatea sa pe domni Țării Românești (N. Pătrașcu) și Moldovei (Marcu Cercel), ambii din familia sa⁸. Nu avem, însă, detalii asupra modului în care era exprimată aceasta „autoritate” sau cum anume s-ar putea ea „traduce” în limbajul politic al Evului Mediu.

O opinie foarte interesantă a avut Ștefan Andreescu. În primul volum al lucrării sale *Restitutio Daciae*, acesta a susținut că Nicolae Pătrașcu și Marcu Cercel au fost domni asociați ai lui Mihai Viteazul⁹; el nota: „Domni Țării Românești și Moldovei din anul 1600 nu mai sunt domni titulari, ci domni asociați ai lui Mihai Viteazul, care-și stabilește reședința în Transilvania, numai aceasta din urmă fiind cârmuită doar de el¹⁰. Aceeași ipoteză, de data aceasta numai pentru Nicolae Pătrașcu, a fost susținută de Ștefan Andreescu și șaptespre-

zece ani mai târziu în volumul al treilea al aceleiași *Restitutio Daciae*¹¹.

O ultimă opinie pe care o reținem se regăsește la Paul Binder. Ceea ce susținea acesta, strict referitor la Marcu Cercel, poate fi privit ca o sinteză între ceea ce afirmaseră anterior P.P. Panaitescu și Ștefan Andreescu: „În august-septembrie 1600, Marcu vodă, fiul lui Petru Cercel și, deci, rudă apropiată a lui Mihai Viteazul a fost asociatul de domnie și comandantul locotenenței, deci el a condus trupele care rămaseră credincioase domnului unificator¹²”.

Dupa ce am prezentat toate aceste ipoteze istoriografice, vom încerca o analiza a izvoarelor în care sunt menționați, în calitate de conducători ai Țării Românești și Moldovei, Nicolae Pătrașcu și, respectiv, Marcu Cercel. Pentru început, Nicolae Pătrașcu. Începutul stăpânirii sale în Țara Românească a fost strict legată de cucirirea Transilvaniei de către Mihai Viteazul. Intrarea acestuia din urmă în Alba Iulia, la 1 noiembrie 1599¹³, a deschis o nouă etapă în cariera sa politică. Pe lângă faptul că trebuia să își clarifice la nivel internațional rolul său în Transilvania, pe care o detinea *de facto*, fiul lui Pătrașcu cel Bun se confrunta și cu o alta problemă – ce turură urma să ia situația din Țara Românească? De răspunsul la aceasta întrebare, urma să se lege și viitoarea carieră politică a lui Nicolae Patrașcu.

Dacă e să-i dam crezare lui Mihai însuși, referitor la modul în care a atenționat, va trebui să cităm dintr-un memoriu adresat de acesta marelui duce al Toscanei, Ferdinando I de Medici¹⁴, într-o perioadă ulterioară datei de 16 februarie 1601¹⁵: „am vrut să trimit pe fiul meu [Nicolae Patrașcu, n.n.] la picioarele Mariei Sale [împăratul Rudolf II, n.n.], dar Statele Țării Românești nu s-au mulțămicit, ci au voit să îl trimit domn în Țara Românească, pentru că nu se învoiau a trăi fără; la cari, neputând face altfel, l-am trimis. Și eu m-am

hotărât să vin la prea-sacrele picioare ale Mariei Sale, dar n-a iertat vremea, văzând atâta nesiguranță și nestatornicie la ardeleni, caci nu erau încă bine așezate lucrurile acelei provincii, și dușmani din toate părțile, așa că m-am temut de vreun lucru rău în paguba Măriei Sale și spre a mea rușine”¹⁶.

Un alt izvor care vorbește despre situația din Transilvania și Țara Românească, dar și despre ceea ce urma să se întâmple cu Nicolae Pătrașcu în perioada imediat următoare luării în stăpânire de către Mihai Viteazul a Ardealului, este un raport al nunțului apostolic Germanico Malaspina, redactat la 14 noiembrie 1599, în Alba Iulia. Acesta nota: „Peste opt sau zece zile, palatinul [Mihai Viteazul, n.n.] își va trimite fiul [Nicolae Pătrașcu, n.n.], în varstă de 12 sau 13 ani, să cărmuiască Țara Românească și i-a dat ca sfetnici, doi senatori catolici din Transilvania, împreună cu alți doi nobili, de unde se înțelege că nu prea se gândește să se întoarcă în țara aceea”¹⁷. Prin intermediul baronului Ungnad – se arăta în continuare în raport – Malaspina încerca să îl convingă pe Mihai că „nu e nici în folosul lui, nici al împăratului [Rudolf II, n.n.], nici al binelui obștesc să încredințeze o țară amenințată de dușmani conducerii unui copil, ci că e nevoie să fie apărută și condusă de palatinul însuși și, pentru a-l îndupleca, să i se promită că oricând va lăsa Transilvania liberă Maiestății Sale imperiale, va primi ca răsplată domeniul în Germania”¹⁸.

Cum a fost percepută această situație de către cronicarii Țării Românești? Autorul *Letopiseșului Cantacuzinesc* scria: „Deci dobândi Mihai 2 țări: Ardealul și Țara Românească. Și în Țara Muntenească trimise domn pe fie-său, Nicolae vodă și să asăzara domni fiul și tatăl în 2 țări, domnind ei țările întru toată veselia”¹⁹.

Avem, așadar, trei izvoare diferite ce fac referire sumar la numirea lui Nicolae

Pătrașcu în funcția de domn în Țara Românească, precum și la evoluțiile politice din aceeași țară și din Transilvania, către sfârșitul anului 1599. Cum s-a ajuns la numirea lui Nicolae Pătrașcu în statul românesc de la sud de Carpați? În memoriul său, Mihai Viteazul rezerva un loc important în luarea deciziei, boierilor munteni, ei fiind cei care l-ar fi cerut pe Nicolae ca domn. Dacă raportam această informație la o alta, păstrată în *Cronica lui Mihai Viteazul* și în care se arăta ca după cucerirea Moldovei în 1600, „toți bătrânii Moldovei pohtiră de la Mihai vodă să le dea domn pe fiul său Necula”²⁰, putem conchide ca informația oferită de Mihai nu era una de ordin subiectiv, pentru a justifica neprezentarea fiului său, ca trimis al lui, la împăratul Rudolf II. Am putea crede, mai degrabă, că, profitând de vârsta nu foarte înaintată a lui Nicolae Pătrașcu – 12 sau 13 ani, în raportul lui Malaspina sau 15 ani în *Cronica* lui Baltasar Walther²¹ – boierii munteni, dar și cei moldoveni își doreau la conducerea statului lor un tânăr neexperimentat, pe care să îl poată manevra politic așa cum doreau.

Malaspina nu-i menționa pe boierii munteni printre artizanii instalării lui Nicolae Pătrașcu în domnia din Țara Românească, însă el arăta în raportul său că Mihai urma să-i dea fiului său „ca sfetnici, doi senatori catolici din Transilvania, împreună cu alți doi nobili”. Ce s-ar putea înțelege de aici? Lipsa de experiență politică a lui Nicolae l-a determinat pe tatăl său să-i trimită oameni din Transilvania care să-l sprijine în domnie. Spre aceeași concluzie tinde și observația conform căreia „divanul muntean al lui Nicolae vodă era cel vechi, cu Buzeștii, Calota mare ban, Dimitrie mare vornic, Andronie vistier, Șerban paharnic, Radu Florescu postelnic (în locul lui Preda Buzescu), Manea comis și bătrânul Miroslav fost logofăt”²². Așadar, vechii colaboratori politici ai lui Mihai rămăneau alături de fiul său pentru a-l ajuta în administrarea țării.

Din toate cele de mai sus se poate observa că numirea lui Nicolae Pătrașcu în funcția de domn în Țara Românească reprezenta o soluție de compromis politic. Boierii munteni nu vroiau să rămână fără domn; Mihai nu dorea să se întoarcă la sud de Carpați, de teamă să nu piarda Transilvania; nunițul apostolic dorea revenirea lui Mihai în Țara Românească, de teamă ca nu cumva acesta să-și întărească prea mult stăpânirea în Ardeal; mai mult decât atât, în sprijinul reîntoarcerii fiului său Pătrașcu cel Bun pe tronul muntean, Malaspina îl descria pe Nicolae ca pe un copil total neexperimentat și nepotrivit pentru treburile politice. Compromisul politic a fost rezolvat, cel puțin la nivel formal, prin trimiterea unui steag de domnie, din partea Porții, pentru Nicolae Pătrașcu. *Letopisețul Cantacuzinesc* descria în mod succint, fără a intra în detalii, noua situație din Transilvania și Țara Românească – doi conducători politici (tata și fiu) în două țări diferite.

Când și-a început Nicolae Pătrașcu domnia în Țara Românească? Malaspina arăta în raportul său din 14 noiembrie 1599 că Mihai Viteazul urma să-și trimită fiul în Țara Românească „peste opt sau zece zile”, așadar cândva între 22 și 24 noiembrie. Într-un raport al unui agent datând din 14 decembrie 1599 se arăta că Mihai, „pe fiul său [Nicolae Pătrașcu, n.n.] l-a trimis de trei săptămâni înapoi în Țara Românească, împreună cu 5 000 de oameni, pentru a păzi țara”²³. Așadar, conform acestui ultim izvor, plecarea lui Nicolae dinspre Transilvania spre Țara Românească se produsese în jurul datei de 23 noiembrie. Din cele două rapoarte de mai sus rezultă că în ultima săptămână a lui noiembrie 1599, Nicolae Pătrașcu părăsea Ardealul pentru a se instala pe tronul Țării Românești.

În ce a constat rolul politic al lui Nicolae Pătrașcu sau, altfel spus, cum și-a manifestat el autoritatea ca domn? Între 28 decembrie 1599 și 15 septembrie 1600, acesta a emis

un număr de 23 de acte domnești, în calitate de conducător al Țării Românești²⁴; dintre acestea, unul era adresat Mitropoliei din Târgoviște²⁵, alte trei asezămintelor monahale de la Vierșoș (două documente²⁶) și Coșuna (un document²⁷), restul de 19 hrisoave fiind emise pentru persoane private²⁸.

Titlul purtat de Nicolae Pătrașcu era acela al unui domn titular – „Din mila lui Dumnezeu, Io Nicolae voevod și domn a toată Țara Ungrovlahiei”²⁹. Se poate observa că avem toate elementele care definesc un conducător politic al Țării Românești în Evul Mediu: grația divină („din mila lui Dumnezeu”), particula „Io”, titlurile de „voevod” și „domn”, teritoriul aflat în stăpânire – „toată Țara Ungrovlahiei”. În multe din documentele sale, Nicolae Pătrașcu se auto-intitula drept „fiul marelui și preabunului Io Mihail voevod, domn a toată Țara Ardealului”³⁰. În documentele din 15³¹ și 16 iunie 1600³², respectiv 6 iulie 1600³³, Nicolae se intitula drept „fiul marelui și preabunului Io Mihail voevod, domn a toată Țara Ardealului și Moldovei”; așadar, începând cu mijlocul lunii iunie a anului 1600, Nicolae Pătrașcu trecea în titulatura tatălui său și teritoriul nou cucerit al Moldovei. Foarte interesante ne par a fi însă alte două documente, unul din 20 iunie 1600³⁴ și altul din 9 iulie 1600³⁵. În primul dintre ele, titulatura lui Nicolae era „Io Nicolae voevod și domn a toată Țara Românească, feciorul marelui și preabunului Io Mihail voevod, craiul Țării Ardealului și a cumpaneii Săcuilor și domn a toată Țara Moldovei și biruitor al Țării Românești”, pentru ca în cel de-al doilea titulatura sa să fie „Io Nicolae voevod și domn a toată Țara Românească, feciorul marelui și preabunului Io Mihail voevod craiul a toată Țara Ardealului și domn a toată Țara Moldovei și stăpânitoriu a toată Țara Românească”. Pe lângă „Țara Ardealului”, care apare în titulatura lui Mihai în mare parte din documentele emise de Nicolae Pătrașcu, respectiv „Țara

Moldovei”, care completa titulatura fiului lui Pătrașcu cel Bun după cucerirea militară a Moldovei, în documentele din 20 iunie și 9 iulie 1600, Mihai apărea ca „biruitor al Țării Românești”, respectiv „stăpânitoriu a toată Țara Românească”, în timp ce fiul său era, în aceleași documente, „voevod și domn a toată Țara Românească”. Autoritatea indirectă a lui Mihai Viteazul în Țara Românească este vădită și de documentele pe care acesta le emite în calitate de „voievod și domn a toată Țara Ardealului și a toată Țara Românească”³⁶ sau „domn al țării Ungrovlahiei și voievod al Ardealului și domn al Țării Moldovei”³⁷, într-o perioadă în care Nicolae Pătrașcu deținea funcția domnească la sud de Carpați. Din aceste ultime documente se poate observa că, deși Nicolae deținea funcția de domn al Țării Românești, tatăl său avea în continuare un cuvânt greu de spus în această țară – putea emite acte domnesti privitoare la acest spațiu și uneori se autointitula „domn... a toată Țara Românească”.

Cum era perceput Nicolae Pătrașcu la nivelul relațiilor externe? Într-un proiect de tratat datând din 10 martie 1600 și ce urma a fi încheiat între Mihai Viteazul și regele polonez Sigismund III Vasa, se arată că atunci „când Domnul Dumnezeu va lăsa moartea asupra M.S. domnului Mihail voievodul Transilvaniei și al Munteniei, atunci M.S. regele cu întreaga republică trebuie să ia în apărare și sub scutul său pe fiul lui Nicolai și soția M.S. domnului voievod și cu ceilalți copii cu toate țările și voievodatele rămase după M.S. domnul Mihail voievod; iar Muntenia, Moldova și Țara Ardelenească, M.S. regele le va da fiului său Nicolai și urmașilor lui de viță bărbătească”³⁸. Așadar, Nicolae Pătrașcu era considerat ca posibil succesor politic al lui Mihai Viteazul.

De unde venea această poziție de potențial urmaș pentru Nicolae în raport cu

tatăl său? Am arătat mai sus că Ștefan Andreescu susținuse ipoteza unei asocieri la domnie între Mihai Viteazul și fiul său Nicolae Pătrașcu³⁹. Cum asocierea la domnie a reprezentat de foarte multe ori un pas intermediar pentru voievodul asociat în preluarea puterii politice deținute de domnul titular sau, altfel spus, asociatul reprezenta un foarte probabil urmaș al titularului, s-ar putea considera că Nicolae Patrascu era perceput ca succesor al lui Mihai Viteazul tocmai datorită unei „asocieri” la puterea politică pe care acesta o câștigase odată cu luarea în stăpânire a Ardealului.

În ce consta, însă, această asociere? Ștefan Andreescu a văzut-o ca o oglindire perfectă a instituției asocierii la domnie din secolele XIV-XVI în Țara Românească și Moldova. Este adevărat că, în urma cuceririi Transilvaniei, iar mai tarziu a Moldovei, Mihai Viteazul i-a instalat drept conducători politici, în Țara Românească și Moldova, pe Nicolae Patrascu și, respectiv, Marcu Cercel.

Ne vom opri, pentru moment, asupra lui Nicolae Pătrașcu. A fost el un asociat la domnie tipic, după modelul medieval românesc? Dacă e să judecăm după titulatura sa, răspunsul este clar negativ. Am arătat în nenumarate rânduri, în studiile de caz anterioare, că asociatul purta cel mai adesea numai titlul de „voievod”; Nicolae Pătrașcu, însă, se intitula „voievod și domn a toată Țara Ungrovlahiei”, depășind, astfel, cu mult titulatura unui asociat la domnie și având intitulația unui domn titular al tronului.

Asocierea la domnie presupunea adeseori o „ucenicie” a asociatului pe lângă domnul titular, cei doi putând apărea împreună în documente, monede sau imagini votive. Datorită situației politice inedite, Nicolae Pătrașcu nu și-a putut face această „ucenicie” alături de tatăl sau, deoarece ei se găseau în țări diferite, motiv pentru care Mihai Viteazul l-a trimis pe fiul său alături de patru oameni politici transilvaneni,

tânărul domn urmând a fi asistat de vechiul Divan domnesc al Țării Românești.

Ce se poate spune despre vârsta lui Nicolae Pătrașcu? Dacă e să dăm crezare nunțiului apostolic Germanico Malaspina, acesta avea vârsta de 12 sau 13 ani, așadar era minor. Ori, conform funcționării instituției asocierii la domnie în Evul Mediu românesc, până la vârsta majoratului, asocierea la domnie era una formală, asociatul urmând a primi prerogative efective abia după ce înceta a mai fi minor. În aceasta situație, Nicolae Pătrașcu putea reprezenta un caz atipic; era minor, se intitula „domn și voievod” și emitea hrisoave în nume propriu.

La sfârșitul acestor câteva considerații, putem spune că raporturile politice dintre Mihai Viteazul și Nicolae Pătrașcu au avut la baza modelul asocierii la domnie din Țara Românească și Moldova începând cu secolul al XIV-lea și până spre ultimele decenii ale veacului al XVI-lea, însa, la fel cum teritoriul deținut de Mihai între 1599 și 1600 s-a diversificat din punct de vedere politic și administrativ, extinzându-se de la o singură țară la trei țări, tot astfel instituția asocierii la domnie a încetat să mai respecte vechile canoane și s-a conformat noii situații politice create în ultimii ani ai secolului al XVI-lea. Mihai s-a văzut pe sine ca pe un suzeran al lui Nicolae Pătrașcu, el intitulându-se *crai*, situația aceasta fiind recunoscută indirect și de fiul său care îl numea „stăpânitoriu” al Țării Românești. Mihai l-a văzut pe fiul lui ca pe un locșitor la sud de Carpați, în timp ce boierii săi l-au cerut și, probabil, l-au perceput ca pe un domn titular.

Care a fost situația lui Marcu Cercel? În primul rând, câteva cuvinte despre el înainte de a ajunge pe tronul Moldovei. Fiu al domnului Țării Românești Petru Cercel și, în consecință, nepot de frate al lui Mihai Viteazul, Marcu Cercel s-a născut, așa cum arăta Franco Sivori, în 1583⁴⁰ și a

fost crescut în Transilvania, în grija lui Francisc Kendi și sub protecția lui Sigismund Báthory⁴¹. Un prim document, pe baza căruia s-ar putea bănui viitoarea carieră politică a lui Marcu Cercel în Moldova, îl reprezenta un raport al unui nobil polon Andrei Taranowski, paharnic de Halicz, redactat la Zamość și în care se arăta, printre altele, că „au sosit din Țara Ardealului la voievodul Munteniei [Mihai Viteazul, n.n.], soția lui Aron [fost domn al Moldovei, n.n.] și cu fiul lui Aron (dacă-mi aduc bine aminte) cu numele Iliăș; cu aceștia era de asemenea un oarecare Marcu voievod, fiul lui Petru, voievodul Moldovei sau al Munteniei, pe care a avut poruncă de la voievodul Ardealului [Sigismund Báthory, n.n.] să-l pună în domnia Moldovei”⁴². Prezența lui Marcu Cercel alături de soția lui Aron voda și de fiul acesteia și al fostului domn moldovean amintit, se explica prin faptul că, după moarte lui Petru Cercel, soția sa și mama lui Marcu Cercel s-a recăsătorit cu Aron al Moldovei⁴³. Fiindcă Marcu Cercel crescuse, așa cum arătat mai sus, sub protecția lui Sigismund Báthory, acesta din urma îl susținea – se arăta în raportul lui Taranowski – pentru ocuparea tronului Moldovei.

Propunerea lui Sigismund nu s-a putut materializa în 1598, ci doi ani mai târziu, după ce Mihai Viteazul a cucerit Moldova. Evoluția acestor evenimente este descrisă în *Letopisețul Cantacuzinesc*: „Mihai vodă începu a să scrie și a să mărturisi cum că iaste domn a 3 țări. Atuncea boierii și bătrânii Moldovei pohtiră de la Mihai vodă sa le dea domn pe fie-său, Neculai vodă. Și să făgădui Mihai vodă că le va face pre voe. Apoi în urma să socoti Mihai voda cum că iaste fie-său mic și nu va putea domni într-o țară de margine ca aceia, căci tot să temea de Irimia vodă. Deci Mihai vodă să lăsă de acea tocmeală. Și tocmi oștile și le puse capete mari, 4 boiari, anume: Udrea hatmanul și pre Andone vistierul și pre

Sava armașul și pre Neagoe spătarul, ca să ție Țara Moldovei”⁴⁴. După ce descrie situația din Ardeal și tratativele lui Mihai cu Rudolf II, autorul *Letopiseșului Cantacuzinesc* notează: „Mihai găti pre Marco vodă, sin Pătru vodă și-l trimise la Moldova să fie domn. Și trimise cu dânsul pă Preda Buzescul. Și deacă sosiră în Iași, începură a să veseli. Iar oștile Ieremie vodă încă au fost viind la Moldova. Deci cu câtă bucurie merseră, cu atâta rușine fugiră și năpustiră țara”⁴⁵.

Așadar, prima opțiune a boierilor moldoveni pentru ocuparea tronului de la răsărit de Carpați a fost Nicolae Pătrașcu. Poate tocmai de aceea, Filotei, noul episcop al Romanului, și Anastasie, noul episcop al Rădăușului, făgăduiau supunere la 15 iunie 1600⁴⁶, respectiv la 19 iunie 1600⁴⁷, „binecredinciosului domn Io Mihail voievod și celui de Dumnezeu încoronat fiu al său, Io Nicolae voievod”. Jurământul dregătorilor moldoveni era întrucâtva asemănător și se adresa „stăpânitorului și domnului Ardealului, Țerii Românești și Moldovei, măriei-sale lui Mihai-vodă și fiului măriei-sale, lui Petru-vodă”⁴⁸.

Mihai a renunțat ulterior la ideea trimiterii fiului său ca domn al Moldovei, a format „un consiliu de patru boieri munteni”⁴⁹ (cei amintiți de *Letopiseșul Cantacuzinesc*), după care l-a desemnat ca viitor conducător politic la răsărit de Carpați pe nepotul său Marcu Cercel. Despre domnia acestuia în Moldova avem foarte puține informații. În același *Letopiseș Cantacuzinesc* se arată că a venit împreună cu Preda Buzescu, în timp ce Miron Costin nota că „numele [lui Marcu, n.n.] nu să nice povestește, pentru scurta vreme ce au avut acel domnișor și nu să află numele aceștii domnii la letopisățe streine”⁵⁰. Marcu Cercel nu a lăsat niciun act domnesc din perioada cât a condus Moldova⁵¹ (august – septembrie 1600⁵²), ba, mai mult, cândva, în această perioadă, Mihai Viteazul a emis un hrisov pentru mănăstirea Neamț (17 august

1600)⁵³. Lipsa unor informații certe nu ne permite să determinăm foarte clar tipul relației politice ce i-a legat pe Mihai Viteazul și Marcu Cercel ori, altfel spus, nu putem ști dacă aceștia doi au fost asociați la domnie sau nu.

La final, putem spune că Mihai Viteazul a stabilit cu fiul său Nicolae Pătrașcu o legătura politică ce a avut la baza vechea instituție a asocierii la domnie, în timp ce, referitor la Marcu Cercel, informațiile istorice pe care le avem nu ne permit să definim foarte clar în ce raport politic s-a găsit acesta față de unchiul său.

Note

¹ Din imensa bibliografie dedicată lui Mihai Viteazul, bibliografie ce va fi parțial folosită mai jos, rețin, pentru început, o lucrare mai nouă, aparținând lui Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a. 1324 – 1881, I. Secolele XIV-XVI*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 317-363.

² Despre campaniile militare duse de Mihai Viteazul în Transilvania și Moldova, vezi Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, II, ediție îngrijită de Nicolae Gheran și Victor Iova, București, Editura Minerva, 1979, p. 83-120, 147-169; P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, cuvânt înainte de Șerban Papacostea, ediție îngrijită, postfață și bibliografie de Cristian Antim Bobicescu, București, Editura Corint, 2002, p. 158-161, 182-185; strict despre modul în care a fost gândită cucerirea Moldovei, a se vedea Constantin Rezachevici, *Gândirea politică a lui Mihai Viteazul și etapele elaborării planului de dobândire a Moldovei*, în *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, redactori coordonatori Paul Cernovodeanu și Constantin Rezachevici, București, Editura Academiei Române, 1975, p. 51-73.

³ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 107.

⁴ *Ibidem*, p. 161.

⁵ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 160.

⁶ *Ibidem*, p. 16.

⁷ Ștefan Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul sec. XVI*, Sibiu, 1944, p. 91-92.

⁸ Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 73, n. 148.

⁹ Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae (Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1526-1593)*, București, Editura Albatros, 1980, p. 11-17.

¹⁰ *Ibidem*, p. 13.

- ¹¹ Idem, *Restitutio Daciae*, III. *Studii cu privire la Mihai Viteazul (1593-1601)*, București, Editura Albatros, 1997, p. 302.
- ¹² Paul Binder, *Marcu vodă, asociatul la domnie al lui Mihai Viteazul, pretendent domnesc în Moldova și moșiile sale din Transilvania*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XXIV/1, 1987, p. 304.
- ¹³ Ștefan Andreescu, *op. cit.*, p. 283-284.
- ¹⁴ Despre acest memoriu, vezi Nicolae Iorga, *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, t. V, 1926, p. 339-349.
- ¹⁵ Pentru datarea memoriului, vezi Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, I, p. 13.
- ¹⁶ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 346.
- ¹⁷ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, I. *Documente externe*, București, Editura Academiei Române, 1982, p. 282.
- ¹⁸ *Ibidem*, p. 282-283.
- ¹⁹ *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, [București], Editura Academiei Române, 1960, p. 75-76.
- ²⁰ I.I. Georgescu, *O copie necunoscută a Letopisețului Cantacuzinesc*, în „Mitropolia Olteniei”, an XIII (1961), nr. 7-9, p. 520.
- ²¹ D. Simonescu, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. III (1959), p. 94 și 95-96; Ștefan Andreescu, *Familia lui Mihai Viteazul*, în *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, p. 232.
- ²² P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 160.
- ²³ Radu Constantinescu, *Lupta pentru unitate națională a Țărilor Române 1590-1630. Documente externe*, București, 1981, p. 88, 215.
- ²⁴ *Documenta Romaniae Historica*, B. *Țara Românească*, vol. XI (1593-1600), București, Editura Academiei Române, 1975, passim.
- ²⁵ *Ibidem*, p. 505-506.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 512-513, 562-563.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 558-559.
- ²⁸ *Ibidem*, passim.
- ²⁹ Am ales, la întâmplare, documentul din 15 mai 1600, în care se regăsește acest titlu (*ibidem*, p. 522-523); el este întâlnit, însă, și în foarte multe alte documente emise de Nicolae Pătrașcu, în calitate de domn al Țării Românești.
- ³⁰ Facem din nou trimitere la documentul din 15 mai 1600, din care preluăm fragmentul citat (*ibidem*).
- ³¹ *Ibidem*, p. 542-543.
- ³² *Ibidem*, p. 543-544.
- ³³ *Ibidem*, p. 554-556.
- ³⁴ *Ibidem*, p. 548-549.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 558-559.
- ³⁶ Spre exemplu, în documentul din 21 martie 1600 (*ibidem*, p. 513-514).
- ³⁷ Cum ar fi în documentul din 27 iulie 1600 (*ibidem*, p. 560-561).
- ³⁸ Ilie Corfus, *Corespondența inedită asupra relațiilor între Mihai Viteazul și Polonia (culeasă din arhivele din Varșovia)*, Cernăuți, 1935, p. 40.
- ³⁹ Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, I, p. 11-17.
- ⁴⁰ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 88, 90, 276. Acelasi Ștefan Pascu nota (în *ibidem*, p. 90, n. 330) că, în lucrarea sa *Historia della Transilvania* (Venetia, 1638, p. 172), Ciro Spontoni arăta că în 1601, Marcu avea 18 ani.
- ⁴¹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 90.
- ⁴² Ilie Corfus, *Mihai Viteazul și polonii (cu documente inedite în anexe)*, București, 1937, doc. XX, p. 233.
- ⁴³ Ștefan Andreescu, *Alianțe dinastice ale domnilor Țării Românești (secolele XIV-XVI)*, în *România în istoria universală*, II-1, coordonatori I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”, 1987, p. 683-684.
- ⁴⁴ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 78.
- ⁴⁵ *Ibidem*, p. 79.
- ⁴⁶ *DRH, B, XI*, p. 540-541.
- ⁴⁷ *Ibidem*, p. 547-548.
- ⁴⁸ Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, II, p. 159.
- ⁴⁹ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 182.
- ⁵⁰ Miron Costin, *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu, [București], Editura de stat pentru literatură și artă, 1958, p. 51. A se vedea și *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, Editura Academiei Române, 1909, p. 290: “Circa hoc tempus Moldaviam palatinatumque concedit Marco, filio Petro Radolovici; sed ultra dies quinque non obtinet principatum, per Polonos enim restituitur Jeremias ante Michaellem pulsus”.
- ⁵¹ Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, I, p. 16.
- ⁵² Paul Binder, *op. cit.*, p. 304.
- ⁵³ *DRH, B, XI*, p. 565.

Regimul juridic al funcționării și organizării partidelor politice în România

COSMIN LUCIAN GHERGHE

Résumé: *Cet article présente d'une manière synthétique l'évolution du régime juridique des partis politiques roumains dès l'instauration des premiers éléments de démocratie modernes (Les Règlements Organiques de 1830/1831) jusqu'à nos jours (la révision constitutionnelle de 2003). On discute aussi des aspects concernant le régime politique de chaque période historique, les droits et les libertés des citoyens, l'organisations des scrutins électoraux etc.*

Mots clés: *constitution, parlement, pluralisme, parti unique, élection.*

Noțiunea de partid este o noțiune veche, ea derivă, etimologic, în majoritatea limbilor moderne din latinescul *pars-partis*, desemnând într-o accepție semantică largă, o grupare de oameni care se unesc voluntar și acționează în comun în vederea realizării unor interese și scopuri cu, caracter politic¹.

De-a lungul timpului, partidele politice nu au avut aceiași pondere și semnificație, astfel în unele societăți sclavagiste și feudale, în lupta pentru dominație politică se constituiau ocazional grupări politice, mai mult sau mai puțin organizate (partide, facțiuni, confrerii etc.) care susțineau anumite persoane, idei sau scopuri politice. Ele aveau un caracter sporadic, efemer, și o acțiune trecătoare, desfășurând o activitate ocultă și complotistă în afara vieții politice.

Grupările politice calificate în antichitate drept „partide” nu prezintă identități categoriale cu partidele care formează în prezent sistemele politice partidiste.

Formarea partidelor politice, dezvoltarea acestora a avut loc concomitent cu evoluția societății omenești, a concepțiilor etice, juridice și sociologice. Progresul în toate aceste domenii a influențat sensibil conturarea profilului propriu al partidelor.

Primele alegeri în țara noastră au avut loc în anul 1831 pe baza Regulamentului Organic. „Aleșii” erau doar din rândul boierilor, singurii care dețineau și dreptul la vot. Primul parlament este cunoscut sub denumirea de Adunarea Obștească obișnuită, care a conferit un cadru, nou, modern activității legislative.

Prin Regulamentul Organic se puneau pe baze noi justiția (prin fixarea atribuțiilor diferitelor instanțe) iar pentru prima oară se prevedea separarea puterilor în stat ajungându-se să se înlocuiască arbitriul cu legalitatea.

Proclamația de la Islaz din 9/21 iunie 1848, prevedea drept de vot „tuturor stărilor societății”², locuitorii județelor rămânând să-și aleagă dregătorii locali, creându-se

astfel un sistem de autonomie locală. Aceste prevederi nu au fost însă puse în practică.

Prin firmanul electoral, în temeiul căruia urmau să fie aleși deputații din Divanurile sau Adunările ad-hoc din anul 1857 s-a asigurat reprezentarea tuturor categoriilor sociale cu excepția foștilor robi țigani.

Divanurile ad-hoc au fost primele organe politice românești recunoscute pe plan internațional ce reprezentau populația țării în acea etapă istorică.

Statutul dezvoltător al Convenției din 1858, cunoscut sub numele de „Statutul lui Cuza” este considerat de mulți ca fiind prima Constituție a României. Caracterul său inovator constă în faptul că acest act exprimă manifestarea liberei voințe a poporului român.

Dispozițiile înaintate ale Convenției veneau în contradicție cu stipulațiile electorale anexate acesteia, care restrângea dreptul de vot direct la câteva mii de oameni, tocmai când era necesar să se treacă la o operă de multiformă înnoire.

Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris împreună cu noua Lege electorală din iulie 1864 definesc pentru prima dată principiul autonomiei legislative a Principatelor Unite. Recunoașterea acestui important principiu oferea, în viitor, posibilitatea națiunii române de a-și hotărî propria organizare a vieții politice de stat, fără amestec din afară³.

Noua lege din 2/14 iulie 1864 împărțea pe alegători conform art. 2 și 3 în alegători primari și direcți; alegătorii direcți erau cei care plăteau o contribuție de cel puțin patru galbeni, știau să scrie și să citească și aveau 25 de ani împliniți, iar alegătorii primari, care votau prin delegați erau contribuabilii de la sate, care plăteau 48 lei impozit, contribuabilii cetățeni care plăteau un impozit de 50 lei în orașele cu 3.000-15.000 locuitori și 110 lei în orașele cu peste 15.000 locuitori.

Listele electorale erau întocmite de autoritățile comunale, reclamațiile conform

art. 6 și 7 din Legea electorală, erau rezolvate de către Prefecți iar apoi de justiție.

Conform art. 15 din lege, alegătorii primari alegeau prin vot pe față alegătorii direcți delegați, care împreună cu ceilalți alegători direcți alegeau pe deputați prin vot secret.

Pentru a fi ales deputat în Adunarea generală, conform art. 8, trebuie: A fi român născut sau a fi dobândit naturalizațiunea cea mare; a avea vârsta de 30 de ani împliniți; a fi alegător și a avea un cens de eligibilitate. Un venit de două sute de galbeni formează provizoriu acest cens. Acest venit poate fi de orice natură; el se poate constata prin bilete de plata contribuțiilor, sau și prin orice alt tip; pot fi aleși deputați, și fără a justifica vreun cens, toți Românii care au exercitat funcțiuni mari în serviciul Statului, ofițerii superiori ai armatei ce nu sunt în serviciul activ, profesoratul și profesiunile liberale corespunzătoare.

Constituția este concepută de toți ideologii, juriștii, oamenii politici, istoricii, ca o bază a tuturor legilor unei societăți, ca o lege a legilor”. Legile în înțelesul cel mai larg, preciza Montesquieu, „sunt raporturile necesare care derivă din natura lucrurilor”⁴, iar J.J. Rousseau considera că: „Legile nu sunt, la drept vorbind, decât condițiile asociației civile. Autorul lor trebuie să fie poporul supus el însuși legilor”⁵.

Legea lărgea puternic baza electorală, dar totodată subsuma, cu bună măsură, puterii executive, procesul electoral.

Constituția din 1866 a avut ca model Constituția belgiană din 1831, apreciată ca una dintre cele mai liberale din Europa, adaptată la condițiile politice din România. Constituția prevedea separarea puterilor în stat, puterea legislativă era exercitată colectiv de către Domn și „Reprezentățiunea națională” (art. 32), cea executivă fiind încredințată Domnului (art. 35) în timp ce puterea judecătorească era exercitată de Curți și tribunale.

În titlul II intitulat „Despre drepturile Românilor”, Constituția din 1866 prevedea și garanta cele mai importante și fundamentale libertăți cum ar fi: libertatea conștiinței, a presei, a învățământului, a asocierii și întrunirilor (art. 5). Prin această prevedere se legaliza cadrul juridic al apariției partidelor politice, cadru care este întărit de dispozițiile art. 26 și 27 din Constituție, astfel „Românii au dreptul de a se aduna pașnici [...] pentru a trata tot felul de chestiuni” (art. 26), „Românii au dreptul a se asocia, conformându-se legilor care reglementează exercițiul acestui drept” (art. 27).

Constituția din 1866 prevedea de asemenea egalitatea tuturor cetățenilor români în fața legii (art. 10).

În baza acestei constituții s-au înființat primele partide din România, respectiv Partidul Național Liberal – 24.05.1875, Partidul Conservator – 03.02.1880, Partidul Național Democrat al Muncitorilor din România – 31.03.1893.

După Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 se impunea a fi elaborată o nouă constituție, nu atât din necesitatea aplicabilității ei pe întreg teritoriul României, reîntregite, cât mai ales pentru a conferi o bază juridică nouă organizării statului român cu evoluția relațiilor politice și naționale din Europa postbelică.

În Monitorul Oficial nr. 282/29.03.1923 se publică noua Constituție al cărei proiect a fost elaborat de Partidul Național Liberal (condus de Ion. I. C. Brătianu).

Constituția din 1923 menține în mare parte structura Constituției din 1866 preluând și adăugând o serie de principii care au conferit caracterul de modernitate precum și posibilitatea reală de democratizare a statului și societății românești interbelice.

Principiile separației puterilor, legalității și legitimității legilor ca și cele privind sistemul electiv și al regimului proprietății sunt mult mai pregnant reliefate în compa-

rație cu cele cuprinse în Constituția din 1866. Astfel art. 5 asigură libertățile fundamentale ale cetățeanului (libertatea conștiinței, învățământului, presei, întrunirilor, libertatea de asociație). De asemenea art. 8 prevedea egalitatea tuturor românilor în fața legilor fără deosebire de origine etnică, de limbă, religie, naștere sau clasă socială.

În capitolul II, art. 11-33, sunt enumerate principalele drepturi și libertăți cetățenești, cum ar fi: libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului, libertatea muncii, libertatea presei, libertatea întrunirilor și asocierilor etc.

Constituția din 1923 întărește cadrul juridic al funcționării sistemului politic pluripartidist (art. 5,28,29)

Înfăptuirea Marii Uniri la 1 Decembrie 1918, în urma participării la primul război mondial a reprezentat o mare izbândă în istoria națiunii române, determinând profunde schimbări în toate domeniile activității economice, sociale și politice.

Partidul Național Liberal a devenit în anii 1918/1937 o formațiune cu largă aderență socială. Aflat la guvernare în perioada 1922-1926, a impus în anul 1923, o nouă constituție, liberalismul triumfând prin înscrierea votului universal și a reformei agrare în noul așezământ al țării. Constituția din 1923 consacră și dezvoltă principiile suveranității naționale și al separației puterilor în stat, preconizând și asigurând participarea cetățenilor la exercițiul drepturilor politice și la conducerea treburilor publice. Un număr relativ mare de articole (articolele 11-32) enumără principalele drepturi și libertăți cetățenești cum ar fi: libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului, libertatea muncii, libertatea conștiinței libertatea presei, a întrunirilor și asocierilor învățământului etc.⁶ ceea ce a dat posibilitatea apariției unor noi partide și grupări politice, organisme sociale, obștești, culturale, care s-au putut manifesta

destul de intens în perioada menținerii în vigoare a Constituției din 1923.

Încercările tot mai evidente ale regelui Carol al II-lea începând cu anul 1930, de a institui un regim autoritar și de a pune în pericol vechiul regim constituțional au determinat partidele politice să formeze front comun pentru apărarea Constituției și a regimului parlamentar. Partidul Național Liberal, a constituit o frână în calea desfășurării dictatorială a lui Carol al II-lea. De asemenea Partidul Național Țărănesc în frunte cu liderul său Iuliu Maniu s-a pronunțat deschis împotriva camarilei și a acelora care, din umbră, încercau să-l împingă pe Carol spre o guvernare autoritară, împotriva revizuirii Constituției din 1923. Între anii 1930-1938 a avut loc un proces de disoluție treptată a sistemului parlamentar, de erodare a partidelor politice, o dată cu transformarea instituției monarhice de la un regim dinastic democratic într-un regim dinastic autoritar instaurat la 10 februarie 1938 printr-o lovitură de palat. Constituția instituită de Carol al II-lea a însemnat „declinul” regimului parlamentar constituțional din România, drepturile și libertățile democratice erau îngrădite, conform art. 7 „nu este îngrădit niciunui Român a propovădui prin viu grai sau în scris schimbarea formei de guvernământ a statului”, prin desființarea partidelor politice și introducerea unei noi instituții Frontul Renașterii Naționale, urmărind să consolideze puterea și autoritatea personală a monarhului, limitate în trecut de existența regimului parlamentar – constituțional întemeiat pe sistemul pluripartidist.

La 30 martie 1938, odată cu înființarea Consiliului de coroană a fost dat publicității decretul nr. 1422 de dizolvare a partidelor politice, care preciza la articolul 1 că: „Toate asociațiunile, grupările sau partidele actualmente în ființă și care s-au constituit în vederea pregătirii ideilor politice sau a realizării lor sunt și rămân

dizolvate”. Pentru a tempera opoziția partidelor politice, articolul 2 prevedea posibilitatea reînființării în viitor a organizațiilor politice „în condițiunile și cu formele prevăzute printr-o lege specială ce se va întocmi în acest scop⁷, pe această bază creându-se „Frontul Renașterii Naționale, care va deveni primul „partid de masă” în societatea românească, transformat în iunie 1940 în „Partidul Națiunii”.

Carol al II-lea a profitat de politica expansionistă a revizionismului care amenința tot mai mult independența și suveranitatea României, încercând să demonstreze opoziției publice că actul fundamental din februarie 1938 intitulat și „Constituția salvării naționale” este menit să contribuie la „apărarea” și „salvarea” țării.

Regimul monarhic instituit prin Constituția din 1938, anulând dreptul de asociere și procedând la desființarea sindicatelor a trecut la organizarea și funcționarea breslelor de lucrători, funcționari particulari și meseriași prin decretul din 12 octombrie 1938⁸.

Deși a desființat instituțiile democratice din România Carol al II-lea nu a reușit să-și creeze instituții viabile, capabile să confere stabilitatea internă și securitatea externă a regimului și statului.

Partidele politice își reiau activitatea după 23 august 1944 când regele Mihai restaurează Constituția din 1923. După alegerile din 1946 Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc sunt interzise, Adunarea Deputaților ratificând la 29 iulie 1947, hotărârea Consiliului de Miniștri referitoare la dizolvarea partidelor⁹.

În ședința din 13.04.1948, Marea Adunare Națională votează Constituția Republicii Populare Române (Legea 114/1948) cu unanimitate de 401 voturi. Constituția din 1948 a reprezentat aplicarea în viața politică românească a doctrinei și ideologiei comuniste, după modelul sovietic,

începând cu decretele din octombrie, până la Constituția U.R.S.S. din 1936¹⁰.

Pentru prima dată în istoria vieții politice și parlamentare din România, Constituția din 1948 înlătură principiul separației puterilor în stat și este înlocuit cu cel al „unității depline a puterii de stat”, organul suprem al puterii de stat devenind Marea Adunare Națională (art. 37), față de care răspund toate celelalte organe ale statului.

Referitor la drepturile și libertățile fundamentale ale indivizilor deși acestea erau recunoscute și garantate de Constituție, erau introduse numeroase restricții și interdicții în privința exercitării lor conform art. 32 „Cetățenii au dreptul de a se asocia și organiza, dacă scopul urmărit nu este îndreptat în contra ordinii democratice stabilită prin Constituție”.

De asemenea în art. 31 se prevedea „libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor, a meetingurilor, a cortegiilor și manifestațiilor”, arătând expres că „exercitarea acestor drepturi este asigurată prin faptul că mijloacele de tipărire, hârtia și locurile de întrunire sunt puse la dispoziția celor ce muncesc” de către partidul și statul socialist.

Constituția din 1948 a reprezentat prin structura și fundamentarea sa politică și ideologică principalul instrument juridic de realizare a ordinii politice și constituționale socialiste, creând premisele instaurării directivelor Partidului Muncitoresc Român în toate domeniile sociale¹¹, deschizând calea totalitarismului politic și a centralismului economic și administrativ.

Constituția din 1948 a rămas în vigoare până la 27 septembrie 1952, când s-a adoptat cea de-a doua constituție a Republicii Populare Române, publicată în Buletinul Oficial nr. 1 din 27.09.1952, prin care se consacra rolul conducător al partidului muncitoresc în orânduirea socială și de stat a României.

Prin art. 86 alin. 3 din Constituție, „Partidul Muncitoresc Român este forța conducă-

toare atât a organizațiilor celor ce muncesc, cât și a organelor și instituțiilor de stat. În jurul lui se strâng toate organizațiile celor ce muncesc din Republica Populară Română”, consfințind existența partidului unic pe scena politică.

Se interzicea dreptul la asociere în vederea înființării unor partide politice prin dispozițiile art. 86 alin. 1 din Constituție.

Prin Constituția din 1965 România era proclamată „republică socialistă” conform art. 1. Spre deosebire de constituțiile socialiste anterioare, cea din 1965 consacra și fundamentează cel mai pregnant monopol politic al unei singure și unice formațiuni politice reprezentată de Partidul Comunist. În acest sens art. 3 prevedea „În Republica Socialistă România forța politică conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român”.

Constituția din 1965 dădea puteri depline Partidului Comunist Român, numindu-l „cea mai înaltă formă de organizare a clasei muncitoare” (art. 26 alin. 1), îndeplinind un rol conducător în toate domeniile construcției socialiste (art. 26 alin. 2).

Având în vedere dispozițiile constituționale, principalul instrument de transpunere și realizare în practică a politicii partidului comunist este statul socialist care conform art. 13 din Constituție, organizează, planifică și conduce economia națională, apără și dezvoltă proprietatea socialistă.

Constituția din 1965 garanta principalele drepturi și libertăți ale cetățeanului în mod fictiv, existența partidului unic pe scena politică fiind dovada deplină în acest sens. Un regim democratic nu poate fi înființat fără existența pluripartidismului politic. Devenind „forță politică conducătoare a întregii societăți” și având „rolul conducător în toate domeniile construcției socialiste” partidul comunist deține prin Constituția din 1965, monopolul conducerii politice, statul fiind considerat doar ca instrument de realizare în practică a politicii parti-

dului, reușind să-și asigure hegemonia și autocrația în societate.

Acest așezământ constituțional a suferit în perioada 1965-1989, zece modificări importante și șase republicări, depășind astfel toate celelalte legi fundamentale ale României din 1859 până în 1965¹².

Cea mai spectaculoasă modificare a constituției a avut loc în martie 1974, când se introduce instituția Președintelui Țării. În practică Președintele exercită conducerea dictatorială a activității statului. Conform art. 71 din Constituție, Președintele este șeful statului iar potrivit art. 75 prezidează Consiliul de Stat și ședințele Consiliului de Miniștri atunci când este necesar. Președintele putea emite norme cu putere de lege sub formă de decrete prezidențiale și decizii, având, totodată, dreptul de promulgare a legilor și decretelor normative¹³.

Ultima modificare a constituției a avut loc în octombrie 1986, când s-a introdus un amendament privind posibilitatea consultării electoratului pe calea referendumului.

Înlăturarea dictaturii comuniste la 22 decembrie 1989 a dus implicit și la desființarea constituției comuniste din 1965. Se impunea elaborarea și adaptarea unei noi Constituții care să preia normele constituționale, tradiționale, liberale, democratice, întemeiate pe legalitate, justiție și dreptate socială, să asigure drepturile și libertățile cetățeanului.

După prăbușirea regimului comunist a fost necesară crearea unor noi organisme, sub forma Frontului Salvării Naționale și a Consiliului Frontului Salvării Naționale care a reprezentat primul organ provizoriu al revoluției, care a elaborat primele acte normative menite să pună bazele noilor instituții democratice. Unul din importantele acte emise de Consiliul Frontului Salvării Naționale și publicat în Monitorul Oficial nr. 9 din 31 decembrie 1989 este *Decretul lege nr. 8 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și organizațiilor obștești din România*.

Pentru realizarea unei societăți cu adevărat democratice în România, asigurarea și apărarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor și principiul pluralismului politic, Consiliul F.S.N. a decretat: „În România este liberă constituirea partidelor politice, cu excepția partidelor fasciste sau care propagă concepții contrare ordinii de stat și de drept în România. Nici o altă îngrădire pe motiv de rasă, naționalitate, religie, grad de cultură, sex sau convingeri politice nu poate împiedica constituirea și funcționarea partidelor politice” (art. 1 din Decretul Lege nr. 8/1989). Pe baza acestui act normativ sunt reconstituite și reorganizate partidele politice (Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal, Partidul Social Democrat) înființându-se numeroase partide politice noi, care și-au elaborat propriile lor statute de funcționare și programe politice de guvernare.

De asemenea conform art. 2 din Decretul lege mai sus menționat „o persoană nu poate face parte în același timp din două sau mai multe partide”. Partidele politice și organizațiile obștești trebuie să se întemeieze pe respectul suveranității, independenței și integrității naționale, al democrației, în vederea asigurării libertăților și drepturilor cetățenilor și afirmării demnității națiunii române.

Pentru a se putea înregistra „fiecare partid și organizație obștească trebuie să-și prezinte statutele de organizare și funcționare, programul politic, să-și declare sediul și mijloacele financiare de care dispune și să facă dovada că are cel puțin 251 de membrii” (art. 3). Înregistrarea partidelor politice se face la Tribunalul municipiului București, care, în termen de cinci zile, se pronunță asupra legalității constituirii lor.

Nu pot face parte din nici un partid politic cadrele militare și personalul civil din Ministerul Apărării Naționale și Ministerul de Interne, judecătorii, procurorii și diplomații, precum și personalul operativ al Radio Televiziunii Române Libere (art. 5).

La 25 ianuarie 1990 Frontul salvării Naționale s-a transformat în partid politic. Prin Decretul lege din 09 februarie 1990 s-a constituit Consiliul Provizoriu de Uniune Națională (C.P.U.N.)¹⁴, organ legislativ care înlocuia Consiliul F.S.N. și prelua în totalitate atribuțiile și funcțiile exercitate până atunci de acesta.

Consiliul Provizoriu de Uniune Națională a elaborat la 14 martie 1990 o nouă lege electorală privind alegerea Parlamentului și a Președintelui României, publicată în Monitorul Oficial nr. 35 din 18 martie 1990. Precizând că „puterea politică în România aparține poporului și se exercită potrivit principiilor democrației, libertății și asigurării demnității umane, inviolabilității și inalienabilității drepturilor fundamentale ale omului”, legea electorală reiterează ideile guvernării societății pe baza sistemului democratic, pluralist și al separației puterilor legislativă, executivă și judecătorească (art. 2).

Parlamentul României alcătuit pe baza bicamerală (Adunarea Deputaților și Senat), precum și Președintele României, se aleg conform art. 3, prin vot universal, egal, direct și secret, liber exprimat.

De asemenea, legea electorală prevedea că pentru Președintele României fiecare partid sau formațiune politică poate propune numai o singură candidatură. Se pot prezenta și candidaturi independente. Fiecare candidatură trebuie să fie însoțită de semnăturile a 100.000 de susținători (art. 11). Odată ales Președintele României nu poate fi membru al unui partid sau formațiune politică, iar dacă funcția de președinte devine vacantă sau președintele este în imposibilitate de a-și exercita atribuțiile, președintele Senatului asigură interimatul exercitării funcției de Președinte al României (art. 81).

După desfășurarea alegerilor pentru Parlamentul României și a Președintelui României, din 20 mai 1990 se instituie o

comisie de redactare a proiectului de constituție atât de necesar.

La 21 noiembrie 1991, în urma votului uninominal al deputaților, Adunarea Constituantă adoptă Constituția României, publicată în Monitorul Oficial nr. 233 din 21 noiembrie 1991, Constituție ce a intrat în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991.

Constituția din 1991 reprezintă cadrul legislativ fundamental pentru organizarea și funcționarea statului și societății românești pe baze democratice, fiind astfel reinstaurată democrația constituțională în România, întreruptă aproape o jumătate de secol, și creează premisele pentru afirmarea unui regim politic pluralist.

Astfel, art. 1 din Constituție prevede că România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

În acest sens sunt incluse o serie de prescripții referitoare la constituirea și funcționarea partidelor și formațiunilor politice. Pluralismul în societatea românească este o condiție și o garanție a democrației constituționale conform art. 8 alin. 1. Partidele politice se constituie și își desfășoară activitatea în condițiile legii. Ele contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor, respectând suveranitatea națională, integritatea teritorială, ordinea de drept și principiile democrației conform art. 8 alin. 2.

Prin Constituția din 1991 sunt garantate și ocrotite de lege dreptul electoral, dreptul la muncă, învățătură, asociere, libertatea conștiinței, libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile. De asemenea este prevă-

zută libertatea presei care implică și libertatea de a înființa publicații.

Conform art. 36 meetingurile, demonstrațiile, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere și se pot organiza și desfășura numai în mod pașnic fără nici un fel de arme. Este garantat unul dintre principiile fundamentale ale democrației, dreptul de asociere. Cetățenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate și în alte forme de asociere conform art. 37 alin. 1. Partidele sau organizațiile care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept ori a suveranității, a integrității sau independenței României sunt neconstituționale. Nu pot face parte din partide politice judecătoria Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membrii activi ai armatei, polițiștii și alte categorii de funcționari publici stabilite prin lege organică.

Spre deosebire de situația de dinainte de 1989, noua Constituție consacră principiul separării celor trei puteri – legislativă, executivă și judecătorească – și enunță principiul autonomiei și al descentralizării în administrația publică.

Ca urmare a evoluției societății românești Constituția din 1991 a suferit o serie de modificări. Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003 a fost aprobată prin referendumul național din 18/19 octombrie 2003 și a intrat în vigoare la data de 29 octombrie 2003, data publicării în Monitorul Oficial al României.

Constituția din 2003 consfințește drepturile și libertățile cetățenilor, dreptatea și pluralismul politic care reprezintă valori supreme în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român, idealurile revoluției din decembrie 1989, fiind garantate.

Potrivit art. 8 pluralismul în societatea românească este o condiție și o garanție a democrației constituționale. Ele contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a

cetățenilor, respectând suveranitatea națională, integritatea teritorială, ordinea de drept și principiile democrației. Drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și celelalte tratate la care România este parte.

Constituția stabilește că România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil și o republică parlamentară.

Constituția din 2003 garantează cele mai fundamentale drepturi și libertăți ale democrației: libertatea de exprimare, dreptul la informație, dreptul la viață, la apărare, la învățătură, libera circulație, accesul la cultură, dreptul de a fi ales, dreptul la asociere în partide politice, în sindicate, în patronate și în alte forme de asociere.

Note

¹ Mihai M. Petrescu, *Partide, clase, națiuni*, Ed. Politică, București, 1977, p. 42.

² Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. I, Ed. Enciclopedică, București 2003, p. 282.

³ Angela Banciu, *Istoria vieții constituționale în România (1866-1991)*, Casa de Editură și presă „Șansa” SRL, București, 1996, p. 31.

⁴ Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, Ed. Științifică, București, 1964, p. 11.

⁵ J.J. Rousseau, *Contractul social*, Ed. Științifică, București, 1957, p. 137.

⁶ Angela Banciu, *op. cit.*, p. 100.

⁷ „Monitorul Oficial”, nr. 75, partea I, din 31 martie 1938, Angela Banciu, *op. cit.* p. 174.

⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 237 din 12 octombrie 1938.

⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 172, din 30 iulie 1947.

¹⁰ Dionisie Ionescu, Ghe. Tuțui, Ghe. Matei, *Dezvoltarea constituțională a statului român*, Ed. Științifică, București, 1957, p. 358.

¹¹ Angela Banciu, *op. cit.*, p. 207.

¹² *Ibidem*, p. 234.

¹³ Modificată prin legea nr. 1/1974 și publicată în „Buletinul Oficial” nr. 45 din 28 martie 1974 și republicată în „Buletinul oficial” nr. 56 din 8 aprilie 1974.

¹⁴ Decret lege nr. 81/1990 privind constituirea Consiliului Provizoriu de Uniune Națională în „Monitorul Oficial”, nr. 27, din 10 februarie 1990.

Influența contextului socio-economic și politic asupra emigrației din România

ADRIAN OTOVESCU

Résumé: *La circulation de la force de travail est devenue, pendant le XXe siècle, un phénomène social mondial. Cet article porte sur le rôle du contexte socio-économique et politique dans la tendance migratoire des roumains, sachant que plus de 13 millions d'entre eux vivent aujourd'hui à l'étranger.*

Mots clés: *force de travail, migration, niveau de vie, communauté.*

Fiecare epocă istorică își are problemele ei. În perioadele de război sau de acțiuni revoluționare, cea mai importantă problemă a individului uman este cum să supraviețuiască. În epocile de criză economică – precum cea mondială din anii '30 și cea a petrolului din anii '70 ai secolului XX – apare ca prioritară problema păstrării locului de muncă, a surselor de venituri. O secetă prelungită sau altă calamitate naturală aduc în prim plan dificultățile de satisfacere a nevoilor alimentare.

Un analist obiectiv al vremurilor noastre nu trebuie niciodată să separe viața individuală de viața societății și activitatea instituțiilor fundamentale ale acesteia. Necazurile personale și, implicit, familiale și problemele comunității naționale se află într-o strânsă legătură, întrucât climatul social influențează sensibil destinul indivizilor și al grupurilor umane. Destinul fiecărui om se structurează pe coordonatele a două valori: familia și profesia. Când individul simte că îi sunt amenințate aceste valori, el se considera pierdut și intră într-o stare critică.

Istoria societății românești de până acum a fost în permanență o stare critică pentru orice individ conștient de destinul său. Neliniștea individuală, alimentată de nesiguranța zilei de mâine și de sărăcia generală, ca fenomen social, s-a corelat în permanență cu indiferența și pasivitatea autorităților. De circa un secol și jumătate, cetățeanul român s-a simțit „aruncat în lume”, fără vreun suport material și instituțional de salvare. Zorii epocii moderne în România au generat un fenomen social necunoscut până aici: cel al emigrației forței de muncă spre societățile avansate din punct de vedere al organizării economice și politice.

Mișcarea forței de muncă dinspre țările înapoiate spre cele dezvoltate a devenit, în cursul veacului al XX-lea, un fenomen social mondial. În acest trend istoric s-a implicat și populația din România, astfel încât, după unele statistici, aproape 13 milioane de români trăiesc în afara granițelor naționale, ceea ce reprezintă mai mult de jumătate din actuala populație a societății noastre.

Supraviețuirea a fost una din calitățile fundamentale ale românilor, pe care au dovedit-o în întreaga lor istorie colectivă și existență individuală. Plecând peste hotarele natale, românii au dus cu ei obiceiurile, tradițiile, credința și viața spirituală care le-au marcat anii șederii în țară și viața sufletească. După unele aprecieri, în lume se întâlnesc peste 500 de comunități religioase ale românilor, din care jumătate sunt ortodoxe. Existența românilor în străinătate este legată de țări, precum: S.U.A., Franța, Canada, fosta Iugoslavie, Ungaria, Germania, Anglia, Australia, Noua Zeelandă, Brazilia, Argentina, Elveția, Belgia, Olanda, Suedia, Austria, Bulgaria, Grecia, Italia, Spania¹ ș.a., ceea ce demonstrează o arie foarte largă și diversă de răspândire mondială (în peste 230 de țări). „În întreaga lume există peste 600 de societăți culturale, unele purtând numele Eminescu, Dacia, Frăția, numirea sau denumirea țării din care se află comunitatea și România”. „Apar în lume peste 600 de ziare, reviste, publicații în limba română, în ultimele patru decenii tipărirându-se (...) 3800 de volume”. „Limba, literatura, civilizația românească se predau în universitățile din 26 de țări ale lumii în limba română.” Din operele lui Eminescu s-a tradus în 64 de limbi ale globului pământesc².

O cercetare analitică a românilor de pretutindeni – pe bază de date statistice și istorice – lipsește, deocamdată. Instituționalizarea *Congresului spiritualității românești* (organizat în anii 1993-1995, 2001) reprezintă, în pofida unor întreruperi (1996-2000), un motiv de speranță și o premisă încurajatoare pentru cunoașterea sistematică a românilor din diaspora. Demersul sociologic poate fi un mijloc util în acest sens, cu atât mai mult cu cât există și un precedent teoretico-metodologic: lucrarea sociologilor americani William Thomas și Florian Znaniecki, intitulată *Țăranul polonez în Europa și America (1918-1920)*, în

cadru al căreia autorii studiază comunitatea de imigranți polonezi din Chicago.

Procesul de sărăcire accelerată a populației din România, în primul deceniu de după prăbușirea dictaturii comunisto-ceușiste, a contribuit la alimentarea fenomenului de emigrație. Dacă în 1996, circa 19% din populație se zbatea în sărăcie, în anul 2000 statisticile oficiale indicau 43%, adică aproximativ 8 milioane de persoane din totalul de circa 22,4 milioane de locuitori ai țării.

Dintotdeauna, cetățeanul român a fost strivit de greutatea vieții materiale. În perioada interbelică, sociologul Mihail Manoilescu a sesizat problema schimbului inegal dintre România și țările occidentale, evidențiind că țăranul autohton, pentru a produce cât muncitorul industrial american în 8 ore și muncitorul român în 16 ore, ar trebui să lucreze 72 de ore pe zi, ceea ce ar contraveni nu numai legilor fiziologice, dar și logicii oricărui calendar. În condițiile în care un lucrător necalificat (menajeră, de exemplu) poate, actualmente, după informațiile noastre, să economisească, în Italia, în jur de 600 euro pe lună, el devine total nemotivat să lucreze în țara natală, unde nu-și poate acoperi nici cheltuielile de întreținere familială.

În intervalul 1990-2000 a avut loc o schimbare a efectivului populației din țara noastră, ca urmare a acțiunii directe a patru factori: nașterile, decesele, imigrarea și emigrarea. Analizele statistice arată că „pe parcursul anilor 1992-2000, România a pierdut constant din populația sa; față de începutul anului 1992, la începutul lui 2001 sunt cu circa 380 de mii de persoane mai puțin, ceea ce înseamnă o pierdere anuală de peste 42.000 de oameni”³. Calculele de prognoză ale unor specialiști demonstrează că „actuala fertilitate de 1,3 copii / femeie va genera un declin demografic ce va face ca prin anii 2025 populația țării să scadă sub 20 de milioane, iar peste încă alți 25 de

ani, adică prin 2050, să ajungă la 15 milioane de locuitori. Evident că aceste schimbări de efective sunt însoțite și de schimbări structurale, în sensul creșterii ponderii populației vârstnice și a scăderii celei tinere”⁴.

După prăbușirea regimului comunist din România (22 decembrie 1989) – care a impus timp de patru decenii restricții severe circulației în străinătate cetățenilor săi, transformând țara într-o închisoare națională – a avut loc o explozie a emigrației externe (cu deosebire în primii 2-3 ani), numeroși români uzând de dreptul legal de a se deplasa peste hotare. Astfel, în 1990 au plecat circa 97.000 de persoane, în 1991 – peste 44.000 de persoane, în 1992 – peste 32.000 de persoane. Fluxul emigranților locali a scăzut continuu, da la un an la altul, încât în anul 1999 a ajuns la 12.600 de persoane, „care se apropie de starea fenomenului înainte de 1989. În ultimii 3-4 ani, emigrația legală tinde să scadă la cote foarte joase, care sunt la jumătate din ceea ce era pe vremea comunismului, în principal datorită măsurilor tot mai restrictive privind imigrația adoptate de statele dezvoltate. În aceeași perioadă începe să crească sensibil numărul celor care primesc drept de ședere în România sau chiar domiciliu aici (...)”⁵, ponderea imigranților legali (peste 10.000 de persoane în anul 1999) apropiindu-se de cea a emigranților legali, încât sporul migratoriu al populației tinde să devină zero. Desigur, proporția reală a emigranților și a imigranților este mult mai mare decât o indică cifrele oficiale, numeroși indivizi recurgând la mijloace clandestine de intrare sau ieșire din țară.

Investigarea sociologică a unui eșanțion reprezentativ național (compus din 1817 subiecți), în luna mai 2001, a scos la iveală că peste cei din mediul urban, cei care au rude stabilite în alte țări, cei de altă religie decât cea ortodoxă, cei din București și Transilvania dețin ponderi relativ ridicate

în privința deplasărilor peste granițe comparativ cu ceilalți emigranți⁶.

Migrația externă a persoanelor din țara noastră înregistrează două forme: definitivă și temporară sau circulatorie. Aceasta din urmă este „de tip «du-te-vino», între România și alte țări, pentru turism, muncă sau afaceri” și se află într-o „permanentă extensie socială”⁷.

Ancheta sociologică efectuată la jumătatea anului 2001 asupra studenților din 14 facultăți ale Universității din Craiova a evidențiat că 48,9 % dintre aceștia ar dori să plece în alte țări, dacă nu găsesc de lucru în România, după absolvirea studiilor: 18,8% să rămână acolo definitiv și 31% doar temporar, urmând a se întoarce. Ceilalți subiecți au precizat că își doresc locul de muncă doar în țară (38,6%) ori nu s-au gândit (11,2%).

Pentru 73,1% dintre studenții craioveni, evoluția societății românești actuale pe calea capitalistă nu corespunde așteptărilor lor, iar 14,7% au declarat că "nu îi interesează" cum evoluează aceasta. Mai mult de jumătate dintre subiecți (55%) au apreciat că nici una dintre instituțiile actuale ale societății românești nu le inspiră încredere. Doar biserica se bucură de încrederea a numai un sfert (26%) dintre studenți, în timp ce școala și armata sunt destul de slab cotate (4% și, respectiv, 5%).

Solicitați să-și exprime opinia dacă se poate trăi cinstit în zilele noastre, în România, ei au oferit următoarele răspunsuri: "da, dar e foarte greu" (32%); "nu, dacă vrei să o duci bine"(21,6%); "în mică măsură" (18,3%); "în nici un caz" (15%); "da, dacă cineva vrea" (9,4%); "nu pot aprecia" (3,6%). Deci, 59,7% s-au pronunțat afirmativ, iar 36,6% în mod negativ. Opțiunile lor negative se întemeiază pe părerea că, actualmente, pe românii din țară îi caracterizează într-o măsură mai mare manifestările negative: "hoția" (16% din totalul subiecților chestionați) și "lenea" (14,2%),

"neîncrederea" (7,5%) și "prostia" (7,5%), "egoismul" (5,8%) și "minciuna" (4,5%) etc., evidențiind un număr de 12 atribute repudiate. Calitățile prețuite ale concetățenilor sunt în număr de 14 și întrunesc, în schimb, o pondere diminuată a celor care le-au desemnat: "ospitalitatea" (12,1%), "inteligența" (7,3%), "hărnicia" (2,4%), "modestia" (2,3%), "generozitatea" (1,2%), "solidaritatea" (1,1%) etc.⁸

Evaluarea, în culori decepționante, a climatului social din țară reprezintă un factor de alimentare a curentului emigraționist în categoria profesională a celor cu nivel de instrucție superior. Acest fapt are două efecte imediate: diluarea sentimentului pro-național și pierderea unui segment important al forței de muncă înalt calificate.

Pe medii sociale, "migranții potențiali din urban reprezintă aproximativ 70% din totalul celor care ar dori să plece în străinătate în viitorul apropiat". "Intenția de migrație temporară în străinătate este de aproape trei ori mai puternică în orașe decât la sate". Ea este justificată prin motive turistice (30%), prin nevoia de a avea o ocupație (20%) sau de desăvârșire a educației. "La sate este covârșitoare motivația economică a migrației, dorința de a pleca în străinătate pentru a lucra (40% din totalul emigrașilor potențiali din rural)"⁹.

Factorul etnic a jucat un rol însemnat în alimentarea fenomenului de migrație în România. După liberalizarea granițelor, comunitățile de etnici germani din Ardeal au emigrat definitiv în Germania, unele în corpore, depopulând localități întregi din țara noastră. De asemenea, numeroși etnici maghiari din Transilvania au plecat la lucru în Ungaria, alimentând fluxul emigrașilor temporari. Acestora li s-au adăugat și alți cetățeni care au plecat să-și vadă rudele stabilite în străinătate. Potrivit datelor furnizate de "Barometrul de opinie publică al Fundației pentru o Societate Deschisă"

(mai 2001), "în localitățile în care există sau a existat o pondere semnificativă de populație maghiară, propensiunea de emigrare temporară în afara țării a fost semnificativ mai mare decât în localitățile omogene sub aspect etnic"¹⁰.

Procesul de emigrare din România a fost permanent alimentat de plecarea membrilor comunității evreiești din țara noastră, în condițiile socio-politice ale istoriei noastre naționale. Membrii acestei etnii numărau circa 800.000 persoane în anul 1940. Orașul Iași, de pildă, avea o populație alcătuită din evrei în proporție de 51%. Anumiți cercetători subliniau că „România avea a treia comunitate evreiască din Europa și a patra din lume, după U.R.S.S., Polonia și S.U.A.”¹¹. După cinci decenii, numărul evreilor rămași în România era de doar 15.000 (în anul 1990), ceea ce indică un ritm deosebit de antrenant al fluxului plecărilor din țara noastră.

Datele prezentate în cadrul *Sesiunii științifice internaționale*, desfășurată la Universitatea din Tel Aviv (în zilele de 16-19 decembrie 2001) și consacrată mișcării evreilor din România (în perioada comunistă și post-comunistă), arată că polii atracției au fost Israelul (unde au plecat „circa 300.000, dintre care 2/3 în trei mari «valuri»”) și țări din Occidentul apropiat și îndepărtat. Astfel, dacă în anul 1947 se înregistrau 428.312 de evrei în România, ulterior, numărul acestora a scăzut la circa 300.000, în 1953, la 146.000, în 1956, apoi la 49.900, în 1966 și la 25.000, în 1977, pentru ca, în 1990, cifra acestora să ajungă la 15.000 de evrei¹².

Note

¹ Victor Crăciun, *Congresul spiritualității românești ca instituție a întregului neam*, în vol. „Lucrările celui de al doilea Congres al spiritualității românești, Băile Herculane, 14-16

octombrie 1994, Drobeta Turnu-Severin, Editura Radical, p. 48.

² *Ibidem*, p. 49.

³ Traian Rotariu, *Despre oportunitatea adoptării în România a unor măsuri de politică demografică*, în rev. „Annales Universitatis Apulensis”, Seria Sociologie, nr. 1 / 2001, Alba-Iulia, p. 9.

⁴ *Idem*.

⁵ *Ibidem*, p. 8.

⁶ Dumitru Sandu, *Migrația circulatorie ca strategie de viață*, în rev. „Sociologie Românească”, nr.2, București, 2000, p. 9.

⁷ *Ibidem*, p. 5.

⁸ *Relații sociale și orientări valorice în mediul universitar*, “Raport de cercetare”, Departamentul de Studii și Sondaje Sociologice al Universității din Craiova, mai 2001, p. 102 și cont.

⁹ Dumitru Sandu, *op. cit.*, p. 11 ; a se vedea și lucrarea D. Sandu (coord.), *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*, Fundația pentru o Societate Deschisă, București, 2007.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, București, Editura Humanitas, p. 13 și 33.

¹² Cf. *Realitatea Evreiască*, nr. 155-156, 1-31 ian. 2002, p.12.

Comunicarea electorală și modalitățile sale de exprimare

CĂLIN SINESCU

Abstract: *The electoral communication represents one of the first forms of the political publicity, whose final result is the election of a political actor invested and delegated by the voters with the necessary power in order to wield it in the benefit of people.*

The first conceptions on the political communication focused on the electoral communication and its influence on the voters. The development and the extension of the democracy, as a governance modality, explain, in a way, the ascending evolution of the political communication, under these circumstances.

In this context, we tried to present the most characteristic aspects that define nowadays, the entire process of the electoral communication: professionalizing and Americanization of the poll campaigns, the poll as an electoral ritual, televisual publicity, televisual journals and the direct and indirect impact of media on the polling intentions.

Keywords: *electoral communication, political communication, voters, poll campaigns, publicity, televisual publicity, televisual journals, polls.*

Comunicarea electorală constituie, fără îndoială, una din primele forme ale publicității politice, cuprinzând ansamblul strategiilor și reprezentărilor ce au drept scop alegerea unui actor politic, rezultată ca urmare a hotărârii poporului de a delega puterea către acel actor politic, în urma unei competiții. Această activitate politică specifică a izvorât din necesitatea cetățeanului, ca locuitor al cetății, de a-și desemna reprezentanții investiți cu putere, dintr-un întreg popor de cetățeni.

Interesul pentru studierea aprofundată a campaniilor electorale, relevat ca urmare a cercetărilor efectuate în domeniul propagandei, constituie un domeniu predilect al

cercetării în domeniul comunicării politice, care s-a axat, în principal, pe observarea comportamentelor în momente considerate ca decisive pentru alegerea guvernanților și a politicilor publice. În plus, atenția acordată studierii mecanismelor de campanie s-a consolidat prin evoluția actuală a vieții politice, care tinde să se transforme într-o campanie permanentă, în care personalul angajat în politică încearcă să își legitimeze acțiunile sprijinindu-se pe strategiile comunicării.

În cercetarea comunicării electorale se pot distinge trei curențe principale¹. Unul în care *accentul este pus pe aspectele practice ale campaniilor electorale*, referi-

toare la strategiile discursive, publicitate, dezbateri, relațiile directe cu cetățenii și care este specific stilului politic de viață american. *Al doilea curent, axat în special pe practicile marketingului politic*, cu rădăcini adânci în marketingul comercial, nu se limitează doar la domeniul publicității și înglobează întregul proces de marketing, precum și analiza atitudinilor și opiniilor generate de efectele campaniilor publicitare. *Ultimul din cele trei curente, abordează un ansamblu vast de probleme referitoare la campaniile electorale*, pe care le consideră, însă, ca pe un fenomen modern și complex de comunicare.

Rădăcinile comunicării politice și electorale se regăsesc în mai multe discipline ce țin de domeniul științelor sociale. Prin trăsăturile sale definitorii – mediatizată, unidirecțională, colectivă și simultană, comunicarea de masă, studiată și pusă magistral în evidență de către Harold D. Lasswell în 1948, prezintă două dimensiuni fundamentale: una *funcțională*, care permite gestionarea societăților prin difuzarea de valori, idei și informații și o dimensiune *normativă* care evidențiază ideea că cetățenii formează o comunitate și că aceștia trebuie să fie bine informați. În acest cadru, comunicarea de masă devine un puternic liant social care permite cetățenilor să înțeleagă mai bine mecanismele mediului în care trăiesc și să fie mai aproape de centrele decizionale ale puterii, de care s-ar simți mult mai îndepărtate dacă nu ar fi comunicarea². Comunicarea politică rezultă deci din această intersecție dintre comunicarea de masă și democrație.

În acest cadru, comunicarea de masă devine un puternic liant social care permite cetățenilor să înțeleagă mai bine mecanismele mediului în care trăiesc și să fie mai aproape de centrele decizionale ale puterii, de care s-ar simți mult mai îndepărtate dacă nu ar fi comunicarea. Comunicarea

politică rezultă deci din această intersecție dintre comunicarea de masă și democrație.

Primele concepții cu privire la comunicarea politică puneau deja accentul pe comunicarea electorală și influența sa asupra alegătorilor. Dezvoltarea și extinderea democrației ca modalitate de guvernare și înmulțirea campaniilor electorale explică în parte evoluția ascendentă a comunicării politice, analizată din acest punct de vedere. Principalele elemente de cercetare pe această linie privesc constituirea și efectele discursurilor electorale, ale mijloacelor media, publicității și dezbaterilor politice, la care s-au adăugat, progresiv, și alte fenomene, de multe ori externe contextului electoral, precum efectele media asupra valorilor dominante ale societății, evoluția opiniilor individuale etc.

Instrumentele comunicării politice

Activitățile de comunicare politică ale actorilor politici pot fi interne sau externe. Într-un context electoral, de pildă, *activitățile interne* vizează încadrarea celor mai activi candidați și militanți, uniformizarea discursului partizan și stimularea celorlalți membri de partid, ele desfășurându-se sub formă de ședințe de pregătire, programe electorale etc. *Activitățile externe* ale actorilor politici au în vedere două tipuri de auditoriu: un număr restrâns de lideri de opinie (personalități, conducători de grupuri de interese sau persoane etc.) capabili să se alăture ulterior unui mare număr de electori, unul din scopurile urmărite fiind de a orienta ordinea de zi spre anumite mize și de a le prezenta publicului ca atare. Interviuurile, conferințele de presă, comunicatele de presă și dosarele destinate jurnaliștilor sunt mijloacele cele mai utilizate în vederea realizării acestui scop. Pe de altă parte, *comunicările externe* pot viza un mare număr de electori, fără ca mesajul să fie filtrat de jurnaliști sau alți intermediari

(publicitate electorală sau guvernamentală sub formă de campanii publicitare, mesaje televizate, afișe etc.).

Mijloacele de comunicare politică trebuie să fie relaționate cu scopurile urmărite în campania permanentă în general și în campania electorală în special. În această idee, comunicarea politică s-ar referi la utilizarea sistematică și coordonată a unor instrumente de comunicare în vederea maximizării sprijinului politic al unui partid (guvernamental sau neguvernamental), a politicilor sale și a liderilor acestuia, în timp ce comunicarea electorală ar viza utilizarea acestora în vederea maximizării sprijinului electoral al unui partid sau al unui candidat cu ocazia exercitării votului.

Comunicarea electorală

În perioada electorală, comunicarea politică se deosebește de activitățile regulate de comunicare ale guvernanților. Între campaniile electorale, guvernele moderne duc o campanie permanentă. În timp ce campaniile electorale folosesc instrumentele de comunicare în scopul maximizării sprijinului electoral al unui partid sau al unui candidat și dobândirii puterii, campania permanentă utilizează instrumente asemănătoare în vederea maximizării sprijinului cetățenilor în politicile publice.

Campaniile electorale, în sensul formal al termenului, constituie perioade relativ scurte, cu o durată de 4-6 săptămâni, în cea mai mare parte a regimurilor parlamentare. Ele sunt în general precedate de două alte campanii, cu caracter mai informal: perioada de pre-campanie și campania lungă. Perioada de pre-campanie se desfășoară pe parcursul celor două sau trei săptămâni care preced începerea oficială a campaniei electorale, când sunt testate discursurile electorale și sunt finalizate pregătirile partidelor politice. Campania lungă se poate eșalona pe o perioadă de 9-12 luni înainte ca cetățenii să fie chemați la urne și

vizează planificarea campaniei electorale. În această perioadă pot fi efectuate cercetări de piață, cu ajutorul sondajelor și a grupelor de discuție (*focus groups*), pentru identificarea preferințelor electoratului, se creează echipe de consultanți și se organizează activități de comunicare internă la nivelul partidului, în vederea realizării unei strategii unice pentru toți militanții.

Desfășurarea campaniilor electorale poate fi restricționată prin prevederi expres prevăzute de legislația electorală, de anumite instituții și de cultura politică. Cadrul impus de legea electorală poate afecta mai multe aspecte ale campaniei: durata, finanțarea partidelor, difuzarea publicității ori dezvăluirea rezultatelor sondajelor. Anumite instituții precum regimul politic și sistemul de vot pot influența tonul discursului partizan. Astfel, într-un sistem bazat pe reprezentarea proporțională, în care guvernele sunt constituite din coaliții multipartite, intensitatea atacurilor între partidele aflate în competiție va fi mai curând slabă, deoarece unele dintre ele vor trebui să se asocieze după alegeri pentru a participa la guvernare. Totodată, ideologiile dominante și cultura politică a unui stat pot, de asemenea, să influențeze amploarea unei campanii electorale, desfășurarea acesteia, stilul său ori vocabularul utilizat de candidat.

Campaniile publicitare se caracterizează, în fine, prin intensitatea lor deosebit de puternică, constituind un moment intens al vieții democratice, când gradul de atenție a electoratului față de viața politică este foarte ridicat și în care mulți dintre alegători nu au stabilit candidatul pe care să-l voteze sau sunt predispuși să-și schimbe opțiunea făcută inițial.

La momentul respectiv, mijloacele media alocă un spațiu redacțional sau un timp de expunere considerabil campaniei electorale, erijându-se în actori dinamici care interacționează cu ceilalți protagoniști (în special partidele și cetățenii) și care pot

să-și impună punctul lor de vedere. Intensitatea campaniei electorale se distinge, de asemenea, prin forța competiției, în care noțiunile de victorie și de înfrângere sunt foarte bine delimitate. Creșterea părții sale de piață electorală poate constitui o mare victorie pentru un partid, în timp ce o înfrângere care a survenit chiar în contextul în care cel învins a obținut unele câștiguri, atrage consecințe deseori dramatice pentru perdanți.

Această intensitate a competiției electorale se manifestă în mai multe moduri. Astfel, partidele încearcă să ia cu asalt spațiul mediatic, pentru a-și impune prioritățile și calitățile șefului lor, asalt la care mijloacele media încearcă să reziste, de teamă să nu fie manipulate de către partide. Această bătălie este dusă de organizații rivale (partide) care au structuri de decizie foarte centralizate (*war rooms*) ce vizează maximizarea rapidității și flexibilității acțiunilor lor. Activitățile de comunicare țin tot atât de promovare și de atac cât și de răspunsul la atacurile adversarului. Studiile inițiate pe această temă relevă faptul că pe parcursul competiției electorale se înregistrează o coliziune sporită a fluxurilor rivale de informare și că dramatizarea crește odată cu apropierea datei limită a alegerilor³.

Evoluția campaniilor și comunicării electorale

După cel de-al doilea război mondial campaniile electorale au înregistrat transformări considerabile, datorate în principal mutațiilor intervenite în plan social, economic și tehnologic și recurgerii la consultanți profesioniști, apreciindu-să că în evoluția lor se pot distinge trei faze.

Prima etapă a atins apogeul între 1945 și mijlocul anilor '60, când partidele se aflau în centrul vieții politice și își asumau o funcție importantă de mediere între cetățeni și guvernanți. Considerate a fi importante locuri de dezbateră a noilor mize, partidele

politice constituiau un adevărat incubator pentru lansarea noilor idei și inițiative politice. Acest fapt explică, oarecum, și numărul considerabil de cetățeni ce se atașau ideologiei unuia din partidele aflate în cursa electorală, precum și gradul înalt de încredere pe care aceștia îl manifestau față de instituțiile politice.

Organizarea campaniilor electorale era descentralizată și îndreptată în general spre circumscriptii, la nivel local, care necesita mai puțină pregătire și unde gradul de implicare al partidelor era mai mare. Comunicarea între candidați și cetățeni se realiza prin intermediul partidelor, iar întâlnirile aveau loc de obicei în grupuri mici, la domiciliul unuia dintre cetățeni (așa-zisele „adunări de bucătărie”) sau, la scenă mai mare (mitinguri, adunări publice), atunci când urmau a fi tratate sau dezbătute probleme de interes primordial pentru partidul în cauză și simpatizanții acestuia. Acțiunile partizane organizate în special la nivel local (marșuri de susținere, mitinguri de partid etc.) permiteau candidaților să demonstreze marelui public amploarea susținerii lor în cadrul localității sau regiunii. Mijloacele media existente se implicau activ în jocul politic, multe jurnale fiind chiar afiliate partidelor politice, privilegiind informația în detrimentul altor partide și oferind cetățenilor posibilitatea de a se orienta către aceea parte a presei care îi reprezenta mai bine interesele partizane.

Cea de-a doua etapă este marcată de dezvoltarea în anii '60 a informației televizate și de popularitatea acesteia în rândul cetățenilor, obligând, în consecință, partidele politice, să-și adapteze strategiile de comunicare electorală în funcție de noile evoluții. Caracteristicile acestei etape, care se întinde până în anii '80 ar putea fi rezumate astfel:

- televiziunea permite contactarea și implicarea unui număr mult mai mare de electori, ce sunt expuși viziunilor

- politice concurente, reducându-se astfel expunerea selectivă;
- electoratul a devenit mai pragmatic și mai puțin implicat în jocul politic partizan, fiind marcat de o anumită pasivitate, datorată în parte procesului de mediatizare;
 - comunicarea electorală a început să fie centrată mai mult pe liderii de partid, strategiile lor și reputația de care aceștia se bucură în rândul opiniei publice;
 - presa scrisă renunță de a mai fi un experiment al transmiterii mesajelor partizane, adoptând un ton mai critic și adaptându-se logicii comerciale; rolul predominant al acesteia este de fapt preluat, în mod treptat, de televiziunea națională;
 - organizarea campaniilor electorale a devenit mai centralizată, constituind obiectul unor pregătiri îndelungi și detaliate și necesitând intervenția unor specialiști în domeniul comunicării;
 - folosirea sondajelor pentru măsurarea sprijinului oferit de partide tinde să devină o practică curentă, iar comunicarea mediatizată a început să înlocuiască treptat contactul direct între candidați și cetățeni.

Cea de-a treia etapă a comunicării electorale apărută în anii '80 este puternic influențată de dezvoltarea rapidă a mijloacelor de comunicare modernă – canalele telematice, internetul, televiziunea prin satelit și cablu etc. și de profesionalizarea campaniilor electorale. Cea mai mare parte a operațiilor rămân centralizate, dar asistăm, în paralel, și la o anumită descentralizare, care ar avea ca motivație o mai bună „țintire” a electoratului.

Fragmentarea mediului mediatic facilitează, în contextul noului trend, atingerea unor ținte precise din cadrul electoratului, prin vehicularea, de exemplu, a unor mesaje în cadrul emisiunilor de divertisment sau pe canale specializate, care vizează un auditoriu specific. Asistăm, așadar, la ceea

ce unii specialiști numesc intrarea comunicării electorale în era teledemocrației⁴.

Profesionalizarea și americanizarea campaniilor electorale

Această nouă fază se caracterizează în principal prin importanța crescândă și implicarea în jocul politic de pe această poziție a specialiștilor în materie de campanie electorală, cu predilecție în Statele Unite ale Americii. În acest context, partidele politice au început să recurgă tot mai des la profesioniști specializați în misiuni precise precum colectarea de fonduri, utilizarea sondajelor, supravegherea mijloacelor media, plasamentele publicitare în mass-media, elaborarea de știri și internet, redactarea de discursuri, organizarea de conferințe de presă etc., unii dintre ei ajungând chiar să activeze în structurile ierarhice de vârf ale partidelor⁵. Noua formă de campanie electorală a apărut și s-a dezvoltat în SUA, iar faptul că acest mod de organizare s-ar putea extinde și în alte țări, realizându-se un model unic în această privință, este deseori desemnat prin conceptul de „americanizare”⁶. Se invocă în acest sens folosirea de consultanți politici americani de către partidele politice din diferite țări, trimiterea de către acestea de personal specializat în SUA pentru a se familiariza cu diverse metode de lucru specifice zonei, precum și faptul că literatura științifică de specialitate este dominată de cercetările americane și cazistica pe care acestea o propagă. Nu este mai puțin adevărat că o serie de fenomene structurale intervenite și în alte țări, asemănătoare celor apărute în SUA, ar putea explica această convergență. Astfel regimul prezidențial, slăbirea partidelor, declinul identificării partizane, numărul și frecvența alegerilor, precum și controlul limitat asupra cheltuielilor electorale care au constituit premise propice pentru apariția unor asemenea evoluții în Statele Unite se regăsesc în egală măsură

în democrațiile emergente din America Latină, în Europa de Est, în fostele republici sovietice, dar și în Asia sau Africa.

Pe de altă parte, în statele occidentale, unde partidele politice sunt mai puternice și mai încheiate, pozițiile ideologice mai ferme și controalele financiare mai serioase, se apreciază că transformările în cauză nu ar avea un impact atât de puternic asupra organizării și desfășurării campaniilor electorale.

Alți autori⁷ apreciază în această privință că „americanizarea” trimite la un model de comunicare politică dezvoltat inițial în SUA și care, în opinia comentatorilor ar constitui principala sursă a degradării comunicării politice și, în general, a spațiului public. Ca urmare, fenomenul americanizării ar acoperi, în consecință, următoarele evoluții:

- rolul decisiv al televiziunii în acțiunea politică;
- spectacularizarea informației politice, apreciindu-se că evenimentele și oamenii politici devin „produse de vânzare” ca urmare a practicilor de mediatizare televizată;
- specializarea comunicării politice, profitabilă pentru diferite „piețe” (piața publicității, a consultanței și a expertizei, a show business-ului), dar sterilă în privința informării politice a cetățeanului și la nivelul practicilor democratice;
- standardizarea comunicării politice, aceasta devenind practic produsul unor „rețete” comerciale, create cu predilecție pe piața mediatică americană.

Pe de altă parte, unii cercetători⁸, sunt de părere că generalizarea modelului american de comunicare politică nu a însemnat un simplu transfer către țările occidentale (deși acestea s-au arătat mai reticente față de modelul în cauză, așa cum am specificat anterior), ci a stimulat dezvoltarea practicilor locale.

O altă interpretare care vine să completeze acest concept al americanizării este

legată de contextul în care el a trebuit să se dezvolte⁹.

Efectele generate de campania electorală

Secolul trecut a fost marcat de trei mari paradigme cu privire la efectele generale ale comunicării și efectele speciale ale comunicării electorale, fiecare dintre ele construite sub influența contextului social și a nivelului de cunoaștere în materie la momentul respectiv.

Prima paradigmă, elaborată în perioada cuprinsă între începutul secolului XX și anii '40 s-a sprijinit pe teoriile europene ale societății de masă și unele lucrări în domeniul psihologiei, conform cărora industrializarea și urbanizarea îi izolează pe indivizi și le slăbesc relațiile cu mediul, făcându-i în special vulnerabili la propaganda politică transmisă prin mijloacele media¹⁰.

Începând din anii '40, teoreticienii empiriști de la Columbia University susțin că efectele produse de comunicarea de masă ar fi minime, deoarece atitudinile, opiniile și comportamentele oamenilor ar fi condiționate de numeroși alți factori. În acest context, a fost inerent invalidată ipoteza efectelor directe și puternice ale comunicării electorale asupra publicului. Principala factor de explicare a votului era constituit din variabile sociologice, iar campania avea mai degrabă ca rezultat consolidarea predispozițiilor politice decât atragerea de noi alegători pentru un candidat nou. Astfel se construiește așa-numitul *model al efectelor limitate*, în sensul că schimbarea opțiunii de vot în timpul campaniei este rară, iar efectele reale privesc consolidarea atitudinilor preexistente. Acest model se asociază foarte bine cu o nouă explicație a comportamentului electoral, cunoscută sub denumirea de *modelul Michigan*. În concluzie, atât în modelul *Columbia*, cât și în modelul *Michigan* factorii de lungă durată, precum apartenența electorului la

un grup social dat, ori atașamentul său partizan pe termen lung față de un partid politic (variabile sociologice sau de atitudine) sunt considerați cei primordiali și nu factorii de scurtă durată, apreciați ca valabili numai pentru perioada campaniei electorale. Deși mai bine fundamentată din punct de vedere empiric, această abordare se limita totuși la efectele directe ale comunicării, adică la capacitatea acestei comunicări de a-i convinge în timp scurt pe indivizi să-și schimbe opinia față de un obiectiv politic.

Începând din anii '60, își face apariția o altă paradigmă, în virtutea căreia mijloacele media ar produce asupra electoratului și unele efecte indirecte și condiționale. Astfel, în timp ce efectele directe îi conving pe electori să voteze într-un anumit mod, *efectele indirecte* modifică alți parametri, care ar putea influența votul, dacă ar fi întrunite anumite condiții. Acest curent a fost alimentat de declinul identității partizane, erodarea divizărilor dintre clasele sociale și proporția tot mai mare de cetățeni care decid pe timpul campaniei electorale să-și acorde votul.

Primul model inedit care a evoluat sub umbrela acestei paradigme privește funcția de agendă a mijloacelor media (*agenda-setting*), care a fost inspirată de formula lui Bernard Cohen (*The Press and Foreign Policy*, 1963), potrivit căruia „mijloacele media nu le indică indivizilor ce să gândească, ci mai degrabă la ce să se gândească”. Autorii care au modelat ulterior această funcție au subliniat că importanța acordată de indivizi anumitor mize cu care se confruntă societatea ar fi proporțională cu gradul de acoperire realizată de media¹¹. În prezent, comportamentul electoral al unui individ ar constitui rezultatul unui proces decizional în care intervin mai mulți factori, precum propriile valori, percepția asupra situației economice, importanța pe care acesta o acordă unor mize,

evaluarea cu privire la fosta guvernare, aprecierea sa cu privire la lideri și anumite considerații strategice vizând maximizarea utilității votului său.

Ultimii ani au marcat o anumită reabilitare a noțiunii, avându-se în vedere capacitatea comunicării sociale de a produce efecte directe, fapt ce contravine paradigmei propuse de modelele Columbia și Michigan. Astfel, slăbirea legăturilor tradiționale (sociale și psihologice) între electori și partide ar fi provocat o creștere importantă a proporției de cetățeni care își exprimă preferințele de vot în timpul campaniei electorale, fapt care a contribuit la creșterea gradului de receptivitate a electorilor față de campania electorală. Pe de altă parte, folosirea unor instrumente metodologice sofisticate a permis măsurarea cu mai multă precizie a fluctuațiilor intențiilor de vot pe timpul campaniilor și stabilirea în mod adecvat a acelor aspecte ale comunicării electorale susceptibile să producă aceste schimbări.

Sondajele electorale

Sondajele fac parte din ritualul electoral al majorității democrațiilor occidentale, permițând măsurarea diverselor caracteristici ale unei populații cu o precizie încă neegalată de celelalte metode, cu excepția recensământului. În opinia specialiștilor, ele consacră două tendințe în evoluția metodelor de exprimare a opiniei publice: pe de o parte o structurează mai mult, nepermițând indivizilor să-și aleagă subiectele asupra cărora să se exprime, să precizeze opinia pe care doresc să o emită, ori să decidă asupra momentului respectiv; pe de altă parte, ele o privatizează, nepermițând cetățenilor să se exprime în mod public și să fie astfel auziți de concetățenii lor.

În contextul electoral există două feluri de sondaje. În primul rând, cele *comandate de partidele politice*, ale căror rezultate

rămân în general confidențiale și constituie instrumente de planificare și în cadrul cărora figurează sondajele efectuate pe timpul campaniei lungi, ce permit definirea aspectelor de ordin macrostrategic, a problemelor cărora trebuie să li se acorde un rol deosebit în elaborarea campaniilor electorale, precum și sondajele efectuate în perioada de pre-campanie electorală, destinate să „ajusteze” strategia partidului la imperativele concrete ale momentului. În al doilea rând, există *sondajele comandate de diverși intervenienți*, care le publică rezultatele și de care se servesc partidele și alte grupuri de interese pentru a-și apăra cauza și din care fac instrumente de gestiune publică. De menționat că mijloacele media văd în acest tip de sondaje o modalitate de a-și satisface și de a-și lărgi, totodată, auditoriul.

Efectele publicării unor sondaje cu privire la vot și participarea electorală au generat în ultimii ani apariția unei literaturi abundente care atestă transformările intervenite în domeniu, datorate în cea mai mare parte folosirii unor metode de analiză cantitativă din ce în ce mai sofisticate. Unele lucrări au scos în evidență existența unui efect de raliere la candidatul aflat în poziție electorală favorabilă (efectul *bandwagon*), altele au relevat efectele diferite pe care le poate produce publicarea unui sondaj în cadrul unor categorii distincte ale electoratului, în timp ce studiile realizate de alți cercetători au demonstrat că sondajele îi pot incita pe unii cetățeni să efectueze un vot strategic, atunci când constată că victoria candidatului pe care îl preferă pare improbabilă¹².

Concluzia care s-ar degaja din exemplele date ar fi că există un anumit consens în legătură cu efectul pe care sondajele le-ar putea avea asupra unor anumite categorii de electori. În acest context, se apreciază că sondajele au devenit o parte integrantă a campaniilor electorale și că în prezent

liderii și-au construit un discurs propriu, în măsură să le comenteze și să le interpreteze semnificația pentru partidul lor.

Această constatare nu se aplică totuși la efectele sondajelor asupra participării electorale. Sprijinindu-se pe teoria opțiunilor raționale, mai mulți cercetători au formulat o ipoteză potrivit căreia probabilitatea ca un elector să meargă la urne în ziua votării să crească atunci când sondajele indică o luptă intensă între candidați, sau din contra să-l demobilizeze atunci când sondajele arată un puternic avans al unuia dintre candidați. Cea mai mare parte a studiilor întocmite pe această temă nu permit acceptarea ipotezei în cauză, subliniind că publicarea sondajelor nu are un impact direct asupra participării electorale, sau că acest efect este mai degrabă marginal (S. Ansolabehere și S. Iyengar, 1994; R. G. Niemi, G. Iusi și W. Bianco, 1983)¹³.

Publicitatea televizată

Pentru partidele politice, acest tip de publicitate constituie un instrument util și atrăgător de comunicare cu electorii, deoarece el permite un control total al conținutului mesajului, contactarea unui mare număr de cetățeni, fără ca aceștia să fie supuși unui filtru jurnalistic, precum și adaptarea mesajului la unele circumstanțe neprevăzute. Publicitatea electorală ocupă un loc important în cadrul strategiilor partizane, adjuvându-și deseori partea cea mai importantă din bugetul electoral al partidelor. Concepută ca o specialitate bine individualizată, se apreciază că publicitatea constituie prima poartă de intrare prin care consultanții și experții au fost integrați în conducerea campaniilor electorale.

Publicitatea electorală televizată și-a făcut pentru prima dată apariția în SUA, în 1952, având ca faze distincte folosirea ei în scopul criticării adversarului (1964) și integrarea publicității negative în strategiile partidelor.

În acest sens, se arată că publicitatea electorală televizată, în special cea din SUA și Canada ar fi caracterizate de următoarele evoluții: locul tot mai important al acesteia în strategia partidului, căreia, la nivelul bugetului îi este rezervată „partea leului”, fapt ce explică, totodată, atenția cu care este concepută elaborarea, organizarea și strategia de difuzare a acesteia; gradul de complexitate tot mai accentuat și chiar sofisticat al organizării și desfășurării acestei activități, de la o campanie la alta; caracterul tot mai negativ al acestei publicități care o singularizează în raport cu publicitatea comercială, în special de tip promoțional¹⁴.

În ceea ce privește formele clasice de publicitate electorală, în funcție de conținutul lor, autorii citați mai sus fac mențiuni de publicitate care vizează promovarea unor mize sau a unui candidat, de cea care are în vedere atacul unui adversar, desemnată sub numele de *publicitate negativă*, deși se consideră că ar fi mai eficientă atunci când se referă la mize sau politici precise, de publicitatea care are ca obiectiv formularea unui răspuns la atacurile respective, precum și de cea de inoculare, ca formă de publicitate folosită de partidele ce prevăd că vor fi atacate asupra unui subiect precis; tactica în cauză ar consta, în acest caz, din prezentarea unui argument slab, susceptibil de a fi folosit de adversar și de a-i opune, apoi, în replică, un argument solid.

Publicitatea negativă a fost inițial percepută ca mai puțin eficientă și chiar contra-productivă, prezentând riscul de a se întoarce împotriva celui care o folosește (așa-zisul efect de „bumerang”). Considerată apoi mult timp drept o tactică a „disperării” și folosită în consecință de un partid sau un candidat ce nu mai aveau nimic de pierdut, publicitatea negativă a dobândit o cu totul altă conotație pe timpul alegerilor din 1988 din SUA, pe care George Bush

le-a câștigat în detrimentul lui M. Dukakis, pentru ca ulterior această tactică să fie din nou controversată. În acest sens, s-a vehiculat ideea că publicitatea negativă ar avea drept efect diminuarea participării electorale, în special la electorii care nu manifestă un înalt grad de identificare partizană. Dezbaterile pe tema utilității acestui gen de publicitate este departe de a se fi terminat, ea continuând să fie utilizată mai ales în Statele Unite, unde este percepută ca o strategie cu grad mare de risc, dar cu un randament ridicat.

Dezbaterile televizate

Dezbaterile televizate, la care participă candidații la cele mai importante funcții în stat constituie practic încarnarea perfectă a celor patru caracteristici ale comunicării de masă: mediatizată, unidirecțională, colectivă și simultană.

În pofida unei fragmentări crescânde a mediului mediatic, dezbaterile televizate au fost și continuă să rămână surse majore de obținere a voturilor în favoarea candidaților. Fără acest tip de manifestări publice, mulți votanți ar putea să rămână indeciși și, ca atare, să nu se mai prezinte la urne.

Evaluările cauzelor pentru care unii candidați înving în alegeri și alții pierd, făcute în urma dezbaterilor televizate dintre principalii competitori, au demonstrat o corelație strânsă cu aceștia, cu comportamentul actual al votanților. Astfel, candidații care participă la astfel de activități se pot adresa direct publicului și nu prin intermediul jurnaliștilor și să contacteze un auditoriu diversificat din punct de vedere sociologic și politic. La rândul lor, electorii pot să acceadă cu ușurință la informații de primă mână cu privire la caracteristicile partidelor sau ale candidaților aflați în competiție și să le compare pe loc. În fine, trebuie menționat că și analiștii politici pot influența așteptările privitorilor la televizor și evaluările legate de candidați.

Specialiștii pe probleme de conținut au examinat diferite aspecte ale dezbaterilor televizate, precum comportamentele verbale și gesturile participanților, timpul rezervat fiecărui vorbitor, cuvintele cele mai des întrebuițate, mișcările efectuate cu brațele și cu mâinile, numărul de intervenții cu care candidații își întrerup adversarii, rezultând unele concluzii interesante în planul cunoașterii actorilor politici, cu un anumit impact în desfășurarea ulterioară a campaniei electorale.

În ceea ce privește efectul propriu-zis al dezbaterilor televizate, cercetările relevă următoarele aspecte mai importante:

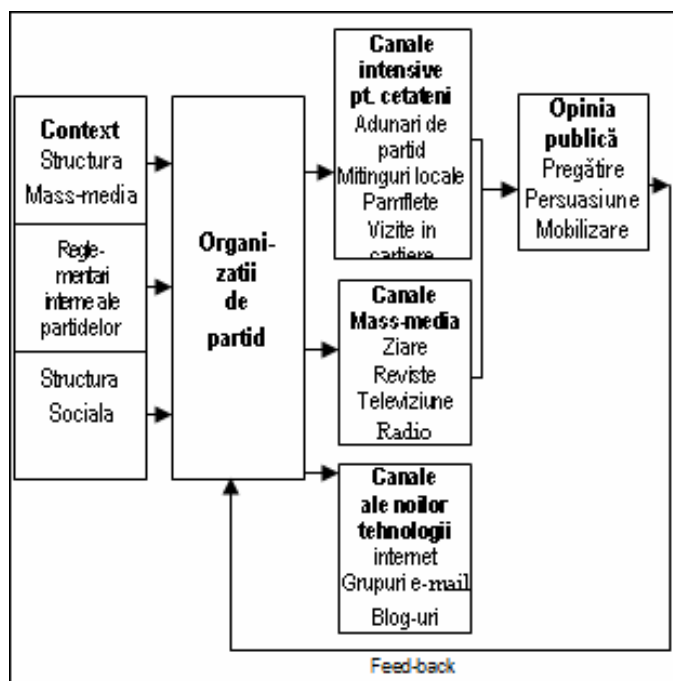
- unele dezbateri au o influență importantă asupra intențiilor de vot, altele însă nu par să influențeze în nici un fel electoratul¹⁵;
- dezbaterile pot genera ocazional efecte directe asupra cetățenilor care se expun sau efecte indirecte asupra altor electori, prin impactul acoperirii lor mediatice; conținutul reportajelor și comentariilor emise de liderii de opinie joacă în acest caz un rol comercial¹⁶;
- momentul în care au loc dezbaterile din cadrul campaniei electorale este unul din factorii care influențează impactul lor asupra votului; astfel cu cât aceste dezbateri au loc mai la începutul campaniei, cu atât mai mult există riscul ca intențiile de vot să se estompeze înainte de ziua scrutinului, pe măsură ce electoratul primește informații noi de natură să-i reorienteze decizia;
- dezbaterile pot modifica percepția pe care electorii o au despre unii lideri și despre importanța pe care o acordă anumitor mize, rezultând că cei care riscă să fie cel mai mult influențați sunt electorii cu o slabă identitate partizană și cu un nivel mediu de cultură politică.

Jurnalele televizate

În democrațiile occidentale, jurnalele televizate constituie în prezent principala

sursă de informare a cetățenilor în perioada electorală și căreia i se acordă cea mai multă credibilitate. Pe lângă misiunea de informare, jurnalul televizat are menirea de a crea un liant social între individ și societatea căreia acesta îi aparține, oferind astfel telespectatorilor impresia de a participa la treburile cetății¹⁷. Aceste emisiuni de știri televizate se adresează unui auditoriu deosebit de numeros, desfășurarea campaniilor electorale este pregătită în parte în funcție de nevoile și efectele atribuite acestor mijloace media. De menționat că emisiunile în cauză oferă politicienilor suficiente avantaje pentru a recurge în mod curent la acestea: auditoriul larg provine din toate mediile politice, mesajul transmis pare credibil, iar costurile financiare sunt aproape nule. În acest context, se apreciază că televiziunea ar trebui să facă din știri un „fapt teatral” și să le confere un „aer conspirativ, obiect și continuitate”, pentru a le face pe înțelesul tuturor. Totodată, se apreciază că acolo unde televiziunile sunt prezente și există un rol important, televiziunile consacra în general o parte tot mai mare din timpul lor de antenă campaniilor electorale, discutându-se mai mult despre mobilurile de interes decât în țările în care sistemul de radio-difuziune este dominat de rețelele private¹⁸. Rezultatele cercetărilor în domeniu au demonstrat un fapt recunoscut unanim, de altfel: consumul de știri de la televiziune și din presa scrisă, realizate prin publicitate politică, furnizează cetățenilor, mai ales votanților, noi informații¹⁹ despre candidați și pozițiile lor politice legate de problemele publice, care au menirea să susțină argumentat opțiunile lor politice la vot, deși sunt uneori incomplete și fragmentate. Un model al canalelor de legătură dintre partidele politice și mass-media este descris în figura de mai jos de Pippa Norris.

Canalele comunicării în campaniile electorale ale unui partid politic

Efectele directe ale jurnalului televizat, a jurnalelor televizate asupra intențiilor de vot nu sunt foarte numeroase. Un exemplu edificator în acest sens ar putea fi ocazionat de venirea unui nou lider la conducerea unui partid politic, care în perioada ce precedă numirea se bucură de o acoperire mediatică favorabilă, fapt ce s-ar putea repercuta rapid asupra intențiilor de vot ale cetățenilor .

În privința efectelor indirecte susceptibile de a influența preferințele electorilor în ziua scrutinului, reamintim efectul agenda-setting, conform căruia, prin selecționarea informațiilor pe care le transmit mijloacele media își asumă funcția de stabilire a priorităților, orientând atenția electorilor spre anumite teme.

Principiile de bază ale modelului „agenda-setting” ar fi următoarele (apud Camelia Beciu, 2002) :

- temă de agendă publică implică o serie de *definiții* concurente; din acest motiv,

agenda publică rezultă dintr-un proces de negociere politică;

- analiza de tip *agenda-setting* studiază *atenția relativă pe care mass-media, liderii politici și publicul o acordă anumitor teme, iar nu altora*;
- *agenda-setting* indică intensitatea cu care temele publice sunt receptate ca priorități: se măsoară schimbările intervenite în privința importanței unei teme („salience”) și se identifică totodată cauzele acestor schimbări;

De menționat că analiza de tip *agenda-setting* pornește de la următoarele premise:

- există o relație cauzală între importanța pe care mass-media o conferă anumitor teme și prioritățile publicului și între gradul de preocupare a cetățenilor față de anumite teme și cantitatea de informații furnizată de mass-media cu privire la temele respective;
- alegătorii care nu au încă o opțiune de vot conturată sunt înclinați să acorde o

- mai mare atenție mediatizării campaniei electorale;
- modelul de cercetare presupune o comparație între agenda diferitelor canale media (temele prioritare mediatizate la un moment dat) și agenda publicului (temele pe care publicul le consideră a fi prioritare);
 - în prezent, modelul *agenda-setting* include și alte variabile intermediare, precum: tipul canalului mediatic, genul tematic în care se încadrează temele prioritare, gradul de informare al publicului, interesul acestuia pentru politică și practicile de con-sum mediatic.

Acestui model i s-au adus pe parcurs o serie de corecții legate în special de explicația causală a agendei publice, care nu fusese confirmată la nivel de cercetare.

Noul model stipulează că agenda publică nu este impusă (de către mass-media), ci este construită prin interacțiunea dintre politicieni, mass-media și public, de unde și numele de *agenda-building*.

Campaniile electorale constituie prilejul unei adevărate bătălii de agende, în cadrul căreia se confruntă electorii, mijloacele media și partidele politice. În ceea ce privește selecția informațiilor, unii cercetători au ierarhizat factorii ce o influențează, de la caracteristicile individuale ale jurnaliștilor la contextul ideologic global, trecând prin structura organizațională a întreprinderii de presă.

Alți cercetători consideră că selecționarea știrilor ar rezulta mai degrabă din procesul de schimburi între mijloacele media și patru tipuri de actori: publicul sau consumatorii, sursele de informare, cei care publică anunțul în ziar și proprietarii de întreprindere de presă²⁰.

Un alt impact indirect al mijloacelor media îl constituie efectul de *amorsare* (*priming*), care modifică criteriile pe baza cărora cetățenii evaluează retrospectiv performanța guvernanților. Partidele vor

insista deci pe mizele față de care au reputația că sunt competente. În ceea ce privește efectul de *cadraj* (*framing*), acesta îl determină pe cetățean să atribuie responsabilitatea unei situații mai degrabă unui anumit actor decât altuia, pe care o prezintă dintr-un anumit punct de vedere. După părerea observatorilor, unul din efectele indirecte ale mijloacelor media îl constituie lupta între partide pentru a-și impune ordinea de zi, care reprezintă lista mobilurilor de interes prioritare abordate pe timpul unor alegeri. Trebuie menționat că partidele au interesul de a atrage atenția electorilor asupra problemelor care le asigură o bună reputație și să le neglijeze pe cele care le face vulnerabile. Prin maximizarea vizibilității unor anumite aspecte, partidele speră să-i determine pe electori să acorde o importanță sporită mobilurilor de interes, care le prezintă sub lumina cea mai favorabilă.

Bătălia ordinii de zi este însoțită de ceea ce unii numesc *lupta liderilor*, cu prilejul căreia partidele caută nu numai să-și promoveze politicile ci și calitățile liderilor lor²¹. De menționat că importanța acordată mobilurilor de interes și liderilor de partid în campania electorală variază în funcție de evoluția vieții politice, de la un scrutin la altul, avându-se permanent în vedere menținerea unui echilibru activ între cele două componente, astfel încât să se poată interveni oportun asupra uneia sau alteia când interesul partidului în cauză o cere.

Note

¹ Detalii pe această temă pot fi regăsite în studiul lui Richard Nadeau și Frédérick Bastien, intitulat *La communication électorale*, din volumul *La communication politique. Etat des savoirs, enjeux et perspectives*, coordonat de Anne-Marie Gingras, Montreal, 2003).

² A se vedea lucrarea lui D. Wolton, *Penser la communication*, 1997.

³ Zaller, J., „Bringing Converse Back in: Modeling Information Flow in Political Campaigns”, în *Political Analysis*, no.1, 1983, p. 181-234. Date suplimentare pe această temă le oferă și studiul lui R. Nadeau, N. Nevitte și A. Blais, *Election Campaigns as Information Campaigns: Who Learns what and with what effect?*, manuscris nepublicat, apud Anne-Marie Gingras, Montreal, 2003.

⁴ Iată cum caracterizează această situație R. Denton, în lucrarea sa intitulată *Dangers of Teledemocracy: How the medium of Television undermines American Democracy* (2000): „În anii cincizeci, televiziunea ne prezenta rea-litatea «așa cum ar putea fi». În anii șaiszeci, televiziunea ne prezenta realitatea așa «cum ar trebui să fie». În anii șaptezeci televiziunea ne prezenta realitatea din perspectiva «trecutului». În anii optzeci, realitatea era prezentată «așa cum fusese odată» – un trecut idealizat în raport cu un viitor incert. În anii nouăzeci, tele-viziunea este sursa democrației directe. Din momentul în care noțiuni precum «libertate» și «independență» devin realitate în Europa de Est și în zona Pacificului, iar tehnologia prin satelit și cablu proliferază, televiziunea începe să «unifice» și să «definească», generând accesul direct la orice eveniment și în orice loc de pe planetă”.

⁵ Potrivit lui R. Gibson și A. Römmele (*A Party-centered Theory of Professionalized Campaigning*, 2001), importanța rolului atribuit acestor specialiști ar fi teoretic mai mare în partidele ce posedă resurse financiare considerabile, care situează centrul decizional mai degrabă la vârful ierarhiei decât la bază și care s-ar poziționa către dreapta eșichierului politic.

⁶ Despre această problematică, a se consulta și studiul lui R. Nadeau și F. Bastien, intitulat *La communication électorale*, din volumul *La communication politique. Etat des savoirs, enjeux et perspectives*, coordonat de Anne-Marie Gingras, Montreal, 2003.

⁷ Vezi Camelia Beciu, *Comunicarea politică*, Ed. Polirom, 2002.

⁸ Vezi Ralph Negrine (1996), apud Camelia Beciu, *Comunicarea politică*, Ed. Polirom, 2002, p. 50.

⁹ În acest sens, S. Moog și J. Sluyter-Beltrao, „The Transformation of Political Communication”, 2001, în *New Media and Politics*, Eds. Barie Axford and Richard Huggins, London, Sage) arată că transformările majore ale politice actuale nu ar trebui explicate numai prin americanizare ci și prin fenomenul globalizării, specificând că modelul respectiv ar fi compatibil cu procesul globalizării economice și tehnologice.¹⁰

¹⁰ McCombs și D. L. Shaw, „The evolution of agenda-setting research: twenty five years in the market place”, în *Journal of Communication* 43(2), p. 58-67.

¹¹ Din studiul efectuat de Lasswell (1927) asupra propagandei în primul război mondial a rezultat că mijloacele media au efecte directe și considerabile asupra valorilor, opiniilor și comportamentelor oamenilor.

¹² Aspecte asemănătoare au fost semnalate și de alți autori: M. Fey, „Stability and Coordination in Duverger's Law: A Formal Model of Pre-election Polls and Strategic Voting”, în *American Political Science Review*, 1997; R. Johnston și C. J. Pattie, „Tactical Voting in Great Britain in 1983 and 1987: An Alternative Approach”, în *British Journal of Political Science*, Vol. 21, No.1, 1991.

¹³ Vezi și C. B. Foster, „The Performance of Rational Voter Models in Recent Presidential Elections”, în *American Political Science Review*, 1984, pp. 678-690;

¹⁴ O viziune similară întâlnim la B. I. Newman, „A Handbook of Political Marketing”, Thousand Oaks, 1999.

¹⁵ A. Blais și M. Boyer, „Assessing the impact of Televised Debates: The Case of the 1988 Canadian Election”, în *British Journal of Political Science*, Vol. 26, No.2, 1996, pp. 143-164; R. Johnston et al., „Letting the People Decide: Dynamics of a Canadian Election”, Montreal, McGill-Queen's University Press, 1992.

¹⁶ G. E. Lang și K. Lang, „Immediate and Mediate Responses: First Debate”, în S. Kraus (dir.) – *The Great Debates: Carter vs. Ford*, 1976, Bloomington, Indiana University Press, 1979, pp. 298-313; J. B. Lemert et al., „New Verdicts, the Debates and Presidential Campaigns”, New York, Praeger, 1991.

¹⁷ M. Coulomb-Gully, „Les informations télévisées”, Paris, Presses Universitaires de France, 1995; D. Wolton, „Penser la communication”, Paris, Flammarion, 1997.

¹⁸ R. Gunther și A. Mughan, „Democracy and the Media: A Comparative Perspective”, Cambridge, Cambridge University Press, 2000; H. A. Semetko, „The Media”, în L. Le Duc, Radu Gh., Niemi și P. Norris (dir.) „Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective”, Thousand Oaks, Sage, 1996, pp. 254-27; R. Nadeau & T. Giasson, „Les Media et le malaise démocratique”, manuscrit non-publié, 2001.

¹⁹ A se vedea în acest sens studiul lui J. McManus (1995), „A Market-based Model of News Production”, *Communication theory*, vol.5, no.4, p.301-338

²⁰ În acest sens, studiile au demonstrat că electorii apreciază îndeosebi trei calități la un lider politic: *competența, onestitatea și empatia* (C. L. Funk, „Understanding Trait Inferences in Candidate Images”, în *Research in Micropolitics*, No. 5, 1996, pp. 97-123).

Pluralismul valorilor și terapia filosofică

CATALIN STANCIULESCU

Abstract: *This article is interpreting Berlin's value pluralism both as having a therapeutic character in relation to the Western tradition's metaphysical monism, and as leaving open the possibility of a left-wing form of liberalism. I'm also rejecting the possibility of giving it a strong, metaphysical sense by radicalizing the so-called "incommensurability" of values.*

Keywords: *metaphysical monism, pluralism of values, liberalism, freedom.*

Științele politice sunt astăzi mai puțin influențate de ideile metafizice și datorită notorietății operei lui Isaiah Berlin. Ca și Karl Popper, Berlin s-a opus întotdeauna prezenței în gândirea politică a ideilor metafizice. Ca și Popper, el a fost un bun terapeut¹ al gândirii politice. Berlin își încheie celebrul său studiu „Două concepte de libertate” exprimându-și convingerea că societatea umană ar fi mult mai rezonabilă – i.e. democratică –, dacă cetățenii săi ar fi genul de oameni care, în cuvintele lui Schumpeter, recunosc „validitatea relativă a propriilor convingeri”, și totuși le „susțin cu fermitate.” Ceea ce în comportamentul nostru de ființe sociale depășește această atitudine este, din punctul lui Berlin de vedere, metafizică. Deși justificată psihologic și istoric – de exemplu, prin apel la „nostalgia după certitudinile copilăriei, sau valorile absolute ale trecutului nostru”² –, metafizica este, totuși, „nu numai un simptom al unei imaturități morale și politice profunde”, dar și sursa a numeroase pericole, pe care Berlin le-a examinat în studiul său.

Potrivit lui Berlin, o cauză a prezenței ideilor metafizice în gândirea politică este persistența în tradiția intelectuală a ceea ce el numește „eroarea «ioniană»”, specifică monismului metafizic occidental adoptat în secolul XX „atât de stânga cât și de dreapta”³. Aceasta este credința că, în cuvintele lui Berlin,

toate problemele trebuie să aibă un singur răspuns și numai unul, toate celelalte fiind în mod necesar erori; în al doilea rând, că trebuie să existe o cale de încredere care duce la descoperirea acestor adevăruri; în al treilea rând, că răspunsurile adevărate, când sunt găsite, trebuie să fie compatibile în mod necesar unul cu altul și formează un întreg unitar, pentru că un adevăr nu poate fi incompatibil cu un altul – acest lucru îl știm *a priori*.”⁴

Această credință se manifestă și în pretenția metafizicii tradiționale că „toate valorile pot fi măsurate pe o singură scală, astfel încât o simplă inspecție ar fi suficientă pentru a determina care este cea mai înaltă.”⁵

Eforturile lui Berlin de a slăbi această credință și tradiția intelectuală care a adoptat-o se îndreaptă în două direcții. Pe

de o parte, este vorba de formularea așa-numitei teorii a pluralismului valorilor, iar pe de altă parte, de sublinierea importanței pentru gândirea politică a ceea ce el numește „revoluția romantică”. Specific revoluției romantice, arată Berlin, este concepția că:

[o]mul nu are o natură specifică, statică sau dinamică, pentru că el se autocrează: el își crează propriile valori și astfel se autotransformă, iar eul său transformat crează noi valori, astfel încât nu putem niciodată spune *ex hypothesi* ce se poate obține din încercarea sa de a le realiza; pentru că el poate doar să încerce – el nu poate spune care sunt consecințele încercărilor sale, sau să știe dacă le va realiza sau nu, pentru că valorile sale nu sunt descoperite, ci create.⁶

Concepție care este în acord cu afirmația lui Schiller că idealurile umane sunt mai curând create decât descoperite, în același fel în care sunt create operele de artă. A recunoaște că omul nu are o natură, că se autocrează și își crează valorile echivalează, din punctul de vedere al lui Berlin, cu eliminarea ideii de adevăr și validitate din etică și politică,

„nu doar a adevărului obiectiv și absolut, ci și a adevărului subiectiv și relativ – adevărul și validitatea în sine – cu rezultate într-adevăr imense și incalculabile.”⁷

Această interpretare a gândirii romantice sprijină teza etică a pluralismului valorilor a lui Berlin. Aceasta este ideea că

„obiectivele umane sunt multiple, că ele nu sunt toate comensurabile și că se află într-o perpetuă rivalitate unele cu altele”⁸.

Interpretarea lui Berlin a contribuției romantice la gândirea politică susține pluralismul valorilor în următorul sens. Dacă valorile sunt creații umane, și deci ele nu au o sursă exterioară indivizibilă și societății, atunci nu există nici un motiv pentru care ele *ar trebui* să fie compatibile sau comensurabile.

Teoria lui Berlin a pluralismului valorilor a fost înțeleasă uneori ca o teorie metafizică. Opusă monismului metafizic,

dar totuși o teorie metafizică. John Gray este, cred, unul dintre filosofi și teoreticieni actuali ai politicii care interpretează pluralismul valorilor în acest fel. Ceea ce îl conduce la concluzia că dacă pluralismul valorilor este adevărat, atunci liberalismul este opțional⁹. Cu alte cuvinte că pluralismul nu implică, vreo formă de liberalism, înțeles ca doctrină centrată pe afirmarea libertății individuale. Din punctul meu de vedere, lucrurile sunt puțin mai nuanțate. Nu doar că pluralismul, cu viziunea sa despre ființele umane ca „ființe autonome – autoare de valori și de finalități a căror autoritate ultimă rezidă tocmai în faptul că ele sunt dorite în mod liber”¹⁰, implică liberalismul. Dar, datorită afirmării caracterului nenecesar al incomunicabilității valorilor, liberalismul, în forma moderată pe care i-o conferă pluralismul, lasă deschisă posibilitatea conceptuală a unei compatibilități cu valorile de stânga ale social-democrației, ale egalitarismului, dreptății sociale, etc., posibilitate pe care Berlin nu o respinge.

Însă, oricum ar sta lucrurile, pluralismul valorilor nu este, în intenția lui Berlin, metafizic. Observația simplă că oamenii aleg permanent între valori și scopuri pe care uneori le consideră ultime stă, pentru Berlin, la baza afirmării „adevărului” pluralismului, și nu afirmarea unui principiu metafizic că valorile sunt în mod esențial ireductibile sau incompatibile sau incommensurabile. Observația că ei fac acest lucru fiind determinați de principiile și conceptele morale ale tradiției din care fac parte și pe care ei o consideră parte a propriei lor identități de ființe umane.

Pluralismul și concepția romantică despre sinele uman au menirea de a slăbi nu doar influența gândirii metafizice asupra înțelegerii naturii valorilor etice și politice, ci și influența științei. Căci, întrucât ele sunt create și nu descoperite, nicio mulțime de afirmații „nu poate să le descrie ... el nu

pot fi identificate și etichetate de către o știință a eticii și politicii, empirică sau *a priori*¹¹. Ca urmare, nu există nici un motiv *a priori* „că valorile diferitelor civilizații, sau națiuni, sau diferiților indivizi se vor armoniza în mod necesar”¹².

De asemenea, afirmațiile lui Berlin referitoare la valori nu sunt definiții ale valorilor. Spunând că valorile în general, și valorile politice în particular sunt creații umane, Berlin nu oferă, în primul rând, o definiție pozitivă, substanțială a valorilor. El încearcă, mai curând în scop terapeutic, să slăbească prin aceasta monismul metafizic iluminist care a dominat cea mai mare parte a gândirii politice a secolului al XX-lea, inclusiv o parte importantă din gândirea liberală, căreia Berlin îi aparține. Spunând că valorile nu pot fi obiectul nici unei științe, empirice sau *a priori*, Berlin încearcă de fapt să slăbească orice apel la surse pretins legitime invocate adesea de puterea politică sau de diversele ideologii în încercarea de a impune în societate anumite seturi de valori.

În fine, afirmând că valorile politice, adesea diferite, ale culturilor sau indivizilor nu se armonizează în mod necesar, Berlin nu spune că ele nu pot fi în principiu armonizate, ceea ce ar implica că valorile se exclud în mod necesar. Expresiile „în mod necesar” și „în principiu” sunt expresii metafizice pe care Berlin le-ar dori eliminate din vocabularul gândirii și practicii etice și politice. El spune, cred, că încercarea specifică, de asemenea, monismului metafizic, de a considera valorile și scopurile umane ca formând sau ca putând forma în mod necesar un „întreg armonios”, o „sinteză finală, globalizantă, realizabilă” (256), cu alte cuvinte de a le considera piese, potrivit cuvintelor lui Richard Rorty, într-un joc de *puzzle*, este nu numai de nedorit, dar și nejustificată. Este de nedorit pentru că „îi privează pe oameni, în numele unui ideal îndepărtat

sau incoerent, de ceea ce ei consideră indispensabil pentru existența lor de oameni cu o evoluție imprevizibilă” (257). Și este nejustificată pentru că nu ține cont de realitatea observabilă că oamenii sunt în mod esențial „agenți liberi” (256), și că, așa cum spune Bentham, pe care Berlin îl citează aprobator

Interesele individuale sunt singurele interese reale... putem concepe că există oameni atât de absurzi încât... să prefere pe omul care nu este celui care este; să-i chinuie pe cei ce trăiesc, sub pretextul că asigură fericirea celor care nu sunt născuți și care nu se vor naște poate niciodată?¹³

Prin urmare, deși se opune monismului metafizic și universalismului raționalist, pluralismul valorilor nu este o teză metafizică. El spune, cred, că, în privința valorilor etice și politice, orice perspectivă „obiectivă” sau „neutră”, totalizatoare sau sintetică, ar trebui privită cu scepticism. Întotdeauna apelul la astfel de perspectivă este echivalent cu „a arunca un vâl metafizic peste o auto-amăgire sau peste o ipocrizie deliberată”¹⁴.

Mai mult, recunoașterea, empirică, a caracterului conflictual al valorilor, a incompatibilității scopurilor umane nu este echivalentă, din punctul de vedere al lui Berlin, cu imposibilitatea principială a consensului, compromisului sau a comunicării dintre valori, ci doar cu respingerea încercării de a urmări o totală compatibilitate a lor. Este ceea ce sugerează și interpretarea lui Richard Rorty a problemei conflictului dintre valori. Pentru Rorty, conflictul dintre valori afirmat de Berlin este întotdeauna o chestiune legată de relațiile dintre idei și credințe sau opinii, între care nu se poate spune niciodată *a priori* că se exclud reciproc. Dacă acceptăm, așa cum afirmă Berlin, că urmărirea scopurilor, adesea diferite, caracterizează în mod esențial comportamentul uman, și că opiniile, ideile și credințele sunt întotdeauna mijloace de realizare a scopurilor, atunci, arată Rorty,

găsirea unui compromis este de cele mai multe ori o cale sigură prin care părțile aflate în conflict își pot realiza cel puțin parțial scopurile urmărite. Ca și Berlin, Rorty crede că ceea ce a făcut și face discutabilă această căutare a compromisului treburile publice este manifestarea unei atitudini metafizice în raport cu natura și scopurile umane, cu alte cuvinte, persistența credinței în posibilitatea raportării valorilor și scopurilor umane la o realitate în sine ca opusă aparențelor, în găsirea unei perspective neutre de pe pozițiile căreia să se poată stabili care scop trebuie urmat sau care scop este îndreptățit să fie realizat, în existența unei științe obiective a valorilor, etc. Dimpotrivă, crede Rorty, dacă lăsăm metafizica la o parte, atunci ceea ce ar trebui să facem, în situațiile conflictuale, este să „redescriem situația care a dat naștere diferitelor probleme”, încercând astfel să găsim o perspectivă asupra ei pe care „ambele părți o pot accepta”¹⁵. Astfel, conflictul valorilor nu poate fi evitat, dar asta nu înseamnă decât că trebuie să renunțăm la „finalitatea și grandoarea universalistă” și să acceptăm că, întotdeauna „compromisurile ingenioase între vechile valori vor produce noi aspirații și noi proiecte, și noi conflicte între acele aspirații și acele proiecte”¹⁶.

De asemenea, e important de subliniat că, potrivit intenției lui Berlin, teoria etică a pluralismului valorilor este menită să întărească liberalismul, nu prin întărirea fundamentelor lui filosofice, ci, pe de o parte, eliberându-l de monismul metafizic specific Iluminismului, și pe de altă parte, adaptându-l, potrivit concepției sale empiriste asupra sinelui, la modul în care oamenii se comportă în mod obișnuit, ca ființe înzestrate cu capacitatea de alegere. Pluralismul valorilor dovedește astfel un mai mare „respect al faptelor” decât monismul adoptat „astăzi atât de stânga cât și de dreapta”¹⁷:

Pluralismul cu gradul lui de libertate «negativă» pe care el îl implică, mi se pare a fi un ideal mai adevărat și mai uman decât obiectivele celor care caută în marile structuri autoritare, disciplinate, idealul unei stăpâniri de sine «pozitive» a claselor, a popoarelor, a umanității întregi. E mai adevărat pentru că el recunoaște, cel puțin, că obiectivele umane sunt multiple, că ele nu sunt toate comensurabile, și că se află în perpetuă rivalitate unele cu altele¹⁸.

Ca liberal, Berlin crede că respectul față de libertatea individuală ca valoare suverană este esențială pentru o societate democratică. Însă, spre deosebire de mulți liberali ai secolului al XX-lea, care fie au rămas atașați de o formă tradițională de liberalism, fie au adoptat libertarianismul, Berlin a optat pentru o variantă mai moderată a liberalismului. Aceasta este, într-un fel, și o consecință a aplicării pluralismului valorilor în gândirea politică. Nevoia, dictată de pluralismul valorilor, de echilibrare a valorilor centrale ultime ale unei societăți democratice și ale indivizilor acestei societăți, face ca valori precum libertatea negativă și libertatea pozitivă să nu fie considerate ca incompatibile sau reciproc exclusive, ci ca valori între care este posibil și trebuie căutat un echilibru. Așa cum remarcă Chersniss și Hardy,

Berlin este mult mai sensibil decât mulți alți gânditori liberali clasici sau libertarieni la posibilitatea ca libertatea să intre în conflict cu egalitatea, sau cu dreptatea, ordinea publică, siguranța, eficiența, și astfel la posibilitatea ca ea să fie uneori sacrificată în favoarea altor valori¹⁹.

Ceea ce conduce la o

apreciere conservatoare și pragmatică a importanței de a păstra un echilibru între diferitele valori și la o apreciere social-democrată a nevoii de a restrânge libertatea în anumite cazuri, pentru a promova egalitatea și justiția și pentru a proteja pe cei slabi împotriva celor puternici²⁰.

Însă respectarea libertății individuale rămâne pentru Berlin ingredientul funda-

mental al unei societăți democratice, urmărirea și realizarea de către indivizi a propriilor scopuri, echilibrarea diferitelor valori, fiind posibile numai în măsura în care există libertate individuală. Respectarea „drepturilor naturale” trebuie presupusă în orice confruntare și echilibrare a valorilor. Prin urmare, ca teorie etică, ca teorie care este menită să fie aplicată în politică și societate²¹, pluralismul valorilor depinde, ca o condiție a sa, de existența libertății individuale.

Dar nu înseamnă asta tocmai o limitare a pluralismului? Dacă libertatea, ca valoare, este o condiție a celorlalte valori, atunci nu este aici tocmai o ierarhie, pe care pluralismul trebuia să o anuleze? Pe de altă parte, dacă teoria pluralismului valorilor nu are nici un sens dacă nu presupunem că ființele umane, deși se autocrează și astfel nu au nici o natură definită, au ca trăsătură esențială capacitatea de a-și urmări scopurile, atunci nu înseamnă asta, de asemenea, că libertatea ca libertate a indivizilor de a-și urma scopurile este tot ceea ce lipsește pentru ca pluralismul să aibă sens? Așa cum spune Berlin, „pluralismul, cu gradul său de libertate «negativă» pe care el îl implică ...”²² Astfel, conceptual, pluralismul și libertatea par să fie reciproc dependente. Ceea ce este echivalent cu o limitare a validității pluralismului, dar nu și a unuia din idealurile centrale ale liberalismului.

De asemenea, dacă pluralismul presupune, așa cum afirmă Berlin, că „nu există nici o garanție că valorile diferitelor civilizații, sau națiuni, sau diferiților indivizi se vor armoniza în mod necesar”, înseamnă asta că oricare ar fi valorile urmărite de o civilizație, națiune sau individ sunt în principiu incompatibile? În orice caz, acesta pare să fie sensul conferit de John Gray onora din afirmațiile lui Berlin. Gray subliniază, corect cred, în spiritul romantismului evidențiat de Berlin și al terapiei

filosofice a acestuia, caracterul contingent al identităților și valorilor umane, atunci când spune că acestea nu sunt „exemple ale tipului universal al umanității generice”²³. De asemenea, afirmația lui Gray potrivit căreia, atunci când valorile

intră în conflict sau competiție una cu cealaltă, nu există standard sau principiu global, nici o monedă sau măsură comună cu ajutorul căreia astfel de conflicte să poată fi arbitrate sau rezolvate(33),

exprimă corect intențiile lui Berlin. Iar aceste observații îl conduc, de asemenea, corect cred, la concluzia că

orice punct de vedere am adopta, el va fi acela al unor anumite forme de viață și practici istorice ... și va reprezenta expresia unei identități umane specifice din punctul de vedere istoric(48).

Dar el se îndepărtează puțin de spiritul afirmațiilor lui Berlin, radicalizându-le, atunci când spune că „identitățile umane sunt întotdeauna [s.n.] chestii locale, precipitate, ale unor forme particulare de viață comună” (48), și că identitățile și valorile umane sunt „determinate [s.n.]” de aceste forme particulare de viață și de practicile istorice în care se dezvoltă. Acest determinism este respins explicit de Berlin prin respingerea posibilității unei științe empirice sau *a priori*, a valorilor și identităților umane. În fine, afirmând că identitățile și valorile umane sunt „prin natura [s.n.] lor, nu numai diverse, dar și exclusive, în mod tipic [s.n.]” (29), și susținând „imposibilitatea constitutivă a combinării și măsurării valorilor” (29), Gray se îndepărtează atât de litera cât și de spiritul pluralismului lui Berlin, care respinge, așa cum am văzut, atât armonizarea cât și incompatibilitatea totale, principiale, *a priori* ale valorilor și identităților umane. Astfel, poziția lui Gray pare să fie aceea a unui particularism metafizic în problema valorilor și identităților umane, bazat pe „alegerea radicală între incomensurabile” și pe „caracterul particularist al identității și rațiunii umane” (31).

Acesta este la fel ne nejustificat, și din aceleași motive, ca și monismul metafizic pe care, pluralismul valorilor și spiritul pe care Berlin îl atribuie romantismului, aveau menirea de a-l slăbi. Una din consecințele terapiei filosofice a lui Berlin, aici ca încercare de a submina validitatea pretențiilor metafizice, oricare ar fi ele, este aceea că limbajul radical al metafizicii nu este tocmai potrivit atunci când în joc se află valori etice sau politice. A neglija acest aspect al eforturilor lui Berlin înseamnă a anula apelurile implicite, și uneori explicite, la compromis și moderație în treburile politice, pe care lucrările lui le conțin.

Note

- ¹ Pentru o prezentare a ideii de terapie filosofică, despre filosofie ca terapie și despre terapia filosofică în politică, vezi A.-P. Iliescu, *Anatomia răului politic*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, București.
- ² „Două concepte de libertate”, in Berlin, I., *Patru eseuri despre libertate*, Humanitas, București, 1996, p. 257.
- ³ *Idem*, 256.
- ⁴ Berlin, I., *The Crooked Timber of Humanity*, Fontana, 1991, pp. 5-6.
- ⁵ „Două concepte de libertate”, p. 256.
- ⁶ Berlin, I., *The Sense of Reality*, Pimlico, 1996, p. 186. Cf. Lassman, P., ‘Pluralism and Liberalism in the Thought of Isaiah Berlin’, URL: <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/1999/lassman.pdf>.
- ⁷ *Idem*, p. 170.
- ⁸ „Două concepte de libertate”, p. 256.
- ⁹ Cherniss, Joshua, Hardy, Henry, "Isaiah Berlin", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2008 Edition), Edward N. Zalta (ed.), forthcoming URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2008/entries/berlin/>>.
- ¹⁰ „Două concepte de libertate”, p. 220.
- ¹¹ Berlin, I., *The Sense of Reality*, Pimlico, 1996, p. 186.
- ¹² *Idem*.
- ¹³ „Două concepte de libertate”, p. 257, n.27.
- ¹⁴ *Idem.*, p. 256.
- ¹⁵ Rorty, R., *Philosophy as Cultural Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, New

York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, 2007, p. 82.

¹⁶ *Idem*.

¹⁷ „Două concepte de libertate”, p. 256.

¹⁸ *Idem*.

¹⁹ Cherniss, Joshua, Hardy, Henry, "Isaiah Berlin", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2008 Edition), Edward N. Zalta (ed.), forthcoming URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2008/entries/berlin/>>.

²⁰ *Idem*.

²¹ Isaiah Berlin, „Mai există oare teoria politică”, in *Adevăratul studiu al omenirii*, Antologie de eseuri, ediție îngrijită de H. Hardy și R. Hauser, Editura Meridiane, 2001, p. 84 și urm.

²² „Două concepte de libertate”, p. 256.

²³ Gray, J., „Liberalismul agonistic”, în *Dincolo de liberalism și conservatorism*, traducere de Raluca Prună, Editura ALL, București, 1998, p. 48.

Viața politică instituțională și comunicarea politică

CĂLIN SINESCU

Abstract: *The political institutional life offers time and space to political communication, representing that aggregate of the actors' practices and games which give to the institutions a symbolic visibility, by making evident their intervention in the public space. In this framework, the political and institutional activity will completely articulate the symbolic dimension of the political communication to the reality of the public life. This articulation between the real and the symbolic consistency of the political space becomes obvious by the intervention of the political actors in the space of sociability and the way of putting to action the various strategies that ensure their visibility.*

In this context, I tried to analyze the most representative aspects of the problem: the presidential communication and its different models, the government and the parliament as collective actors of the political communication and the local communication.

Keywords: *political institutional life, political communication, presidential communication, governmental communication, parliamentary communication, local communication.*

Pentru a înțelege semnificația comunicării politice trebuie să înțelegem diferitele activități care se desfășoară în spațiul politic și care, prin urmare, dau sens practicilor simbolice care îl caracterizează. Viața politică instituțională a comunicării reprezintă ansamblul practicilor și jocurilor unor actori, prin care instituțiile dobândesc o vizibilitate simbolică, prin evidențierea intervenției acestora în spațiul public.

Viața politică instituțională oferă timp și spațiu comunicării politice, reprezentând acel ansamblu de împrejurări, ocazii și evenimente, în cursul cărora comunicarea politică dobândește consistența unei acti-

vități reale. Din momentul în care ea este compatibilă cu spațiul și timpul politicului, comunicarea politică nu se mai limitează la un sistem de forme și puneri în scenă, ci dobândește consistența unui ansamblu de reprezentare.

Ar trebui ca în acest cadru să facem trimitere la o semiotică a reprezentării politice. Dacă conceptul de reprezentare dă naștere faptului politic, deoarece se află la originea principiului delegării de putere și existenței de mediatizări și instituții prin care poporul își poate exercita puterea, cu atât mai mult ar trebui să înțelegem că reprezentarea nu are doar o funcție în istoria politicului, ci și un sens bine stabilit.

Semiotica reprezentării politice ne permite să interpretăm diferitele evenimente și momente ale politicului. În această semiotică, viața instituțiilor și exercitarea efectivă a puterilor cetății constituie elemente care oferă un anumit timp comunicării politice. Practicile noastre de mediatizare politică, activitățile de deliberare, strategiile pe care le desfășurăm în angajarea noastră militantă, constituie tot atâtea împrejurări și activități prin care dimensiunea simbolică a politicii dobândește o temporalitate. Timpul comunicării politice este astfel divizat între timpul real, care este timpul în care strategiile actorilor politici dobândesc consistență reală, timpul simbolic, care este cel al reprezentării actorilor politici și timpul imaginar, care este timpul utopiilor și orizonturilor ce completează, prin sensul și orientarea lor practicile noastre politice.

Viața instituțiilor oferă, de asemenea, un spațiu comunicării politice. Din momentul în care ea se desfășoară în locuri pe care le putem identifica și unde putem construi o adevărată geografie a vieții politice, comunicarea politică investeste locurile sociabilității cu întâlniri și debateri, dar și confruntări și antagonisme. Această geografie politică, care la început se limita la spațiul cetății, pentru a dobândi apoi valențele specifice mondializării, definește în același timp zona în care actorii politici își exercită puterile, își desfășoară strategiile de comunicare și își fac simțită vizibilitatea, care le înstituie identitatea.

În această inscripționare în spațiu și timp a sociabilității, activitatea politică și instituțională articulează pe deplin dimensiunea simbolică a comunicării politice la realul vieții publice. Din momentul în care ea este situată în timp și spațiu, comunicarea politică dobândește consistență reală a unei scenarizări efective. Semiotica politică va deveni în acest mod necesară,

pentru a face înțeles sensul dimensiunii simbolice a faptului politic, prin articularea dintre consistența reală, pe care i-o dă această scenarizare „hic et nunc” spațiului politic și consistența simbolică pe care i-o dă discursul, imaginile și reprezentările din care este ea alcătuită.

Această semiotică ne permite să reflectăm asupra semnificației intervenției diferiților actori politici în spațiul socialității și să înțelegem modalitățile prin care se pun în mișcare diversele strategii ce le asigură vizibilitatea.

Comunicarea prezidențială

Comunicarea prezidențială desemnează „ansamblul practicilor și tehnicilor de comunicare prin intermediul cărora instituția prezidențială și/sau președintele diseminează informații de interes public și național” (Camelia Beciu, 2002).

Comunicarea prezidențială este una din cele mai ritualizate forme de comunicare politică. Intervențiile publice ale președintelui sunt concepute ca ritualuri, respectiv, ca „momente excepționale”. „Contractul” de comunicare prezidențială pornește de la premisa potrivit căreia președintele, ca ales al națiunii, intervine public mai ales în ocazii speciale (ceremonii politice, situații de criză, acțiuni guvernamentale majore etc.), rolul de comunicare tipic fiind alocuțiunea. Referitor la acest aspect președinții francezi cultivă din ce în ce mai mult comunicarea personalizată, înlocuind treptat alocuțiunea sau conferința de presă cu modalități de comunicare aparent mai puțin ritualizate, care pun accentul pe psihologia personajului prezidențial.

În calitate de „reprezentant al națiunii”, președintele evocă sau celebrează memoria colectivă. Indiferent de evenimentul care declanșează intervenția sa, președintele se adresează națiunii în calitate de cetățean, lider politic și, în același timp, lider simbolic al unei națiuni care are o anumită

istorie. Ca lider simbolic, președintele se adresează națiunii – colectivitate, încarnând valori, caractere și idealuri colective, ca lider politic, el comunică în numele unui stat, iar în calitate de cetățean, se adresează în numele opiniei publice („noi, cetățenii”).

Comunicarea prezidențială presupune, totodată, și intervenții din partea instituției prezidențiale, la nivel instituțional aceasta înscriindu-se în procesul cotidian al comunicării politice¹.

Modele de comunicare prezidențială

În literatura de specialitate, analiza comunicării prezidențiale s-a concentrat mult timp asupra evaluării discursului președintelui, dar pe măsură ce televiziunea a devenit principala resursă de comunicare politică, intervenția acestuia nu a mai putut fi evaluată separat de dispozitivul televizual.

Din datele oferite de cercetare, distingem, pe de-o parte contribuțiile autorilor americani (Denton, 2000; Hart, 1999, 2000) interesați de modul în care președinții utilizează televiziunea pentru a se adresa națiunii și, pe de altă parte, abordările autorilor francezi care evaluează mai mult interacțiunea dintre președinte, mass-media (echipa de jurnaliști, alte elemente ale dispozitivului televizual) și public (Mouchon, 1995).

Studiile autorilor americani pun în evidență rolul televiziunii în transformarea comunicării prezidențiale într-un „spectacol politic”, demonstrând că televiziunea subminează adesea dimensiunea democratică a comunicării prezidențiale, prin promovarea unor politici în concurență, astfel:

- politica „popularității” a instaurat imaginea „președintelui plebiscitar”, care promovează un discurs destinat „marelui public”, un discurs consensual și popular (Denton, apud Kernell, 1986); analiștii consideră în acest sens că fostul președinte american Ronald Reagan a marcat o „epocă” prin modul în care a reușit să-

și adapteze discursul prezidențial la specificul televiziunii;

- politica „aparițiilor publice” a permis președinților să acumuleze „apariții publice”, respectiv, capital televizual (Denton, apud Hart, 1984);

- politica „riscului demagogiei” a alimentat „o spirală a demagogiei care diminuează raționalitatea în procesul decizional, întreține un consens simbolic și o evaziune nostalgică de la alegerile concrete, pentru ca în cele din urmă să ofere o reprezentare eronată a publicului”.

În tentativa de a sintetiza evoluția comunicării prezidențiale în Franța, Mouchon (1995) formulează trei modele de comunicare, în funcție de interacțiunea dintre președinte și mass-media, precum și de rolul atribuit publicului pe parcursul intervenției președintelui.

Modelul „autoritar” sau modelul diadic are în vedere intervenția președintelui sub forma unei convorbiri cu un jurnalist-vedetă, întrebările jurnalistului fiind concepute după formula *ceea ce îi interesează pe francezi* ș.a.m.d., în tentativa de a exprima „pulsul” opiniei publice. Acest model instaurează o distanță simbolică între președintele care „cunoaște direcția spre care se îndreaptă țara” și publicul chemat să ia cunoștință de acest lucru. Potrivit lui Mouchon (1995), modelul diadic indică *o concepție despre public fondată pe elitism social*.

Modelul „agora” presupune o discuție a președintelui cu jurnalistul în fața unui public selecționat, conform unor variabile sociologice (profesie, vârstă, regiune, atașament politic etc.). Publicul nu mai este o categorie abstractă, impersonală, ci este format din persoane reprezentative pentru anumite medii sociale, ce pot interveni adresând întrebări președintelui sau relatând anumite experiențe personale, relevante pentru fenomenele supuse evaluării. Participarea publicului este însă extrem de

reglementată atât ca durată, cât și ca modalitate de a interveni (publicul nu are posibilitatea de a replica). Întreg dispozitivul televizual marchează *diferența de statut dintre interlocutori*.

Jurnalistul nu mai este un purtător de cuvânt al opiniei publice, rolul său constă mai mult în distribuirea luărilor de cuvânt.

Modelul „agora”, în viziunea lui Mouchon (1995) este mai democratic decât modelul „diadic” deoarece permite vizibilitatea unor puncte de vedere diferite, iar intervențiile sunt *proporționale cu statutul participantilor*. Din acest punct de vedere, publicul constituie mai mult un pretext pentru desfășurarea comunicării prezidențiale.

Modelul interactiv se desprinde complet, în opinia lui Mouchon (1995), de „logica spectacolului”. Selecționat după criterii sociologice, publicul nu poate adresa întrebări președintelui, dar totodată are posibilitatea de a dialoga un timp mai îndelungat cu acesta asupra unor probleme punctuale.

În cazul respectiv, avem de-a face cu un dispozitiv televizual complex prin care președintele intră în contact cu cetățenii prin intermediul unui duplex televizat și prin convorbiri telefonice. Deși acest model este considerat cel mai democratic, el nu este lipsit de riscuri: calitatea dialogului depinde de selecția participanților și de modul în care este reglementată intervenția acestora, existând riscul apariției așa-numitului sindrom al „discuției de cafea”, datorat faptului că problemele abordate nu permit întotdeauna *un răspuns imediat și convingător* din partea președintelui.

În prezent, televiziunea constituie principala condiție de producere a comunicării prezidențiale, cele două perspective de analiză putând reduce comunicarea prezidențială la retorică teatrală și/sau populistă (punct de vedere susținut de autorii americani) sau contribui într-o anumită măsură la democratizarea intervențiilor prezidențiale (punct de vedere avansat de autorii

francezi). Comunicarea prezidențială se numără printre cele mai ritualizate forme de comunicare politică, fiind predispusă spre „monologul” politic întreținut prin „imagine”, „charismă” și „certitudini”. Prin faptul că oferă mijloace retorice suplimentare, televiziunea poate accentua ritualizarea comunicării prezidențiale și, implicit, demagogia politică. În aceste condiții, rolul jurnaliștilor, precum și concepția dispozitivelor televizuale devin extrem de importante, în măsura în care conferă comunicării prezidențiale o deschidere publică mai accentuată și deci mai mult realism.

Acoperirea mediatică a acțiunii prezidențiale

În opinia lui Jacques Gerstlé (2004), vizibilitatea nu este comandată doar de accesul direct, ci și de acoperirea mediatică a acțiunii prezidențiale în cadrul programelor de informare, mai ales în jurnalele televizate. Astăzi, președinția americană este de departe instituția cu cea mai mare vizibilitate în mediile de informare scrisă și audiovizuală, ceea ce poate fi exemplificat prin faptul că în perioada 1969-1983, peste jumătate din articolele sau subiectele de natură instituțională vizau președinția.

În Franța, structura bicefală a puterii executive pare mai favorabilă guvernului. Astfel, în primul semestru al anului 1990, președintele a beneficiat de un timp de intervenție în jurnalele și flash-urile a șase canale de știri și de la France-Inter, de aproape patru ori mai mic decât cel alocat guvernului. De menționat că acest timp nu se împarte la ministere sau la personalități multiple, ci rămâne concentrat asupra unei puteri, cel mai adesea reprezentate de un singur om. În plus, s-ar părea că funcția prezidențială, așa cum a fost ea reconfigurată în urma experienței coabitării, la alegerile din 1988 și în anii care s-au scurs

de la această dată, are o rază de acțiune suficient de dezvoltată, mai ales în exercitarea responsabilităților internaționale, pentru a face obiectul unei acoperiri mediatiche nesolicitate.

În diverse logici situaționale, strategia de comunicare este cerută de dimensiunile funcției prezidențiale. În perioadele de criză internă sau internațională, în campaniile electorale sau pe timpul exercitării curente a puterii, putem vorbi despre administrarea unor aspecte simbolice diverse ale rolului de gardian al instituțiilor, garant al unității naționale, arbitru, tribun al poporului, șef militar și diplomatic, alegerea virtualităților care compun repertoriul identității prezidențiale fiind impusă de imperativul situației politice date. Din această perspectivă, politica externă are un instrumentar propriu foarte puternic, pentru că permite mobilizarea, sub comanda președintelui, simbol al comunității naționale, chiar și a segmentelor de opinie, așa cum au demonstrat-o reacțiile la criza din Golf, din august 1990².

În legătură cu miza acestui control sau a acestei competiții pentru control, J. Gerstlé (2004) este de părere că la acest nivel comunicarea este inspirată de administrarea popularității președintelui și a deciziilor acestuia, precum și de menținerea legitimității. Președintele poate folosi accesul direct, accesul indirect și interacțiunea dintre acestea două, în funcție de împrejurări și de obiective. Mecanismul care permite menținerea legitimității de acțiune și a popularității persoanei rezidă în a îmbina prezentarea problemelor ce compun agenda politică, cu vizualizarea președintelui și a legăturii care se poate stabili între cele două aspecte.

În concluzie, președintele fie poate îndemna în mod justificat la dezbateră mediatică a unor probleme particulare, pentru a-și orienta agenda în această direcție, fie poate lua personal inițiativa de

a promova anumite mize. În ambele cazuri, el poate conta pe o asociere între mize și rezolvarea acestora cu ajutorul funcției prezidențiale. În administrarea crizei din Golf, de exemplu, președintele american G. Bush și-a sporit aparițiile în presă și intervențiile televizate, unsprezece în total, plasându-se, astfel, în centrul informării naționale.

Dacă toate informațiile despre criză contribuie la dramatizarea situației, ele funcționează și ca un apel la preocuparea pe care trebuie să o manifeste autoritatea prezidențială. S-a constatat, astfel, că în mediile de informare audiovizuală, timpul de intervenție al președintelui SUA, în trimestrul al III-lea din 1990, se apropia de cel al guvernului, astfel încât raportul nu a mai fost de unu la doi, fără a mai număra și conferințele de presă. În concluzie, vizualizarea mediatică a președintelui a crescut considerabil în timpul crizei internaționale.

Informațiile au ca efect amorsarea evaluării politice cu ajutorul mecanismului vizibilitate/atribuție/popularitate. Acesta este și efectul de amorsare studiat de Iyegar și Kinder (1987): cu cât o problemă este mai dezbătută de mijloacele mediatiche, cu atât se impun criteriile de evaluare specifice autorității indicate.

În acest context, comunicarea prezidențială nu ar trebui să fie restrânsă la expresia ei televizuală. Deplasările în străinătate sunt cu precădere modalități de comunicare a mesajelor cu țintă internațională, dar și internă, cărora li se adaugă gesturile cu forță simbolică deosebită. Cu toate acestea, pentru marele public, logica funcționării ține de participarea la un eveniment sau de organizarea unui pseudo-eveniment care creează actualitatea prin declanșarea acoperii mediatiche.

Într-o manieră mai generală, strategia de comunicare prezidențială nu se reduce la utilizarea câtorva tehnici. Ea se prezintă ca un ansamblu de eforturi ale președinției,

canalizate în direcția unui control – prin cuvânt, tăcere și acțiune – al definirii situației politice oferite de mijloacele media și prezidențiale. Acest fapt este posibil prin administrarea în timp a luărilor de cuvânt, a intervalelor de tăcere și a politicii simbolice. Vorbind, președintele îi determină pe ceilalți să vorbească despre el atunci când povestesc, raportează, comentează, critică, susțin etc. Însă președintele, instituție centrală a vieții politice naționale, tăcând îi determină pe alții să vorbească despre el. De ce nu vorbește? De când? Despre ce? Ce a spus el altădată despre această problemă? Ce spun cei din anturajul său, adversarii lui, prietenii lui și opinia publică? Un discurs de substituire este întotdeauna la îndemână pentru a determina președinția să vorbească, chiar și atunci când aceasta este „mută”.

În sfârșit, activitatea prezidențială dobândește o dimensiune simbolică prin transpunerea în practică a diverselor aspecte ale funcției prezidențiale. Președintele vorbește, tace, acționează, actualizându-și în întregime sau în parte repertoriul rolului său de șef militar, șef al diplomației în domeniul lui privilegiat, dar și arbitru, responsabil garant, în funcție de interpretarea pe care o dă instituției prezidențiale. Ca urmare, în comunicarea politică sunt angajate și resurse de comunicare legate de o poziție instituțională preeminentă, precum facilitarea accesului la mijloacele media sau evidențierea imediată a acțiunii.

Comunicarea guvernamentală

Comunicarea guvernamentală desemnează un ansamblu de practici și tehnici de comunicare prin intermediul cărora guvernul și structurile guvernamentale pun în circulație informații de interes public, adică informații privind diferitele activități ale departamentelor guvernamentale.

Prin distribuirea atenției publice asupra diferitelor politici și acțiuni inițiate de

guvernanți, comunicarea guvernamentală trece drept un flux continuu de informații, o campanie permanentă de informare a electoratului, ce are ca finalitate asigurarea transparenței politicilor guvernamentale. Din acest punct de vedere, ea constituie un indicator pentru responsabilitatea politică a guvernanților, pentru modul în care ei își legitimează constant mandatul politic.

Potrivit lui Bernard Lamizet (2003), executivul amenajează și coordonează spațiul politic, iar informația și comunicarea fac să apară sensul și logica angajării guvernamentale care îi dă acțiunii guvernamentale realitatea sa simbolică.

Prin strategiile de comunicare pe care le inițiază – comunicate, discursuri, informații difuzate de purtătorul de cuvânt etc. – guvernul dă vizibilitate politică acțiunii sale, legitimând-o și făcându-i posibilă evaluarea sau aprecierea. În acest sens, comunicarea guvernului devine importantă deoarece îi dă semnificația și dimensiunea sa simbolică.

Ritualul constituirii unui guvern reprezentiv, în sine, un fapt de comunicare, deoarece el este o reprezentare a raporturilor de forță, pusă în scenă de media și de actorii care participă la acest act și pentru că acest ritual anunță deja ce va fi comunicarea guvernamentală în curs de instalare.

Comunicarea guvernamentală începe prin prezentarea în mijloacele media a procesului de constituire a cabinetului și este pe deplin pusă în scenă pe timpul ceremonialului de citire a listei miniștrilor. Activitatea guvernamentală este scenarizată în media și în spațiul public prin ritualuri colective și intervenții personalizate ale miniștrilor, iar mediatizarea acestora, în special la televiziune, face ca acești actori politici care sunt miniștrii să devină familiari electoratului, conjugând astfel temporalitatea vieții politice cu timpul de acțiune guvernamentală. Totodată, prin mediatizarea unuia sau altuia dintre membrii

grupului, fie că este vorba despre o acțiune sau conotație pozitivă ori negativă, care le subliniază individualitatea, comunicarea guvernamentală scoate în evidență personalitatea actorului în cauză, îi face înțeleasă evoluția și dă semnificație angajării individuale a acestuia.

A governa înseamnă a executa două feluri de activități, ce se înscriu în strategiile de reprezentare: activitatea guvernamentală propriu-zisă, adică punerea efectivă în aplicare a opțiunilor politicii guvernului în diferite domenii de execuție a puterii, ce presupune o comunicare ce scoate în evidență acțiunile și inițiativele guvernului și care permite să li se dea o semnificație. Pe de altă parte este vorba de activitatea politică a guvernului, care are o anumită orientare, un adevărat sistem simbolic ce reprezintă, în politica pe care o conduce, opțiunile, ideologia și angajarea pe care se susține.

Dimensiunea simbolică a exercițiului puterii

Pentru a putea fi interpretată și apoi evaluată, acțiunea guvernamentală trebuie să facă mai întâi obiectul unei reprezentări. Comunicarea guvernamentală asigură această transformare de date reale în forme simbolice, făcând să apară dimensiunea simbolică a exercițiului puterii și dându-i un sens și o coerență care îi permit să o aplaneze și interpreteze.

Reprezentarea simbolică a exercițiului puterii se află împărțită între două tipuri de actori: actorii comunicării politice propriu-zise difuzează motivele pentru care o aprobă sau din contră o resping și caută să obțină adeziunea publicului în evaluarea lor. Media, la rândul lor, difuzează expunerea acțiunii guvernamentale, o evaluează, o interpretează și îi determină pe cititori să își exprime părerea asupra acesteia.

Memoria activității guvernamentale constituie cealaltă funcție importantă a

comunicării politice. În timp ce activitatea miniștrilor, deciziile, inițiativele ori intervenția lor în societate se înscriu în timpul discontinuu și linear al realului și acțiunii, comunicarea trebuie să le înscrie în continuitatea simbolică și la o distanță corespunzătoare față de realul evenimentelor și al situațiilor. Comunicarea guvernamentală asigură în final acea orientare care permite să dea sens și coerență inițiativelor și acțiunilor din arealul vieții publice. Conceptul de „putere executivă” își dobândește aici întreaga sa semnificație.

Într-un anumit mod, comunicarea politică asigură „apărarea și ilustrarea” politicii urmată de executiv, prin angajarea medierii între ea și spațiul public. Ea constituie un fel de sită, de intermediar care transformă acțiunile, deciziile și inițiativele guvernamentale făcând din ele evenimente simbolice susceptibile de a fundamenta cunoașterea activității guvernamentale. De menționat că actorii comunicării politice constituie un intermediar între opinia publică și guvern, care încearcă să dea politicii urmate de guvern o semnificație și un sens, precum și sprijinul necesar pentru ca în final aceasta să fie aprobată de electorat.

Apartenența la partide politice și apartenența guvernamentală

Diferențele și antagonismele între comunicarea politică și comunicarea guvernamentală țin de diferența de statut și de funcția a celor două forme de comunicare în spațiul politic. În timp ce comunicarea politică constă în prezentarea identităților particulare ale actorilor politici, prin explicarea semnificației pe care le-o conferă idealul lor politic de referință, comunicarea guvernamentală constă în a face să apară instituționalitatea guvernului: faptul că el constituie o instituție, structurată în jurul unei raționalități simbolice și a unei strategii coerente de intervenție în societate.

Apartenența politică se bazează pe divizarea unui anumit număr de angajări, în timp ce apartenența guvernamentală se bazează pe folosirea în comun a unui anumit număr de realizări și de transformări ale societății.

Comunicarea de partid și comunicarea guvernamentală diferă fundamental una față de cealaltă prin statutul pe care ele îl conferă identității politice. Astfel, în timp ce comunicarea de partid structurează simbolic identitatea politică a celor care se identifică și se recunosc în el, comunicarea guvernamentală nu definește o identitate. Un guvern nu are o identitate în afara acțiunii pe care o desfășoară și a evoluțiilor pe care le imprimă asupra societății, intervenția socială a acestuia dobândind o anumită semnificație doar ca urmare a acțiunilor inițiate și strategiilor pe care le-a elaborat. În acest sens, nu există identitate guvernamentală ci numai actori politici care participă în cadrul unui guvern cu propriile lor identități și cu acțiunile pe care le angajează în comun în spațiul public.

Comunicarea guvernamentală acordă însă o vizibilitate specială partidelor și actorilor politici care iau parte la guvernare, participarea guvernamentală putând constitui pentru ei o garanție specială de vizibilitate. În acest caz, pentru ei se instaurază o dublă identitate, uneori antinomică, fapt care impune angajarea unor strategii de comunicare care să dea o semnificație și o coerență acestei dualități.

Guvernul ca actor colectiv al comunicării politice

Ca orice instituție de mediere, un guvern asociază dimensiunea singulară a actorilor individuali care fac parte din ea și dimensiunea colectivă a existenței sale în calitate de actor politic. Dimensiunea colectivă a grupului se manifestă, de exemplu, în procedurile angajate față de parlament,

sau în anumite situații în care guvernul intră în scenă ca actor unic. Comunicarea guvernamentală reprezintă această dimensiune colectivă în spațiul public: ea asigură vizibilitatea colectivă a instituției guvernamentale și în același timp dă socoteală de inițiativele și angajamentele sale colective în spațiul public. În afară de consiliul de miniștri, care constituie un ritual simbolic puternic de manifestare a identității colective a guvernului prin vizibilitatea sa colectivă regulată, în fiecare săptămână, organizarea de seminarii guvernamentale reprezintă, în special pentru media, o punere în scenă colectivă a cabinetului.

Comunicarea guvernamentală constituie un mod de reprezentare simbolică a responsabilității colective. În ceea ce privește conceptul de responsabilitate, acesta presupune existența a trei conotații complementare. Pe de o parte, el definește procesele prin care acțiunea politică, în speță acțiunea guvernamentală este supusă evaluării și judecății din partea unui alt actor politic (în cazul Franței, deputații). În domeniul comunicării politice, responsabilitatea definește relația simbolică de reprezentare și de dialog între doi actori politici, în termenii căreia unul face obiectul evaluării de către celălalt, fapt care duce la recunoașterea puterii sale sau din contră la dezavuarea statutului său politic. Pe de altă parte, conceptul de responsabilitate desemnează, într-un mod și mai primitiv, instituția unui actor, a cărei existență politică în spațiul public al comunicării se manifestă deplin, o dată cu angajarea responsabilității sale. Astfel, proba demiterii (sau amenințării cu demiterea) ori cea a cenzurii, constituie pentru guverne momente în care identitatea și existența lor politică sunt întărite chiar prin angajarea responsabilităților în fața unui alt actor instituțional. De menționat, totodată, că acest concept articulează în domeniul comunicării guvernamentale angajarea fiecăruia din membrii

unui guvern la efortul colectiv și la strategiile folosite de ansamblul miniștrilor. Responsabilitatea reprezintă, în fine, necesitatea pentru fiecare din membrii guvernului de a-și refula opiniile sau angajarea proprie în conștiința unei apartenențe colective, precum și necesitatea unei solidarități politice cu ceilalți. Din acest punct de vedere, comunicarea este de natură să pună în scenă, în spațiul public, identitățile și apartenențele.

Guvernul și administrația

Comunicarea guvernamentală scenarizează în mijloacele media și în spațiul public relația instituțională dintre guvern și administrație, făcând să transpară dubla dimensiune simbolică a guvernului, de actor politic colectiv și ansamblu de actori individuali ai administrației. Administrația reprezintă dimensiunea individuală a acțiunii miniștrilor, în timp ce acțiunea sa politică reprezintă sublimarea colectivă a intervenției sale în spațiul public. Comunicarea administrativă ar avea deci două semnificații: de a asigura controlul și raționalizarea activităților statului, adică de a face înțelese serviciul public și acțiunea guvernamentală și de a face să existe statul, în plan simbolic, în plan real dar și imaginar, în spațiul public.

Comunicarea guvernamentală are menirea de a explicita scopurile și semnificația politică a acțiunii administrative. Fără comunicarea guvernamentală, fără vizibilitatea simbolică care îi este dată de strategiile de comunicare și informare elaborate și aplicate de actorii comunicării politice din cadrul guvernului, administrația nu ar mai fi decât pură birocrație.

Comunicarea parlamentară

În democrațiile parlamentare, adunările constituie locuri intense de comunicare, atât în cursul dezbaterilor și activităților legate de activitatea legislativă, cât și în cursul

dezbaterilor și confruntărilor politice, în special în cursul exercitării controlului parlamentar al executivului. Dacă s-ar urmări și etimologia cuvântului în cauză, parlamentul ar desemna locul din spațiul politic unde, în traducere aproximativă, după expresia lui Jacques Lacan ar însemna că „se vorbește” („ça parle”).

Parlamentul este deci locul cuvântului în spațiul și timpul vieții politice, locul care își bazează legitimitatea pe faptul că statul constituie acolo un obiect de dezbateri, de confruntare, de evaluare, de reprezentare simbolică, deci un loc al cuvântului. Parlamentul este, prin urmare, locul în care viața politică își regăsește exigența cuvântului. Acest fapt înseamnă că în parlament identitatea oratorului și însăși existența sa țin practic de faptul de a vorbi. Cuvântul îi oferă deci existența celui care se exprimă în incinta adunării dar, în același timp, nu există discurs, reprezentări sau chiar idei, care, din faptul că sunt exprimate prin cuvinte să nu poată să fie imputate cuiva. În activitatea parlamentară, sensul discursului se bazează pe identitatea celui care îl enunță.

Identitatea și vizibilitatea adunărilor

În cadrul activității parlamentare distingem doi timpi diferiți: unul destinat cuvântului și reprezentării, ce constă în deliberare și vot, ce dispune de comunicare și vizibilitate, deoarece ședințele, cu excepțiile de rigoare, sunt publice. Al doilea timp este dedicat activităților și lucrărilor care nu sunt publice și constă în activitatea legislativă propriu-zisă și cea de control a parlamentului (lucrările comisiilor).

În ceea ce privește aspectele ce țin de comunicarea politică, adică dezbaterile, identitatea simbolică a adunărilor se exprimă și se scenarizează concomitent prin publicitatea dezbaterilor și prin apariția în media a relatărilor și comentariilor pe această temă. Deci, din punct de vedere al tim-

pului, activitatea parlamentară este structurată și organizată în funcție de tipul de vizibilitate pe care ea o stabilește în spațiul public.

Vizibilitatea adunărilor față de public se exprimă în primul rând prin faptul că ședințele sunt deschise tuturor spectatorilor ce doresc să asiste, în virtutea numărului limitat de locuri disponibile în tribune. Această deschidere are în esență o dimensiune simbolică, care înseamnă necesitatea unei vizibilități a vieții instituționale pentru exercițiul regulat al jocului democrat. Publicitatea televizată a dezbaterilor a oferit o veritabilă vizibilitate și deschidere a vieții parlamentare către marele public, în timp ce vizibilitatea adunărilor este construită în special de mijloacele media care, în rapoartele despre dezbateri, analizele și comentariile lor asigură comunicarea politică a adunărilor. De asemenea, campaniile electorale, pe timpul alegerilor legislative, constituie un moment important de comunicare cu privire la activitatea adunărilor, deoarece ele constituie un bun prilej de a face bilanțul activității parlamentarilor și, totodată, un moment de informare cu privire la rolul adunărilor.

Comunicarea adunărilor se înscrie, de asemenea, în confruntarea identităților între ele și cu cele ale altor instituții. Spațiul politic este, într-adevăr spațiul în care prin mediatizarea activităților lor de comunicare și de reprezentare, actorii politici își confruntă identitățile, în special în reprezentarea modurilor lor de a exercita puterea care le fundamentează. Activitatea simbolică a adunărilor constă, în special, în două confruntări majore. Prima le opune puterii executive, pe timpul angajamentelor de responsabilitate și a dezbaterilor de cenzură. În aceste situații, comunicarea parlamentară folosește o retorică fondată pe adeziune sau pe respingere. Confruntarea retorică între adunări și executiv se desfășoară pe timpul activității legislative,

în cursul dezbaterilor parlamentare. Al doilea tip de confruntare instituțională se înscrie în comunicarea dintre adunări. Bicameralismul construiește, în fapt, o situație de comunicare conflictuală între adunări, fiecare dintre ele înțelegând să-și afișeze vizibilitatea și identitatea una față de cealaltă.

Scenarizarea simbolică a activității adunărilor

Publicitatea dezbaterilor parlamentare, care constituie mediatizarea comunicării politice a adunărilor, îi prezintă pe parlamentari în îndeplinirea funcției, fie că este vorba de dezbateri politice, exercitarea dreptului la cuvânt ori de argumentare a unor motive.

Prin publicitatea dezbaterilor, parlamentul își instituie oficial existența, care altminteri ar fi sustrasă spațiului public. Organizarea materială a publicității face din comunicare un mod de instituție a parlamentarilor, deoarece în incinta adunării specificitatea identitară a parlamentului se exprimă prin distincția dintre tribunele publicului și băncile parlamentarilor.

Adevărata spectacularizare a dezbaterilor parlamentare se datorează integrării televiziunii în incinta adunărilor și difuzării televizate a dezbaterilor parlamentare, care constituie un moment important al comunicării politice ce relevă ponderea comunicării în activitatea publică, precum și perceperea parlamentarilor pentru propria lor vizibilitate.

Supunându-i pe parlamentari evaluării cetățenilor, televiziunea are două efecte contradictorii: pe de o parte ameliorează vizibilitatea activității parlamentare, facilitând utilizarea jocului democratic, dar, pe de altă parte, prin reprezentarea dezbaterilor, contribuie la transformarea vieții instituțiilor într-un spectacol și, în acest sens, ea își îmbunătățește dimensiunea politică în ochii cetățenilor.

Ca orice activitate simbolică, comunicarea politică mai are și funcția majoră, de altfel, de a construi memoria activității parlamentare. Prin publicitatea dezbaterilor, care face necesară transcrierea și, deci, înregistrarea acestora, activitatea parlamentară se înscrie în memorie și apoi în istorie. Fără aceste relații sau dări de seamă ale activității adunărilor, viața parlamentară ar fi fără îndoială uitată. Un rol important pe această linie îi revine și presei care servește de releu acestei memorii și pentru că ea a inspirat crearea jurnalelor oficiale însărcinate cu publicitatea legală a dezbaterilor.

Retorica dezbaterilor parlamentare

Retorica parlamentară așa cum o cunoaștem și care ia naștere odată cu democrația atiniană și organizarea de debateri publice în „Ecclesia”, se caracterizează prin scenarizarea orală a două funcții: cea de expertiză și cea de angajare, prima fiind destinată legitimării (sau nelegitimării) unei decizii și convingerii de a o lua (sau de a i se opune), iar cealaltă să pună în evidență vizibilitatea și identitatea politică a oratorului și situația sa în cadrul adunării.

Ca loc de comunicare specific orală, parlamentul acordă cuvântului un adevărat statut politic, comparabil cu cel care îi este acordat în comunicarea juridică. Pe lângă faptul că oralitatea legitimează cuvântul, constituind ea însăși proba prezenței efective a oratorului și a angajării sale, retorica parlamentară acordă cuvântului politic statutul de „eveniment”. Cuvântul politic face deci, din orator un actor, nu pentru faptul că el ar avea un efect asupra celorlalți ci pentru că el constituie timpul, locul și materialitatea prezenței sale în spațiul politic. Comunicarea politică își dă deci existența parlamentarului care ia cuvântul.

A vorbi în fața adunării înseamnă pentru un parlamentar nu numai faptul de

a se exprima ci și de a se reprezenta pe sine, ca într-un spectacol, în fața celorlalți membri ai adunării, a publicului prezent ori în fața publicului televiziunii. În acest caz, comunicarea politică înseamnă activitatea de scenarizare, care asigură nu numai vizibilitatea simbolică colectivă a adunării, ci și vizibilitatea individuală a fiecăruia dintre membrii acesteia.

Elaborarea legii ca activitate de comunicare

Activitatea legislativă, ca orice activitate de dezbateri, constituie și ea o ocazie de scenarizare a comunicării politice. Dezbateri are un rol simbolic major în elaborarea legii, deoarece pe timpul acesteia parlamentarii își exprimă opinia, prin intermediul discursului, dând vizibilitate simbolică angajării politice pe care o suscită proiectul de lege, din punctul lor de vedere.

Dezbaterile legislative scenarizează experiența parlamentarilor, în sensul că prin prezentarea personalității și a punctelor de vedere personale ale fiecăruia dintre ei, dezbateri constituie pentru ei ocazia de a-și manifesta identitatea lor politică. Dezbateri parlamentară constituie însă și jocul reprezentării democratice, deoarece se presupune că parlamentarii îi reprezintă pe alegătorii lor în dezbateri asupra legii și, în consecință, retorica lor și opinia publică cu care sunt investiți și pe care se presupune că o reprezintă, îi fac să se comporte ca niște actori ce prezintă un rol în spațiul deliberării și comunicării. Reprezentarea va avea astfel o dublă semnificație: cea a unui spectacol oferit spre vizionare și a unei interpretări a identităților politice de către actori și cea a unei reprezentări a întregului popor de către parlamentari.

Activitatea simbolică a comunicării adunărilor poate suferi unele presiuni externe pe timpul dezbaterilor și la nivelul

dimensiunii instituționale a activității lor. Existența adunărilor deliberative presupune, totodată, și existența unor grupuri de presiune, care ar putea acționa asupra dezbaterii și deciziei și să stabilească relații de forță între cei aleși și anumite puteri externe. Manifestările acestor actori externi încearcă să producă un efect de real asupra parlamentarilor, fie că sunt vizibile (manifestări de stradă în fața adunării, de pildă) sau invizibile (acțiunea directă a grupurilor de presiune în cursul unei dezbateri parlamentare, pentru a influența adoptarea sau respingerea unui proiect, favorabil sau ostil grupului social). Prin folosirea efectelor lor de real, aceste manifestări evidențiază importanța dimensiunii comunicaționale ale activității aleșilor, care instituie legitimitatea lor democratică.

Confruntarea dintre legislativ și executiv în procesul comunicării instituie atât existența simbolică a unuia, cât și a celuilalt. Importanța comunicării parlamentare ține în final atât de necesitatea informării asupra activității celor aleși într-un regim democratic, cât și de necesitatea punerii în scenă a cuvântului, pentru însăși afirmarea existenței parlamentului și a exercitării efective a puterii sale.

Comunicarea locală

În spațiul public, colectivitățile locale reprezintă un sector major al comunicării politice, atât prin prezența lor cea mai apropiată de spațiul cetățenilor, cât și prin extinderea responsabilităților și a puterii aleșilor săi. Comunicarea colectivităților locale reprezintă, poate în spațiul public, prima formă de comunicare politică pe care o întâlnim. Comunicarea locală este, deci, cea care pune în mișcare dimensiunea simbolică a apartenenței și cetățeniei în viața de zi cu zi și în practicile sociale obișnuite ale sociabilității.

Identitățile simbolice ale colectivităților locale

Instituind în spațiul public ceea ce s-ar putea denumi „spațiile primare ale politicului”, comunicarea colectivităților locale le dă acestora o identitate simbolică. Dincolo de funcția de informare a cetățenilor cu privire la viitorul orașelor și regiunilor lor, comunicarea colectivităților teritoriale le dă o identitate simbolică prin care ele pot face obiectul unei recunoașteri și prin care sociabilitatea locală poate dobândi o semnificație și o consistență politică. În aceste colectivități locale, cetățenii află pentru prima dată, prin intermediul comunicării, dimensiunea politică a simplului fapt de a locui. Strategiile de comunicare ale colectivităților locale îi învață pe cetățeni care sunt implicațiile sociale, legale dar și istorice și simbolice ale faptului de a locui într-un spațiu și de a fi cetățean al acestui spațiu.

În acest sens, comunicarea instituie în mod simbolic locurile noastre de domiciliere în spații de responsabilitate politică.

Identitatea simbolică a colectivităților locale se exprimă prin ceea ce fac ele din acest spațiu, care este teritoriul lor, fapt care se concretizează prin proiecte de amenajare a acestui teritoriu, care îi dau un anumit format, prin organizarea de activități sau construirea de monumente, ori prin realizarea unor spații cu destinație specială. Prin amenajarea acestui spațiu, colectivitățile teritoriale își reprezintă, practic, identitatea și sensul acțiunii lor politice; spațiul constituie astfel primul semnificant al strategiilor lor de comunicare. Iată de ce, de exemplu, amenajarea unui spațiu abandonat, reabilitarea unei zone cu profundă semnificație istorică, ori conectarea la rețeaua metropolitană a unor zone periferice, ce facilitează astfel legătura cu centrul orașului, constituie tot atâtea inițiative care se înscriu în strategiile de comunicare ale unei colectivități locale și dau o consistență

simbolică monumentelor și amenajărilor, făcându-le vizibile și interpretabile.

Identitatea simbolică a colectivităților locale se exprimă totodată și în proiectele lor de dezvoltare, de amenajare, ori în opțiunile de orientare ale cetățenilor și decidenților lor politici.

Prin măsurile și deciziile luate, ei schimbă identitatea simbolică a comunei sau regiunii lor și aduc în prim plan politica de vizibilitate și comunicare a colectivității locale respective.

Comunicarea politică locală necesită o anumită organizare teritorial-administrativă a statului-națiune (departamentele în Franța, cantoanele în Elveția, județele în România etc.). Din acest punct de vedere, comunicarea locală reflectă procesul de descentralizare și transfer a competențelor de la autoritatea centrală la cea locală.

Descentralizarea a impus noi strategii de comunicare electorală, având în vedere miza pe care alegerile locale o reprezintă în contextul creat, noile expresii și spații de dezvoltare, precum și noile mijloace media, care au dat un suflu nou informației și activității de informare a publicului.

Descentralizarea a făcut, totodată, necesară prezența simbolică a colectivităților teritoriale în spațiul public: activitatea și deciziile lor, opțiunile lor politice și strategiile de dezvoltare economică, măsurile ce urmează a fi luate în situații de criză etc., pe care mijloacele media le evaluează, apreciindu-le totodată implicațiile și consecințele. Referitor la acest aspect, comunicarea politică locală necesită existența unui sistem de comunicare care să aibă capacitatea de a identifica și a pune în circulație caracterul local al informației. Din acest punct de vedere, mass-mediei locale ar trebui să-i revină un rol important în construcția agendei publice locale, însă activitatea sa se limitează la formarea unui spațiu mai degrabă „comun” decât public,

cenzurându-și funcția critică și interpretativă în favoarea celei de integrare teritorială.

În cadrul procesului menționat, comunicarea politică îndeplinește următoarele funcții specifice (Camelia Beciu, 2002):

- reprezentarea „centrului”, prin care structurile politice locale diseminează informația de la centru, acționând ca resursă de comunicare a autorității centrale;
- construcția identității locale, potrivit căreia transferul de competență permite aleșilor locali să-și constituie identitate în raport cu centrul, iar centrului să-și consolideze legitimitatea națională, prin reprezentarea identităților locale;
- politizarea structurilor publice locale, care constă în recurgerea la practici de influențare a diferitelor instituții publice de către actori politici și grupuri de presiune, realizându-se o așa-zisă „osmoză” dintre funcționari și oamenii de partid”.

Tipuri de comunicare ale colectivităților locale

Potrivit specialiștilor, există diferite forme de elaborare simbolică ale faptului instituțional în spațiile teritoriale. Astfel, comunicarea patrimonială scoate în evidență importanța patrimoniului cultural și arhitectural în constituirea unei identități locale și în exprimarea unei istorii locale; comunicarea estetică folosește un ansamblu de activități artistice de comunicare și reprezentare: monumente, amenajări diverse etc., care contribuie la definirea spațiului local ca un loc de exprimare a identității simbolice; comunicarea instituțională a colectivităților locale se exprimă în activitatea lor regulamentară, care reprezintă practicile sociale și uzanțele spațiului destinate să reprezinte sociabilitatea locală.

Comunicarea instituțională, comunicarea politică propriu-zisă și comunicarea economică definesc formele obișnuite de comunicare ale colectivităților locale: este vorba de forme simbolice și de mijloace

media prin care puterile dobândesc o dimensiune simbolică și o vizibilitate în spațiul public. Se înregistrează, astfel, o activitate intensă de comunicare între actorii politici locali, care le dă o notorietate și o identitate comparabilă cu cele ale actorilor politici naționali, în sensul că ea însoțește și încadrează opțiunile electorale ale cetățenilor și că asigură media-tizarea și difuzarea proiectelor, programelor și angajamentelor lor.

În fine, comunicarea culturală constituie o dimensiune importantă a comunicării politice a colectivităților locale, apreciindu-se că există trei tipuri de activități culturale care contribuie la vizibilitatea acestora: festivalurile, expozițiile, amenajarea și punerea în valoare a patrimoniului arhitectural local.

Note

¹ Unele aspecte cu privire la comunicarea prezidențială se regăsesc în lucrarea lui Jacques Gerstlé, *La communication politique*, 2004.

² Ideea în cauză este clar exprimată de J. Gerstlé în aceeași lucrare, în care arată că preocuparea de a controla conținutul acoperirii mediatică pentru președinte a fost precizată de D. Gergen, fostul director de comunicare al lui R. Reagan, în termenii următori: *Voiam să modelăm noi înșine informația și să nu lăsăm această misiune televiziunii. Prin aceasta înțeleg că aspectele esențiale ale guvernării au devenit obiectul unei regizări, ale unei regizări prin intermediul televiziunii, iar adevărata problemă este de a ști cine va controla scena. Canalele de televiziune, ori colaboratorii candidatului sau ai președintelui?*

Bibliografie

1. Beciu, Camelia, *Comunicare politică*, Ed. Polirom, 2002.
2. Denton, Robert E. Jr., *Dangers of Tele-democracy: How the medium of Television undermines American Democracy*, 2000.
3. Gerstlé, Jacques, *La communication politique*, Éditions Armand Colin, Paris, 2004.
4. Gingras, Anne-Marie, *La communication politique, État des savoirs, enjeux et perspectives*, Presses de l'Université du Québec, 2003.
5. Hart, Roderick, „Seducing America How Television Charms the Modern Voter”, Revised edition, Sage Publications, U.K., 1999.
6. Hart, Roderick, „Campaign Talk: Why Elections Are Good for US”, Princeton University Press.
7. Iyengar S., & Kinder D., *News that Matters*, Chicago, Chicago University Press, 1987.
8. Kernell, S., „Going Public. New Strategies of Presidential Leadership”, Washington D.C., CO Press, 1986.
9. Lamizet, Bernard, *L'argumentation politique: identités politiques et théâtralité*, Colloque, „Argumentation et discours politique”, Cerisy, 3-9 sept, 2001.
10. Lamizet, Bernard, *Communication Politique*, Institut d'Études politiques de Lyon, 2002-2003.
11. Maarek, Philippe, *Communication et marketing de l'homme politique*, Troisième édition, Litec, Paris, 2007.
12. Mouchon, Jean, „La communication présidentielle en quête de modèle”, în *Hermes* 17-18, *Communication et politique*, CNRS Éditions, Paris.

Despre diversitatea populismelor

MIHAI GHIȚULESCU

Résumé: *Cet article porte sur l'impossibilité de trouver une définition concise pour ce qu'on appelle „populisme” et, par conséquent, d'encadrer ses manifestations dans une typologie. La première partie est une discussion générale, ayant pour repères les principales contributions théoriques sur ce sujet et quelques exemples concrets des plus célèbres, tandis que la deuxième concerne les manifestations populistes particulières de la vie politique roumaine contemporaine.*

Mots clés: *popor, ideologie, imagine, discours, mesaj, demagogie.*

Evenimentele politice ale ultimilor ani i-au încurajat pe analiști să afirme că populismul românesc a atins cote fără precedent. În plus, se încearcă încadrarea acestui fenomen într-o intensificare a retoricii populiste la nivel european. Dezbaterile asupra cauzelor, efectelor și perspectivelor populismului au cunoscut, la rândul lor, o intensitate fără precedent.

Trebuie însă să observăm că este vorba de fenomene concomitente: pe de o parte, o revigorare a retoricii populiste radicale anti-sistem, numite adesea *clasică*; pe de altă parte, apariția și ascensiunea rapidă a unui tip nou de populism anti-establishment, care respectă, în general, regulile jocului democratic, promovând cel mult o schimbare parțială de sistem. Despre acesta din urmă s-a spus că se manifestă cvasi-exclusiv la nivel retoric, având o reflectare slabă în planul acțiunii politice. Spre deosebire de prima categorie de populisme, limitată prin însăși natura discursului și a mesajului său la opoziția permanentă, cele din urmă au șansa de a accede la putere, ceea ce s-a

și întâmplat, în ultimii ani, în mai multe țări europene.

1. Diversitatea populismelor

Imposibilitatea unei definiții caracteristice. Dificultățile clasificării

Asemenea multor altor termeni uzitați în discuțiile cotidiene, cuvântul *populism* nu are, nici pe departe, un înțeles atât de clar pe cât s-ar putea deduce din frecvența și din lejeritatea cu care este rostit, în egala măsură de politicieni, „analiști” sau simpli alegători. Cuvântul *populism* reprezintă un caz original printre aceste noțiuni vagi cu care se operează în mod curent în politică. Deși, etimologic, el pare mai degrabă neutru, în practică a dobândit rapid o conotație peiorativă prin excelență. Este greu de găsit un alt termen care să fie lipsit de o latură pozitivă. Există apărători „pe față” ai fascismului – așa numiții neo-fasciști – există oameni, deloc puțini, care se declară „comuniști”. Populist, în schimb, nu poate fi decât adversarul. Ambiguitatea cuvân-

tului este originară, întrucât însuși cuvântul „popor” a fost investit cu o multitudine de sensuri, nu arareori contradictorii. Dacă, în timp, „popor” s-a neutralizat, devenind o simpla alternativă *soft* a unor cuvinte mai încărcate ideologic, precum „națiune”, sau o formă mai „candidă” de desemnare a electoratului, *populism* a rămas cu aceeași reputație proastă. *Populist* a fost și este forma pervertită a lui *popular*. *Popularii* reprezintă astăzi una din marile familii europene, orice asociere cu ei fiind acceptabilă, dacă nu chiar flatantă. Pe de altă parte, cei care au ghinionul de a-și atrage eticheta de *populiști* devin elemente marginale, condamnate cvasi-automat, evitate cu abnegație și folosite drept adversari mai mult sau mai puțin reali. În fapt, puțini sunt cei care pot explica această atitudine, iar naturalețea ei nu se explică decât prin lipsa totală a interogațiilor.

Ne-am obișnuit să luăm populismul drept un stigmat și ne complacem în această confuzie atâta timp cât ea se păstrează în limitele benignului. Ce ne facem însă atunci când suprauzitarea cuvântului nu face decât să sporească tensiunea politică, să îi ajute pe unii tot atât de nemeritat pe cât îi lovește pe alții, în final, să reducă sistemul politic la o simplă arenă de luptă, lipsită de orice funcționalitate? Abia într-un astfel de caz devenim dubitativi, ne mirăm de cecitatea care ne-a lovit și căutăm explicații și soluții teoretice pentru ieșirea din impas.

Primul impuls într-o astfel de situație ar fi să apelăm la „literatura de specialitate”. În cazul nostru, dorința de cercetare ar putea fi descurajată încă de la început văzând că mai toți autorii care s-au aplecat asupra fenomenului populist și i-au consacrat tomuri consistente își recunosc, la rândul lor, incapacitatea de a-l defini și de a-i înscrie, într-o grilă cât de cât coerentă, numeroasele variații.

O lucrare clasică în materie, tradusă relativ recent în limba română, vorbește de „dificultățile limbajului”¹ și de o „panică a analiștilor”. Istoricul francez Guy Hermet aprecia că „ar fi prea puțin să afirmăm că definițiile populismului prezintă un caracter impresionist” și că mulți dintre cei care au încercat să formuleze definiții s-au pierdut în „formule sibiline”². Chiar și cei puțini care nu au căzut în capcana substituirii definiției caracteristice printr-o descriere metaforică, au eșuat în încercarea de a identifica un gen proxim și o diferență specifică și, prin urmare, de a delimita și explica, într-un mod cât de cât satisfăcător, fenomenul. Aceasta nu înseamnă că demersurile lor trebuie ignorate; dimpotrivă, asimilarea experienței lor, indiferent de modul în care a fost acumulată, este singura posibilitate de a aproxima – căci de lămurit pe deplin nici nu poate fi vorba – de unde vin și unde duc populismele. Vom încerca, mai jos, o succintă trecere în revistă a principalelor tentative de definire.

Politologul român Sorin Ioniță a încercat o sinteză a răspunsurilor clasice asupra modului în care poate fi privit populismul altfel spus o identificare a posibilelor genuri proxime: (1) populismul ar putea fi privit ca o ideologie aparte, de sine stătătoare; (2) poate fi privit ca un tip mai general de discurs ale cărui trăsături le vom discuta mai jos; (3) un discurs politic condiționat de anumite circumstanțe social-economice dificile; (4) o sumă de fenomene, mișcări sociale, culturale și politice, în acest ultim caz urmând să se constate inductiv care este esența populismului³. În fond, oricare din cele patru ipoteze poate fi luată în considerare într-un eventual demers de cercetare cu precizarea că prima dintre acestea este, după aprecierile aceluiași autor, puțin productivă și prea constrângătoare. Chiar dacă populismul ar exista ca ideologie distinctă, aceasta nu ar putea fi folosită pentru explicarea tuturor

fenomenelor (mai ales a celor contemporane) cărora li s-a aplicat de-a lungul vremii eticheta de „populiste”. Este de preferat să considerăm că populismul se situează printre acele categorii politice (un alt exemplu notoriu fiind naționalismul) care reprezintă nu ideologii și cu atât mai puțin doctrine, ci „meta-doctrine”, adică structuri ideologice foarte generale care transcend delimitările doctrinare clasice⁴. Acestea sunt foarte suple și insidioase, putând pătrunde acolo unde nu ne-am fi așteptat niciodată (exemplul cel mai relevant, aparent paradoxal, fiind cel al elitismelor populiste), esențial fiind, de fiecare dată... contextul.

Cea de-a patra ipoteză, cea pur descriptivă, este fundamentală pentru desprinderea unor caracteristici comune populismelor. Ea prezintă, însă, marele dezavantaj de a fi lipsită de orice reper teoretic. Astfel, nedublată de cel puțin una din celelalte trei ipoteze, ea nu poate conduce decât la o rătăcire în realitatea diversă și schimbătoare. În sfârșit, ipotezele (1) și (3) care, în fond, nu diferă decât cantitativ, sunt cu certitudine corecte – latura discursivă a populismului fiind de domeniul evidenței – dar, cu siguranță, nu sunt suficiente, întrucât reducând fenomenul la stadiul de discurs exclud posibilitatea existenței unui mesaj (mai mult sau mai puțin coerent structurat). Or, se poate observa cu ușurință că populismul nu se reduce la „felul cum spunem”, incluzând, adesea, „ceea ce spunem”.

Lucrări de referință în sfera științelor politice cum ar fi *Enciclopedia Blackwell* certifică dificultatea definirii preferând o definiție lexicală: „termen cu o multitudine de sensuri”⁵. Margaret Canovan, autoarea acestei definiții, este considerată, deloc surprinzător, „cea mai înțeleaptă și mai dubitativă [...] dintre specialiștii în această problemă”. Într-o altă lucrare clasică în materie, ea descria populismul ca pe formă

de acțiune politică de natură polemică, cu contururi vagi, manifestându-se ca un discurs centrat, într-un fel sau altul, asupra poporului și care intenționează să stârnească în rândul acestuia o reacție emoțională⁶.

Această imposibilitate a unei definiții caracteristice și consistente (pretenția de non-circularitate fiind deja exagerată) atrage în mod logic o dificultate, dacă nu chiar o imposibilitate a clasificării. Lipsind fundamentul clasificării, nu putem formula clase între care să existe exclusiv raporturi de opoziție. Astfel, orice înșiruire de etichete cu pretenție de clasificare nu poate rămâne decât un simplu inventar mai mult sau mai puțin cuprinzător al diverselor cazuri concrete.

Populism formal și populism de idei

Întrebarea „Este populismul o chestiune de mesaj, sau doar de discurs?”, anunțată deja mai sus, merită o atenție aparte. Reformulând, ne putem întreba dacă electoratul poate fi „înșelat” doar printr-o retorică plăcută, chiar și atunci când conținuturile sunt neplăcute. În general, în cazul tuturor curentelor politice, ca să nu mai vorbim de ideologii și doctrine, a existat o preocupare oricât de sumară pentru formularea sintetică a elementelor fondatoare/esențiale. Ca în atâtea cazuri, populismul face excepție, el fiind etichetat oarecum oximoronic drept „o ideologie fără teoreticieni”⁷.

Din start, trebuie spus că, chiar acceptând existența unor elemente ideologice comune tuturor populismelor particulare, dat fiind singurul lucru precis pe care îl știm despre acestea, anume ca fac apel la popor, ele vor arăta cu totul altfel decât ne-am aștepta și vor fi aparent diferite de la un caz la altul. Aceasta pentru că și problemele popoarelor sunt diferite și punctele lor sensibile, și pasiunile, și fobiile etc. Este imposibil să credem că același mesaj va fi considerat populist atât în Europa sau în America de Nord, cât și în Africa

Centrală sau în America Latină. Totuși, această evidență nu i-a descurajat pe cercetători să caute teme ideologice exclusive ale populismului. Este notabilă încercarea de descifrare a lui Peter Wiles din celebra lucrare a lui Gellner și Ionescu. Înainte de a trece în revistă rezultatele analizei sale trebuie să precizăm că nu poate fi vorba de teme ideologice *stricto sensu*, ci mai curând de *meta-teme*, de tipare logice utilizate pentru prelucrarea unor probleme concrete dintre cele mai diverse, cu unicul scop de a obține asentimentul popular.

S-a afirmat că orientarea esențială a populismelor este dată de natura lor „negatoare” (acest termen fiind considerat un superlativ al lui „protestatară”, perceput ca prea general). Proiectele populiste se află în general în contradicție categorică cu instituțiile și practicile existente (aceasta neexcluzând însă posibilitatea apelului la valori și/sau norme considerate tradiționale: prezentul decăzut vs. trecutul glorios) – de unde și ostilitatea frecventă față de democrația reprezentativă, pluralistă, liberală. Întotdeauna populiștii vor avea o atitudine anti-elitistă, cel puțin în aparență, blamându-i atât pe politicieni cât și pe tehnocrați, birocrați etc. Fie atacă sistemul ca atare, fie doar conținutul uman al acestuia. În cazul în care sunt chiar ei parte a sistemului (ceea ce astăzi se întâmplă cel mai frecvent), fie se vor dezice pur declarativ de acesta, fie își vor postula excepționalismul. De asemenea, dată fiind centrarea pe masele largi – din diversitatea discursurilor și mesajelor se poate induce principiul potrivit căruia poporul de rând este depozitarul valorilor tradiționale⁸ –, populismele vor avea cel puțin o componentă marginală anti-elitistă. Și în acest caz ne aflăm, de regulă, în prezența unui sofism întrucât chiar mesajul/discursul populist este o producție mai curând intelectuală, decât spontană. În plus, „anti-elitismul” nu împiedică mișcările populiste

să mobilizeze, uneori, printre alte categorii socio-economice, și elite culturale, de afaceri etc.⁹ –, totul depinzând de modul în care este imaginată „elita țintă”, factorul obiectiv determinant fiind, de obicei, rolul socio-economic al unui anumit grup, la un anumit moment dat.

Un al doilea element al repertoriului naționalist, strâns legat de altfel de componentele anti-elitiste și anti-intelectuale, îl reprezintă dimensiunea „solidaristă” și „moralizatoare” (de obicei naționalistă, dar nu întotdeauna în mod explicit), aceasta fiind perdeaua care ascunde lipsa unui program politic clar¹⁰ (cazul extrem, frecvent întâlnit, reprezentându-l invocarea moralei pentru combaterea legii). Pentru crearea unei solidarități cât mai puternice, populiștii nu se vor da în lături de la dezvoltarea sau chiar inventarea de comploturi împotriva poporului, de stări de urgență, de abisuri istorice etc. Solidaritatea nu poate fi definită decât prin excludere, de aici o altă constantă populistă. În funcție de modul în care este imaginat poporul, anumite categorii sau altele vor fi diabolizate, reproșându-li-se ostilitatea, reticența și, uneori, chiar simpla alteritate. Putem include aici, precum am amintit deja, politicienii clasici, „comme il faut”, funcționarii, dar și imigranții, cei de altă culoare, altă religie etc.

În sfârșit, trebuie observat că orice populism va avea un aer „futurist, utopic, aproape milenarist”, el va prezenta o viziune profetică, optimistă, frizând uneori naivitatea vinovată, ca alternativă la prezentul apocaliptic¹¹.

Precaritatea conținutului conceptului de populism este dublată de o precaritate a mesajelor concrete. Este ușor de observat că, în acțiunea de mitizare, victimizare și exaltare a poporului, discursurile de acest gen nu operează cu propuneri explicite ci, mai degrabă, prin diferentieri. Au fost identificate cinci dimensiuni de analiză (aplicabile în egală măsură altor trei cate-

gorii politice: fascismul, comunismul și demagogia)¹²:

1. Tipul de relație pe care emițătorul îl creează și/sau îl întreține – sau cel puțin dorește/preține să facă acest lucru – cu poporul. Este vorba de regula de folosirea excesivă a lui „noi” dar și de scoaterea în evidență a lui „eu”. Politicianul își propune simultan crearea a două iluzii: (i) apartenența la popor și împărtășirea suferințelor acestuia; (ii) capacitatea sa providențială de a le vindeca.
2. Registrul afectiv în care se situează emițătorul. Dimensiunea afectivă presupune, pe lângă apropierea spirituală amintită anterior și crearea unei iluzii a proximității fizice. Instrumentele folosite în acest sens pot îmbrăca o varietate de forme de la linguşeala comună la violența dusă la extrem. În cel din urmă caz ele par să contradică teza solidarității emițător-receptor. Se poate miza pe asanumitul „masochism al publicului” care, pentru a-și stârni emoțiile are nevoie să fie jignit, biciuit, electricizat. Este suficient să amintim de discursurile lui Hitler.
3. Natura diagnosticului asupra suferințelor poporului. Se pot folosi și în acest caz motive dintre cele mai diverse, de la comploturi rasiale, interese economice, până la blesteme de sorginte biblică.
4. Oferta politică. De regulă, aceasta practic nu există deși emițătorul va avea grijă mereu să o amintească. Oferta politică a populiştilor constă într-un bine nedefinit, imediat și interminabil. Ei își asumă zgomotos o obligație de rezultat fără, însă, a preciza nici rezultatul nici mijloacele.
5. Atitudinea față de democrație. Aceasta este de regulă disprețuită dar niciodată fățiș. Apelul la voința populară dorește depășirea simplei democrații indirecte, dobândind, de multe ori, dimensiuni mistice. Căutând aparent esența democrației, populiştilor se exprimă în fond anti-democratic.

Constante și variabile populiste.

Populismul intrinsec politicii.

Importanța contextului

Încercând o identificare a trăsăturilor a ceea ce s-ar putea numi „familie ideologică populistă”, vom ajunge la concluzia că acestea reprezintă mai curând linii generale care creează „un aer de înrudire” decât condiții *sine qua non* pentru aplicarea etichetei de „populist”.

Au fost evidențiate câteva astfel de trăsături:

1. Limbajul generalizator și exaltat, eventual milenarist, moralist, disprețuitor față de tot ceea ce înseamnă pragmatism.
2. Prezentarea în imagini simple, în alb și negru, a societății. Adesea, sunt folosite comparații de sorginte biologică, societatea apărând ca un organism viu sau ca o comunitate biologică de tipul „mușuroiului de furnici”. De aici rezultă o altă trăsătură: xenofobia în diverse grade.
3. Radicalismul criticii sociale, refuzul oricărei forme de schimbare graduală, fapt ce implică un dispreț față de tot ceea ce înseamnă intermediar (politic – critica frecventă a democrației reprezentative, economic – critica economiei de tip liberal, cultural – critica elitelor).
4. Conspiraționismul joacă întotdeauna un rol crucial în discursul populist urmărind crearea unei viziuni simple, cuprinzătoare și antinomice asupra lumii. Pentru a se putea erija în salvator, populistul nu ezită, la nevoie, să inventeze un dușman colectiv al comunității căreia i se adresează.
5. Monolitismul politic, constând în postularea existenței unui interes general care nu poate fi decât subminat de orice interes individual sau de grup care nu se subsumează¹³.

Trăsăturile amintite privesc mai degrabă forma decât conținutul discursului populist. Acesta va diferi de la un caz la altul, atât în ceea ce privește materialul concret care va fi prelucrat, cât și intensitatea. Contextul

va avea rolul esențial în definirea caracteristicilor fiecărui populism particular. În funcție de situarea geografică, stadiul evoluției istorice, economice, sociale, acesta va îmbrăca forme dintre cele mai variate după cum se poate observa dintr-o prezentare descriptivă de ansamblu. Mai mult, ceea ce în anumite condiții poate fi taxat drept populist, în altele va părea normal și poate chiar benefic.

Privind din turnul de fildeș al „democrației consolidate” și al „economiei de piață funcționale”, este ușor să numim „populistă” o mișcare în care membrii unei societăți „în curs de dezvoltare” își pun toate speranțele, care nu are nicidecum intenția de a „înșela” electoratul și care, foarte adesea, poate avea un rol emancipator.

Sintetizând asupra acestui punct, vom spune că în cadrul categoriei numite generic „populism” există o serie de constante formale (care însă nu trebuie obligatoriu cumulate), dublate de o multitudine de variabile de conținut și de percepție.

În aprecierea caracterului populist un rol esențial îl reprezintă gradul de intensitate al discursului. În linii mari, toate trăsăturile considerate specifice populismelor se regăsesc și în discursurile politice obișnuite. Guy Hermet considera că „nu trebuie să taxăm de populist decât ceea ce îl reprezintă în mod incontestabil și radical” și separa „stările relativ inocente și parțiale” de cele „agravate”, acestea din urmă fiind în număr de trei: 1. „cucerirea prin efracție a buletinelor de vot” ceea ce presupune respectarea formală a principiului democratic; 2. recuzarea pluripartidismului și a regimurilor reprezentative în țările recent ieșite din autoritarism; 3. „populismul de ruptură” urmărind destabilizarea sau chiar distrugerea completă a democrației.

Pe lângă aceste forme există așa-numitul „populism electoralist” folosit de politicienii „respectabili” care uzează de

instrumente populiste doar ocazional și uneori involuntar pentru a își contracara concurenții¹⁴.

Populism și ideologie

Trecând peste dilema dacă populismul este sau nu o ideologie în sine, trebuie să remarcăm varietatea formelor ideologice pe care acesta le poate îmbrăca, acoperind practic întreg spectrul politic, de la stânga anarhistă până la dreapta radicală. Există curente populiste care se revendică de la peceptele marxiste și altele care au multe în comun cu retorica hitleristă. În condițiile ieșirii din comunism, nu va părea deloc ciudat ca obiectul discursului populist, societatea ideală proiectată de acesta, să fie în ton cu principiile liberalismului clasic. La fel, în societățile moderne, ajunse deja în faza post-industrială și „ieșite din istorie”, nu va surprinde un discurs care va încerca să atingă sentimentul poporului prin apelul la tradiția locală și, eventual, la valorile creștine.

În funcție de context, putem întâlni populisme comuniste și populisme fasciste, populisme liberale, conservatoare, creștin-democrate etc. Trebuie tratate separat mișcările politice care folosesc ideologia strict nominal, în mod aleatoriu sau mizând pe popularitatea de care un cuvânt sau o sintagmă se poate bucura la un moment dat. Este vorba, în general, de acele partide care își includ în titulatură cuvinte precum „liberal”, „social democrat”, „creștin-democrat” etc, dar care, în discursul lor populist, au prea puțin sau chiar deloc de-a face cu ideologia menționată.

Exemple de populisme

În tentativa de clasificare a mișcărilor populiste, diverșii autorii obișnuiesc să opună populismul *agrarian* celui *politic*. Dacă cel dintâi își are originile în două cazuri paradigmatiche foarte diferite din secolul al XIX-lea, cel de-al doilea este o

creație a secolului XX cuprinzând cazuri mult mai multe și mult mai diverse.

Prima manifestare considerată populistă a fost reprezentată de narodnicismul literar și politic care a animat o mare parte a elitei sociale și intelectuale rusești între anii 1850-1880, visând la refacerea vechii societăți țărănești egalitare și impregnate de ortodoxism. De aceea, încă și astăzi, termenul de „populism” este aplicat multor mișcări și curente politice axate pe problemele provocate de fenomenele de modernizare și industrializare în rândul micilor producători rurali.

Puțin mai târziu, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, narodnicismului i-a urmat o a doua mișcare: cea a micilor fermieri (*grangers*) din *Farwest*-ul și *Midwest*-ul American care au creat un partid politic (*People's Party*), au inventat termenul de *populist* și au dus o politică anti-urbană, denunțând capitalismul, prohibiționismul și protestantismul sectar¹⁵.

Deși reține această tipologizare binară încetățenită în literatura de specialitate, Guy Hermet recunoaște că ea este subminată de existența multor altor „simptome” populiste care nu semănau aproape deloc cu cele două amintite mai sus, deși unele au fost, aproape contemporane. Putem aminti numai de mișcările create în jurul generalului Boulanger (numită de altfel *boulangism*), al poetului Paul Deroulède ori al primarului vienez Karl Luger. Ulterior, în perioada imediat următoare primului război mondial, a apărut un așa-numit „populism verde” promovat de politicianul bulgar Alexandr Stamboliski și s-au făcut simțite primele manifestări populiste latino-americane, mai târziu considerate reflexe ale „populismului deplin”. Varietatea „simptomelor populiste” a fost încadrată într-o serie de binoame care, deși insuficiente, au un rol important în orientarea eventualilor cercetători ai fenome-

nului. Astfel, nardonicismul, boulangismul și populismul nord-american au fost grupate într-un așa-zis „populism refondator” opus celui de ruptură, specific mișcărilor fasciste interbelice sau celor naționaliste post-comuniste¹⁶.

De asemenea, a fost opus un populism vechi, cuprinzând mișcările deja amintite, unuia modern, presupus a reuni curente răsărite după primul război. Acestea li se pot adăuga diversele clasificări pornind de la criteriile ideologice (de tipul populism fascist vs. populism comunist).

Într-o altă încercare de clasificare, dorind să surprindă „paradigma istorică” a populismului, au fost reținute următoarele categorii: 1. populismele secolului al XIX-lea; 2. populismul țărănist est-european; 3. populismul extremist-interbelic; 4. populismul postbelic clasic (având multe în comun cu vechea mișcare a fermierilor și ca principală expresie *poujadismul* – mișcarea francezului Pierre Poujade); 5. populismul globalist promovat de adepții nealinierii în deceniile 7-8. Acestea li s-ar adăuga populismele (postmoderne sau post-materiale) apărute ca reacție la schimbările rapide și profunde petrecute în ultimele decenii în Europa Occidentală: este vorba în primul rând de „noua dreaptă”, caracterizată de șovinism și xenofobie (fiind incluse aici cazuri extrem de cunoscute precum cele ale lui Jean Marie Le Pen, Jorg Heider, Pym Fortuyn, Liga Nordului, Blocul Flamand, Sinn Fein), anarho-libertarienii (în special în Europa Nordică), stânga nealiniată (să amintim doar numeroasele grupări „divers-gauche” din Franța).

După prăbușirea regimurilor comuniste, în spațiul est-european curente și formațiunile populiste au cunoscut o înflorire fără precedent, putând fi grupate în două categorii: populismul extremist și cel civic¹⁷.

*Populisme est-europene
post-comuniste*

În perioada de până în 1989, populismul pare să nu fi avut sens dat fiind faptul că poporul nu conta politic. În realitate însă, aparatele de propagandă îl ridicaseră la rangul de politică de stat „nefiind vorba de o dorință de cucerire a electoratului, ci, mai degrabă, de o „înăbușire” a acestuia, de o distragere de la problemele economice și sociale reale sau, în termeni contractualiști de o împiedicare a acestuia de la exercitarea „dreptului la revoltă”.

Odată cu restaurarea democrațiilor în est, populismul a căpătat o varietate de forme fără precedent. Dacă la început s-a putut vorbi de un populism anti-comunist mizând pe resentimentele stârnite în rândul populației de experiența totalitară, în timp, prin alinierea relativ rapidă la spectrul politic european, au început să apară mișcări cu accente xenofobe și autoritariste. În primul caz, discursul populist era mai curând moderat și benign, moralist, democratic, având multe în comun chiar dacă involuntar cu stânga occidentală. Aceste mișcări ample și nestructurate (fronturi, forumuri, alianțe civice) vehiculau ideea comunismului după comunism, altfel spus a schimbării incomplete și doreau obținerea „puterii celor fără putere”, după expresia lui Vaclav Havel, personajul cel mai reprezentativ pentru această tendință¹⁸.

Accesul la putere al populiștilor din prima categorie, care a dus la erodarea acestora, a creat teren propice pentru afirmarea variantei radicale inspirate – chiar dacă nu vor recunoaște niciodată – de Frontul Național al lui Jean Marie Le Pen.

Astăzi se apreciază că, la fel ca în perioada interbelică, populismul est-european prezintă două variante: una socială (îndepărtată de vechiul țărănism ca urmare a proceselor de industrializare și urbanizare) și o alta etno-culturală (cu două

variante: fie opune poporul căruia i se adresează altuia/altora cu care există de obicei litigii tradiționale, fie opune civilizația autohtonă celei occidentale).

Per ansamblu se poate aprecia că populismele est-europene se particularizează în „peisajul populist universal” prin trei elemente: 1. promovarea politicii anti-politice în genul lui Havel; 2. exploatarea dincolo de clivajele clasice a tensiunii anti-comunism neo-comunism; 3. caracterul „paradigmatic” al populismului care nu este doar apanajul unor curente clar identificabile, ci caracterizează ansamblul grupurilor politice care doresc cucerirea puterii.

Dacă ar fi să realizăm un „insectar” al populiștilor est-europeni, ar fi greu de stabilit ce au aceștia în comun. Sunt de amintit lideri carismatici anti-comuniști precum Lech Walesa, comuniști ultra-reformatori precum Boris Elțan, sau alții care acceptă jocul democratic precum Ghenadi Ziuganov. Nu lipsesc militarii erijați în salvatori, după modelul interbelic (generalul Alexandr Lebed). Categoria cea mai răspândită este, însă, cea a liderului de tip Le Pen, care, transplantat în spațiul estic, devine parcă mai virulentă. Îi putem include aici pe Alexandr Jirinovski sau Corneliu Vadim Tudor, oameni care condamnă sistemul politic profitând de protecția acestuia. Mai rare sunt cazurile în care populiștii naționaliști au acces la putere (gen Alija Izetbegovici în Bosnia-Herțegovina, Vladimir Meciar, în Slovacia, ori frații Kaczynski, în Polonia).

Ascensiunea, în ultimii ani, a mișcărilor populist în Europa de Est, a fost, în mod firesc, însoțită de o serie de încercări de analizare, pentru surprinderea cauzelor, a trăsăturilor comune și a perspectivelor acestora. S-a apreciat că actualul val reprezintă un „nou populism”, diferit de cel „vechi” (din prima jumătate a secolului al XX-lea, când democrația și capitalismul se aflau încă în stadiu incipient) în patru aspecte¹⁹:

1. Conjunctura internațională (populiștii actuali se opun mai curând tendințelor de integrare – sunt antiglobaliști și antieuropeni – spre deosebire de cei vechi, care se opuneau „imperialismului” militar ori economic).
2. Compoziția socială a electoratului (dacă în societățile predominant agrare de altădată, „target-ul” era constituit în cea mai mare parte din „mici producători”, astăzi acesta este foarte eterogen, în funcție de problemele din societate”). Folosind un termen clasic în științele politice, se poate aprecia că și mișcările populiste, ca de altfel toate celelalte, cunosc o tendință de „atrape tout/catch all”.
3. Tipul de inamic (strâns legat de punctele 1 și 2).
4. În sfârșit, o deosebire foarte importantă privește „leadership-ul populist”. S-a spus că, spre deosebire de liderii carismatici din trecut, capabili să creeze mișcări de masă, cei actuali sunt simpli demagogi care nu fac decât să exploateze anumite probleme sau stări de spirit, în vederea unor câștiguri momentane.

Datorită/din cauza lipsei de anver-gură a liderilor, s-a considerat că „noul populism este constrâns să rămână la ni-velul discursului și al sloganului politic fără a se dezvolta în mișcări politice durabile”²⁰. Această constatare nu trebuie însă preluată fără rezerve. Istoria recentă a arătat că grupările populiste pot câștiga – chiar dacă pentru scurtă vreme – la puterea, și că pot afecta decisiv mersul societății.

Ceea ce ne interesează aici, în primul rând, nu sunt populiștii radicali, ușor identificabili și izolabili în peisajul politic, lipsiți (cel puțin pe termen lung) de potențial de coaliție și adesea, din cauza scururilor electorale ușor superioare pragului, și de potențial de șantaj, ci practicile și marotele populiste prezente în rândul politicienilor cu reale posibilități de a accede la putere. Populismul de acest ultim tip,

deși mult mai puțin spectaculos, este mult mai periculos pe termen mediu și lung.

2. Populisme românești post-decembriste

În căutarea tradiției

Încă de la începutul democrației românești (folosim această singtagmă chiar dacă din perspectiva actuală, aplicarea termenului de *democrație* stării de fapt existente în România înainte de cel de-al doilea război mondial pare complet nepotrivită) au existat tendințe de manipulare a sentimentelor electoratului (mai mult sau mai puțin restrâns) prin verificarea de teme populiste sau prin folosirea unei retorici populiste. Să amintim numai că în perioada imediat următoare instaurării monarhiei constituționale liberalii radicali ai lui C.A. Rosetti și I.C. Brătianu vorbeau de exproprieri masive și de introducerea votului universal, ceea ce avea, fără îndoială un iz populist la acea vreme. Mai târziu, în anii '80 ai secolului al XIX-lea, a apărut o firavă mișcare țărănească animată de reprezentanți ai intelectualității rurale, iar la puțin timp după și o mișcare socialistă inspirată de narodnicism prin reprezentanții lor autoexilați în România. Această perioadă dinaintea primului război mondial poate fi etichetată drept *epoca populismului fără popor* întrucât, chiar dacă pretindeau că vorbesc în numele și în interesul maselor largi, populiștii urmăreau de fapt să convingă, prin mijloace specifice mai degrabă grupurilor de presiune, categoria foarte restrânsă care se bucura de drepturi electorale. În perioada interbelică, lărgirea considerabilă a sufragiului și schimbarea raporturilor sociale ca urmare a reformei agrare au determinat o schimbare a „instrumentarului populist”.

Trecând peste faptul că liberalii au evoluat mult spre dreapta eșichierului politic, practicând un discurs greu digerabil în rândul maselor țărănești, se poate vorbi,

parafrazând două sintagme deja clasificate, de o „paradigmă populistă” sau de un „consens populist”²¹. Populismul, la fel ca naționalismul, s-a insinuat în toate curentele politice interbelice luând forme diferite și vehiculând teme diferite. Într-o primă instanță, a funcționat Liga Poporului/Partidul Poporului, tipul clasic de grupare non-ideologică creată și susținută de o personalitate percepută ca erou/ salvator al poporului. Dat fiind faptul că popularitatea liderului reprezenta singura resursă electorală, odată cu trecerea timpului și cu diminuarea prestigiului generalui Averescu, partidul a intrat într-o fază de decădere.

În perioada interbelică au existat atât un populism de stânga, cât și unul de (extremă) dreapta. Pe de o parte Partidul (Național) Țărănesc a încercat să mobilizeze masele țărănești prin promovarea unor programe cooperatiste și prin manevre de retorică și imagine menite să convingă țărănimea că politicienii care li se înfațeau proveneau chiar din rândul lor. A rămas celebră peste decenii imaginea liderului Ion Mihalache, supranumit „cămășarul”, datorită cămășii țărănești cu care se înfațea adesea la manifestări publice.

Este evident o mostra clară de populism, pusă însă în umbră de vehemența discursului de extremă dreapta (în special legionar) care a creat o adevărată mistică națională.

Dictaturile carlistă și antonesciană s-au folosit de un mit al patriei în primejdie și de o imagine cvasi-profetică a liderului.

Acestea fiind zise, putem conchide că în istoria politică a românilor au existat în permanență tendințe populiste, chiar dacă, din cauza diferențelor substanțiale dintre acestea, este greu de vorbit de o „tradiție populistă”.

Întrebarea care se impune este: cum s-au raportat discursurile populiste de după 1990 la cele din trecutul mai mult sau mai puțin apropiat? Nu poate exista un răspuns

general, fiind necesară discutarea fiecărui caz în parte.

În perioada imediat următoare evenimentelor din decembrie 1989, fiecare dintre grupările politice apărute peste noapte a încercat să creeze o imagine apocaliptică a realităților momentului, context în care fiecare încerca să se erijeze în apariție providențială ce deține monopolul mijloacelor de salvare. Dincolo de aceasta însă, discursurile au diferit radical. F.S.N. a încercat să își extragă legitimitatea din plasarea sa în mijlocul evenimentelor care au determinat schimbarea de regim. Nu ar fi fost deloc în interesul său să își releve o filiație istorică întrucât aceasta nu ar fi putut decât confirma acuzația de neocomunism venită din partea partidelor zise istorice. La rândul lor, acestea din urmă nu mai aveau – și nu mai aveau cum să aibă – mare lucru în comun cu mișcările omonime din perioada interbelică. Simpla păstrare a denumirii și existența câtorva dintre membrii vechi însoțite de un discurs anti-comunist vehement erau considerate suficiente pentru a putea câștiga electoratul.

Privind retrospectiv, pare nepotrivit să etichetăm drept populiste aceste stângăcii politice ale începutului democratic în comparație cu cele „clasic populiste” care au urmat.

În primii ani, orice tentativă de recuperare politică a experienței comuniste ar fi fost nu numai inefficientă, dar chiar pasibilă de a fi sancționată prin linșaj la modul propriu. Abia după câțiva ani, pe fondul degradării dramatice a situației economice, foști lideri comuniști și-au putut exhiba originile politice, idealizând epoca comunistă, prezentând-o ca pe un apogeu al stabilității și prosperității, în opoziție cu insecuritatea economică și socială a anilor '90. Exemplul cel mai elocvent a fost Partidul Socialist al Muncii, grupare care a recuperat câteva dintre figurile de marcă ale P.C.R. și a reușit să

accedă în Parlament. Chiar dacă din cauza unor sciziuni și strategii neinspirate acesta nu a mai depășit pragul electoral în 1996 – privând scena politică românească de o mișcare coerentă de extremă stângă – motivele politice lansate de P.S.M. au răzbătut până astăzi (acestea având ca punct de acumulare regretul soților Ceaușescu care, chiar dacă nu mai are intensitatea de altă dată, este încă o resursă mediatică importantă).

Aproximativ simultan cu populismul de nuanță socială a apărut și cel care privilegia dimensiunea etnică/națională. Judecând la rece, acesta din urmă a fost mult mai eficient existând cel puțin două argumente în sprijinul acestei aprecieri: 1) pe latura etnicistă au putut subzista electoral două grupări politice (Partidul Romania Mare și Partidul Unității Naționale Române); 2) această tendință există astăzi și este încă funcțională, apărând chiar grupări noi care o asumă explicit (Partidul Noua Generație-Creștin Democrat).

Motivul pentru care o tendință a supraviețuit și cealaltă a sucombat ține de esența mișcărilor de extremă-dreapta care inventează explicații de natură etnică/religioasă unor probleme strict socio-economice. Aceste explicații sunt de regulă formulate în termeni simpli și foarte emoționali, putând captiva electoratul care, pierdut în mirajul discursiv, va renunța să mai caute soluții concrete. Este o dublă fugă de responsabilitate, atât din partea politicianului, cât și din cea a cetățeanului, ambii preferând un succes parțial și iluzoriu unui posibil eșec palpabil.

Teme politice românești

Populismul românesc post-decembrist se prezintă, asemenea tuturor populismelor, ca o formulă anti-politică de agregare a „voinței generale”, în condițiile în care elitele politice (post) revoluționare au

refuzat să recunoască explicit existența unor conflicte de interese²².

În clasicul stil anti-elitist, F.S.N., ca moștenitor al P.C.R., a încercat o strategie de legitimare a propriei guvernări prin cultivarea neîncrederii maselor față de cultura elitelor, identificată, mai mult sau mai puțin îndreptățit, cu partidele istorice. Această tendință a apărut în toată splendoarea ei materială odată cu mineriadele din 1990-1991. Deși tendința generală este de a-l considera pe Ion Iliescu, politicianul-far al acelei epoci, drept un lider carismatic, este mult mai realist să vedem în el un simplu șef de aparat birocratic care se folosește de anumite categorii socio-profesionale aflate în pericol de a-și pierde privilegiile dobândite în perioada comunistă, pentru a lupta împotriva contestatarilor săi proveniți în principal din mediile intelectuale²³. Primii doi ani, cei ai provizoratului, reprezintă etapa anti-politică a evoluției României post-comuniste, o etapă în care liderul a deținut monopolul practicilor populiste și l-a folosit pentru a se substitui însuși sistemului politic. Abia odată cu anul 1992, jocul politic a devenit real, existând de acum posibilitatea unor populisme concurențiale. Evident, acestea nu puteau folosi același tip de discurs, dar – și acest lucru poate fi considerat o particularitate a politicii românești – se edificau în jurul acelorași teme politice.

Mirajul schimbării și nevoia de continuitate

Dacă pentru descrierea sistemelor politice occidentale, de câteva decenii deja, politologii iau drept referință teoria clivajelor, a lui Stein Rokkan, odata cu trecerea la democrație a țărilor din lagărul comunist, aceasta și-a relevat limitele. Rokkan a încercat o revizuire a propriei teorii adăugând celor două revoluții inițiale (națională și industrială) o a treia, „revoluția inter-națională”, paradigma celor patru clivaje

devenind astfel paradigma celor șase clivaje. Este presupus că această revoluție națională ar crea un clivaj „post-comuniști vs. democrați” (pe axa teritorială) și un altul „maximaliști vs. minimaliști” (pe axa funcțională)²⁴.

S-a acceptat că pentru Europa de sud-est e greu de vorbit de un clivaj între minimaliști și maximaliști, din cauza tranziției incoerente, acestea suprapunându-se practic celui alt clivaj. În plus, însuși celebrul Daniel Seiler a recunoscut că situația din România este, de departe, cea mai greu de descifrat²⁵.

În România, după prăbușirea comunismului, nu au (re)apărut clivaje politice, ci doar două tensiuni: neocomuniști vs. anticomuniști și naționaliști vs. antinaționaliști²⁶. Pe aceste două axe a oscilat la începutul anilor '90 retorica populistă românească. Prima dintre tensiuni s-a impus „datorită forței sale simbolice provenite cel puțin din faptul că ea trimitea la celelalte procese de tranziție din țările Europei Centrale și de Est”²⁷.

În fond, în anii '90, românii s-au aflat în deja vechea dilemă „tradiție sau modernizare?”, cu singurele diferențe că, de această dată, raportarea se făcea la trecutul comunist (considerat tradiția ce trebuie continuată și eventual minimal reformată; vezi formularea „socialism cu față umană”) și că, cel puțin într-o primă fază, nici o grupare politică nu și-a asumat explicit linia tradiționalistă.

Avem de-a face, pentru această perioadă, cu două populisme adverse, care foloseau instrumente diferite. Pe de o parte populismul retoric anti-comunist reprezentat în principal de P.N.Ț.C.D. și P.N.L., care condamnau vehement vechiul regim apelând mai degrabă la afecte decât la vreun suport logic. Pe de altă parte populismul neo-comunist, lipsit de un mesaj explicit în această direcție, dar promovând în practică un reformism moderat al

structurilor vechiului regim și refuzând, ca forță de guvernare, măsurile radicale, dar impopulare, necesare trecerii la capitalism și la o „democrație substanțială”²⁸.

Deși s-a apreciat că cele două tensiuni mai sus amintite nu mai există astăzi²⁹, trebuie spus că o astfel de afirmație este întrucâtva hazardată: tensiunea neocomunist-anticomunist a reapărut în toată splendoarea în timpul campaniei prezidențiale din 2004, fiind readusă în prim plan de Traian Băsescu („*Suntem doi comuniști, Adriane!*”), care de altfel a și folosit-o în timpul mandatului (vezi condamnarea publică a regimului „ilegitim și criminal”).

Consensul democratic. „Democrația prost înțeleasă”. Mitul tehnocratului

Neexistând un curent solid care să își asume deschis descendența comunistă (fiind greu de identificat legături directe între P.C.R. și succesorii săi post-comuniști³⁰), putem aprecia că, în politica românească imediat post-decembristă, a existat cel puțin un consens, dacă nu un acord unanim, asupra necesității democratizării. Evident, fiecare dintre grupările politice și-a revendicat monopolul asupra valorilor democratice. Această stare de fapt, oarecum bizară, în care chiar și cei acuzați de neo-comunism își spuneau democrați, își are originile în faptul că, spre deosebire de mișcările de extremă dreapta, cele de extremă stânga nu s-au dezis de principiile și valorile democratice, ci, dimpotrivă, au pretins că le perfecționează, că le aduc la forma lor pură. În fond, consensul nu a privit decât cuvântul „democrație”, mizându-se pe impactul pozitiv pe care acesta îl avea asupra electoratului. Au lipsit aproape cu desăvârșire preocupările pentru conținut; nimeni nu a explicat ce înțelege prin democrație. Acest cuvânt a fost folosit ca o adevărată mantră laică ce semnifica toate valorile dezirabile după cinci decenii de

comunism: libertăți publice, drepturile omului, economie de piață etc.

Atunci când degradarea vieții sociale și economice a atras după sine o serie de „fenomene deviate”, frizând anarhia sau doar șocând prin nonconformism, acestea au fost puse pe seama „democrației prost înțelese”. Este o formă de repudiare parțială a democrației, similară celei în care a fost repudiat comunismul („o idee bună, însă prost aplicată”). Cei care au practicat o astfel de retorică încercau să „împace și capra și varza”, luând o atitudine nedemocratică, dar populară, fără a risca să fie etichetați drept comuniști, autoritariști etc.

În strânsă legătură cu acestea se află mitul anti-politic al tehnocratului. Imperfecțiunile de început ale funcționării democrației participative au stârnit nemulțumiri care, evident, au atras căutarea de soluții. Fiind în plin consens democratic, nu a putut fi vorba de schimbarea regimului, de o negare a normelor democratice. Alternativa la politicianismul larg răspândit a fost găsită în acordarea puterii unor persoane neafiliate politic, dar presupuse a fi competente în varii domenii de activitate (în special economie). Cazul lui Theodor Stolojan este de departe cel mai relevant. Această a beneficiat de o cotă substanțială de popularitate ca urmare a imaginii de profesionist independent politic (nu avem căderea și nici nu are rost să discutăm aici concordanța dintre imagine și referențial). Interesant este faptul că „mitul Stolojan” a subzistat un deceniu în ciuda (sau, poate, datorită) retragerii personajului din viața publică românească, prăbușindu-se în momentul în care el și-a asumat deschis o apartenență politică (să conteze oare că aceasta a fost cel puțin diferită față de cea cu care ar fi putut fi asociat în timpul guvernării?). Dar cea mai ușor observabilă (și, probabil, cea mai eficientă) utilizare în scopuri electorale a mitului populist al tehnocratului a venit partea taberei opuse

cele care l-a lansat: este vorba despre vehicularea sintagmei „cei 15.000 de specialiști” de către CDR în 1996.

În mod paradoxal, de acest mit nu s-au folosit nu atât tehnocrații înșiși – de altfel nici nu prea ar fi avut cum –, cât politicienii cei mai abili în specularea curenților de opinie publică. Istoria a arătat că, în ciuda șubrezimii sale logice, un mesaj de genul „noi, partidul X, renunțăm la (o parte din) puterea politică pe care voi ne-ați acordat-o, în favoarea unor specialiști, care vă pot ajuta mai bine decât am putea să o facem noi” aduce capital electoral.

Mitul unității și problema națională

În încercarea de a trezi afectele popoului, orice discurs populist trebuie să aibă, dacă nu o definiție explicită a acestui termen, măcar o idee vagă asupra sferei și conținutului său. Poporul poate fi delimitat în funcție de interesele fiecărui actor politic, după o multitudine de criterii. Practic, orice element comun, oricât de puțin vizibil, poate fi exploatat, la o adică, pentru a crea sau măcar potența sentimentul de solidaritate al aceluia care trebuie atrași în scop electoral: apartenența la o categorie socială sau alta, starea economică, pericolul etc. Oricare ar fi criteriul ales, nici un populist nu va omite componenta etnică. Aceasta prezintă și avantajul de a fi fost (ultra)exploatăată în trecut. Istoria a demonstrat că „suprapunerea imaginii de apărător al «demosului» [...] cu cea de apărător al «poporului» și al «ethnosului» garantează o strategie de marketing politic adesea plină de succes”³¹. În rândul populației există deja prejudecăți etnice/naționale care reprezintă un fundament pe care politicianul populist va putea construi. În plus, amplificarea sentimentului național va fi întotdeauna inevitabil însoțită de o ostilitate față de tot ceea ce înseamnă „element străin”. Or, este știut faptul că

inamicul comun unește mai mult și mai bine decât interesul comun.

Simplificând, naționalismul poate fi definit ca o concepție potrivit căreia fiecărei națiuni trebuie să îi corespundă un stat și numai un stat³². Fără a intra în discuții cu privire la sensul termenului „națiune”, ne vom limita la a constata că, în general, politicienii postulează sinonimia națiunii (chiar a celei etno-culturale) cu poporul.

În România post-decembristă, principiul naționalist a fost exploatat prin intermediul celor două cazuri de teritorii românești asupra cărora existau litigii tradiționale. Pe de o parte Basarabia a fost prezentată ca un teritoriu românesc rămas astfel în ciuda tuturor tentativelor de deromânizare și a cărui unire cu România era considerată un fenomen firesc dar împiedicat de factori externi – metafora „podului de flori” este o expresie naivă, dar care a răzbătut până în ziua de azi, a populismului naționalist care a marcat începuturile democrației românești. Pe de altă parte s-a creat imaginea unui complot pentru separarea Transilvaniei. Acest din urmă caz s-a dovedit a fi mult mai percutant decât cel dintâi, fiind perceput de marea masă a populației ca un atentat la unitatea națională. Evenimentele de la Tg. Mureș din martie 1990 au reprezentat un excelent pretext pentru toți cei care aveau de gând să mizeze pe cartea națională. Problema teritoriilor rupte sau în pericol de a se rupe de statul național nu a avut însă decât o bătaie scurtă, nereușind să mobilizeze categorii importante de populație în afara regiunilor menționate (o dovadă în acest sens este faptul că cele mai importante două grupări naționaliste P.R.M. și P.U.N.R.-Vatra Românească și-au avut cea mai mare parte a bazinului electoral în Transilvania).

Dincolo de această dimensiune teritorială, a existat și un „național-populism” mai larg și difuz, lipsit de o bază, de o țintă

și de un pericol anume. Expresia cea mai sintetică și cea mai stridentă a acestuia a fost lozincă „Nu ne vindem țara!”. În timp, aceasta a luat forme mai discrete și s-a dispersat în mesajul mai multor mișcări politice care nu sunt percepute în general drept naționaliste. Puseuri de acest gen apar chiar și astăzi fie ca scăpări ale politicienilor, fie ca încercări de a șoca ori de a atrage atenția. Se poate vorbi, la fel ca pentru perioada interbelică, de o paradigmă naționalistă, cel puțin la nivel retoric, chiar dacă într-o formă evident mai atenuată. O explicație pentru aceasta a fost găsită în faptul că, la români, naționalismul ar fi mai mult decât un comportament partizan. El e presupus a fi chiar o trăsătură a statului român, dat fiind coșinutul etnic cu care a fost investită, prin constituția din 1991 (rămasă intactă din acest punct de vedere în 2003), națiunea.

Populismul puterii vs. populismul opoziției

Într-o încercare de trecere sumară în revistă a cazurilor de populism din viața politică românească, scoțând din discuție așa-numitul „populism extremist”, s-a operat o distincție între „populismul majorității” și cel „de opoziție”³³. Dincolo de faptul că implică existența tendințelor/tentațiilor populiste de ambele părți ale baricadei politice, această distincție nu clarifică deloc situația. Presupunând pe de o parte, o subordonare exclusivă a politicianului față de opinia majorității cu scopul de a se menține la putere, iar pe de altă parte, „ridicarea în permanență a stachetei ofertei verbale din partea unei structuri politice aflate în opoziție”, această distincție operează cu un scurtcircuit de criterii. Pe de o parte e vorba de sursă/țintă, iar pe de alta, de emițător. Mai riguros ar fi să opunem „populismul puterii” „populismului opoziției”, folosind exclusiv criteriul poziționării instituționale a emițătorului.

Ambele aspiră la câștigarea suportului majorității și, prin urmare, încearcă să se subordoneze opiniei majoritare, numai că instrumentele lor nu pot fi aceleași. Opoziția va avea deplină libertate retorică, chiar cu riscul ca, odată ajunsă la putere să-și dezvăluie în scurt timp neputința – cazul promisiunii CDR de a schimba România în numai „200 de zile” – sau să fie obligată să acționeze contrar – cazul atitudinii PDSR față de criza din Kosovo în perioada 1999-2000 și respectiv după revenirea la putere, în 2001³⁴.

Puterea, în schimb, se va vedea obligată să se abțină de la puseuri retorice pe care nu le poate acoperi prin acțiuni concrete. Posibilitatea acestora din urmă ar putea reprezenta un avantaj dacă nu ar exista, de regulă, constrângeri legate de buget, imagine externă etc. Astfel se explică faptul că măsurile populiste pot fi observabile exact în perioadele pre-electorale, când formațiunile de la putere acționează „disperat” pentru a obține voturi, urmând ca după alegeri fie să scape de responsabilitate, fie să regleze situația sub umbrela popularității post-electorale.

Trebuie observată o situație oarecum ciudată: aceea în care un anumit mesaj poate fi considerat populist în perioada de opoziție (reprezentând exact ceea ce electoratul dorește să audă, cu obturarea [de ambele părți] a detaliilor [evident] neplăcute), dar odată transpus în mod fidel în practică se dovedește chiar anti-popular. Este cazul reformelor economice propuse și realizate (parțial) de CDR.

În final, trebuie remarcat că discursul populist, indiferent dacă vine partea puterii, are inevitabil o dimensiune contestatară, implicând, în cazul din urmă, o formă de pasare a responsabilității fie către alte ramuri ale puterii ori pe cei care au exercitat puterea anterior, fie complet în afara puterii, către „structuri informale” presupuse a controla sistemul și a se opune binelui

general. Un exemplu poate fi „confesiunea” făcută în 2000 de președintele Emil Constantinescu, dar, după cum vom vedea, nici ceilalți doi președinți nu s-au dat în lături de la această „schemă”.

Populismul anti-sistem.

Populisme haotice

Populismul anti-sistem este populismul extremist și, putem spune, populismul propriu-zis. De regulă, el este confuz chiar în identificarea problemelor societății – și nici nu apelează deschis la opiniile publice clare, preferând fie zonele obscure, vagi, nemărturiste³⁵, fie operând cu truisme (electoratul nu are cum să nu vrea „binele”, în general, să nu deteste sărăcia, hoția, minciuna ș.a) – și, prin urmare, nici nu poate avea soluții. Uneori imaginează cauze fantasmagorice pentru problemele (prea) generale pe care le vehiculează (discursul xenofob și cel la limita misticului).

De obicei, astfel de mișcări vor fi schimbarea radicală, formală (renunțarea la democrația reprezentativă, de regulă) sau informală („curățarea”), a sistemului. Omit să spună cum vor face acest lucru și foarte rar au și ocazia să o facă într-adevăr. În rândul comunității academice există un relativ consens asupra faptului că, de fapt, retorica acestor mișcări nu vizează atât sistemul în sine, cât „establishmentul politic”; altfel spus, că nu e vorba de partide „anti-sistem”, ci „anti-establishment” – cazul românesc fiind considerat o excepție, chiar dacă, tot mai atenuată în ultimii ani³⁶. Întrebarea este: pot fi cu adevărat catalogate drept populisme extremiste sau anti-sistem acele curente care de fapt profită de pe urma sistemului, la care șansa de a-l schimba nu se întrevade și care, prin urmare, se limitează la retorică și nu urmăresc decât să profite în continuare? Dacă răspunsul este negativ, rezultă că în România, un populism de acest gen nu există.

Singurele două grupări care pot aspira la acest statut sunt, lucru ușor observabil, limitate. Prima dintre ele, PRM, și-a făcut chiar o virtute din a nu fi guvernat niciodată și pare să nici nu o facă vreodată. Prin urmare, se mulțumește să agite spirite pentru a sări pragul electoral. Celălalt, apărut mai recent, centrat, la fel ca și cel dintâi, pe un lider excentric, pare să se fi epuizat retoric chiar înainte de a fi dat vreo probă electorală. Prin urmare, simpla acedere în parlament este un deziderat realist.

Poate părea paradoxal dar, tocmai această slăbiciune a mesajului populist explicit (cu excepția accidentului 2000), mai ales după încărcarea nișei cu două grupări de capacități apropiate, ceea ce duce la neutralizare, favorizează o penetrare insidioasă în retoricii populiste în discursul celorlalte partide, făcând-o mai greu perceptibilă și sporindu-i posibilitățile de a-și atinge scopul.

Populisme anti-populiste

Această sintagmă poate avea cel puțin două accepțiuni, fiecare găsimu-și corespondent în realitate.

Într-o primă situație, poate fi vorba de o simulare a realismului, a sincerității, de refuzul de a face promisiuni, o recunoaștere a dificultății de a rezolva problemele. Este practicat, de regulă de cei care renunță (explicit sau nu) la statutul de tehnocrat, pentru a deveni politicieni. Eficiența unei astfel de tactici este dependentă de context, nu poate fi o soluție electorală pe termen lung, este riscantă și, prin urmare, destul de rar folosită. Forma sa extremă este mesajul candidatului Spiridon Necșulescu, din comedia *Titanic Vals* de Tudor Mușatescu: „Fraților, nu mă votați!”. Acesta nu există însă decât ca model ideal, nici un politician nepermițându-și să îl transpună în practică.

Cea de a doua variantă, larg răspândită, constă în condamnarea populismului

in abstracto, chiar dacă el este practicat în mod curent, și în taxarea adversarului politic drept populist – mizând pe sensul peiorativ pe care acesta îl are în opinia publică. E vorba, așadar, de o sacrificare a etichetei pentru salvarea sau chiar susținerea mesajului. Întotdeauna, în politică, populist este doar celălalt. Mai plastic, putem spune că „grijulii să nu cumva să fie furate mințile poporului cu minciuni sfruntate, toți politicienii vor să ne ferească de populism și de demagogie și se de-mască, viguros, între ei.”³⁷

Cazul cel mai pregnant este cel al fostului președinte Ion Iliescu, care, în ultimii ani practică o condamnare acerbă a populismului și a populștilor – în ciuda faptului că el însuși este considerat astfel de marea majoritate a analiștilor, atât români, cât și occidentali. Chiar dacă analiza pe care Ion Iliescu o face populismului *in abstracto* este cel puțin pertinentă, lovind în alții, practic, el se autoacuză. Anti-populismul iliescian ia, în anumite circumstanțe, forme de-a dreptul ilare. Să amintim numai că a prefațat (cu o atitudine inchizitorială față de „fenomenul populist”) o lucrare în care se considera că merită să primească „premiul retoricii populiste moderne unspirate din cea veche”³⁸.

O paradigmă populistă românească?

Data fiind răspândirea mesajelor populiste în tot spectrul politic românesc, există tentația de a vorbi de o adevărată paradigmă populistă. În fapt, dacă observăm diversitatea formelor retorice existente, putem vorbi doar de un obicei al politicienilor români de a evita discutarea în concret a temelor politice de actualitate și de a apela la artificii retorice pentru a sensibiliza electoratul. Explicațiile unei astfel de stări de fapt trimit la conceptul de „cultură politică”, așa cum a fost definit de Gabriel Almond și Sidney Verba, ca set „de orientări politice specifice – atitudini

față de sistemul politic și diferitele sale părți, precum și atitudini față de *rolul sinelui în sistem* [s.n.]³⁹. Nu este în vorba de o pasare a responsabilității dinspre politicieni înspre alegători. Dimpotrivă. Trebuie să observăm că, de fapt, populaștii speculează, utilizează în interes propriu și, în felul acesta, perpetuează stadiul actual al culturii politice românești. Prin urmare efectele retoricii populiste sunt mult mai grave decât s-ar părea la prima vedere. Nu e vorba doar de o „seducere și abandonare” a unui grup, mai mult sau mai puțin numeros, ci chiar de o împiedicare, sau măcar o încetinire, a maturizării politice a electoratului românesc.

Note

¹ Guy Hermet, *Sociologia populismului*, trad. Dan Burcea, Ed. Artemis, București, 2007, p. 14.

² *Ibidem*, p. 26.

³ Sorin Ioniță, „In numele poporului. Scurta analiză a populismului, ieri și azi”, în: Alina Mungiu-Pippidi (coord.) *Doctrine politice. Concepte universale și realități românești*, Polirom, Iași, 1998, pp. 197-198.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Margaret Canovan, „Populism” în: David Miller (coord) *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, Humanitas, București, 2000, p. 579.

⁶ G. Ionescu, E. Gellner (Eds), *Populism*, New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1981, p.123, *apud* Guy Hermet, *op. cit.*, p. 26.

⁷ Guy Hermet, *op. cit.*, p. 57.

⁸ Takis S. Pappas, „New and old populism in Eastern Europe”, în http://bridge-mag.com/magazine/index.php?option=com_content&task=view&id+160&Itemid=42.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Vezi Guy Hermet, *op. cit.*, pp. 57-67.

¹² *Ibidem*, pp. 68-69.

¹³ Sorin Ioniță, *op. cit.*, pp. 206-208.

¹⁴ Guy Hermet, *op. cit.*, pp. 79-81.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 22-23; Margaret Canovan, *op. cit.*, p. 579.

¹⁶ Vezi Guy Hermet, *op. cit.*, pp. 84-94.

¹⁷ Sorin Ioniță, *op. cit.*, pp. 199-208.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 205-206.

¹⁹ Takis S. Pappas, *op. cit.*

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Parafrazăm formulările „paradigmă naționalistă” (Andrei Roth, *Naționalism și democratism*, Ed. Pro-Europa, Tg. Mureș, 1999, p.32) respectiv „consens naționalist” (Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare [1918-1930]*, Trad. Vlad Russo, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 24) folosite pentru descrierea esichierului politic românesc interbelic.

²² Daniel Barbu, *Republica absentă. Politică și societate în România post-comunistă*, Ed. Nemira, București, 1999, p. 133.

²³ *Ibidem*, p. 140.

²⁴ Daniel-Louis Seiler, „Pot fi aplicate clivajele lui Rokkan în analiza partidelor politice din Europa centrală?”, în Jean-Michel de Waele (editor), *Partide politice și democrație în Europa Centrală și de Est*, ed. Humanitas, București, 2003, p. 164.

²⁵ *Ibidem*, p. 166.

²⁶ Cristian Preda, *Partide și alegeri în România postcomunistă: 1989-2004*, Ed. Nemira, București, 2005, p. 70.

²⁷ *Ibidem*, p. 71.

²⁸ Alina Mungiu-Pippidi, *Politica după comunism*, Humanitas, București, 2002, p. 28.

²⁹ Cristian Preda, *op. cit.*, p. 70.

³⁰ Alina Mungiu-Pippidi, *op. cit.*, p. 34.

³¹ Sorina Soare, „România – țărâmul făgăduinței pentru partidele contra”, în *Sfera politicii*, nr. 123-124/1996, pp. 35-39.

³² Ernest Gellner, *Națiuni și naționalisme*, trad.

Sorin Adam, Ed. Antet, București, 1997, p. 7

³³ „Despre populism” (13 septembrie 2005), în: <http://www.institutulpro.ro/analize/domenii/guvernare.php?luna=09105>.

³⁴ *Ibidem*.

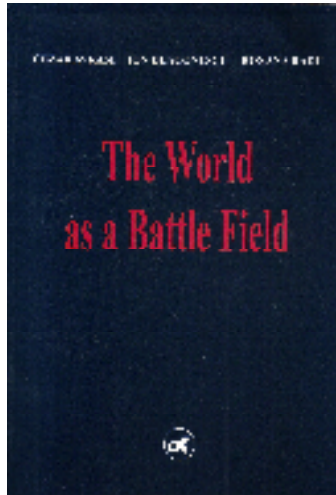
³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Sorina Soare, *op. cit.*

³⁷ Sever Voinescu, „Populistule! Demagogule!”, în *Cotidianul*, 28 feb. 2008, http://www.cotidianul.ro/opulistule_demagogule-40248.html.

³⁸ Guy Hermet, *op. cit.*, p. 74

³⁹ Gabriel A. Almond, Sidney Verba, *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, trad. Dan Pavel, Ed. DU Style, București, 1996, p. 43.

Cezar Avram, Ion Deaconescu, Roxana Radu, *The World as a Battle Field. An Outlook on the Diversity of the Contemporary Conflicts*, Casa de presă și editură „Libertatea”, Pancevo, Serbia, 2007.

Volumul reunește studiile universităților craioveni Cezar Avram, Ion Deaconescu și Roxana Radu privind principalele conflicte care macină lumea în perioada actuală, precum și posibilele surse de conflict apărute odată cu noile evoluții din viața internațională (procesul de globalizare, construcția europeană [re]aparitia unor [noi] poli de putere ș.a.). Pe lângă disputele politico-militare, considerate deja „tradiționale”, sunt abordate și teme precum terorismul, războiul energetic, raporturile naționalitate-integrare supranațională, problemele de gen ș.a.

Studiile urmează un traseu de la general la particular, începând cu provocările globale, trecând prin problematicile construcției comunitare și ale estului european ex-comunist și încheind cu situația României actuale.

Apărută în limba engleză la Editura Libertatea, din Pancevo, cartea se adresează comunității academice internaționale și, în special celei din spațiul est-european

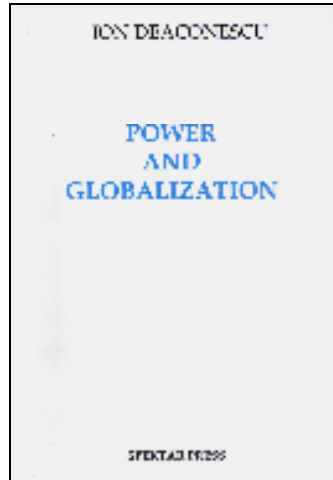
Mihai Radu Costescu, *Metode statistice aplicate în științele sociale*, Casa de presă și editură „Libertatea”, Pancevo, Serbia, 2007.

Concepută într-o manieră sintetică, lucrarea se dorește un instrument de lucru la îndemâna studenților, a cadrelor didactice și a cercetătorilor, răspunzând nevoii de rigoare științifică adesea resimțite în sfera științelor sociale.

Axată în special pe statistica inferențială, cartea tratează principalele elemente utile în cercetarea fenomenelor sociale: corelația în analiza legăturilor dintre fenomene, principalele tipuri de sondaje și indicatorii acestora, precum și testele pentru verificarea ipotezelor statistice (pentru verificarea calității datelor de sonda, a doi sau mai mulți indicatori, teste de concordanță ș.a.)

În anexa volumului au fost incluse o serie de date (valori critice, secvențe, intervale de siguranță etc.) utile pentru înțelegerea expunerilor teoretice anterioare și/sau pentru aplicarea metodelor statistice în activitatea curentă de cercetare.

Informațiile furnizate reprezintă, în egală măsură, un ajutor și un stimul pentru cercetarea laturii cantitative a fenomenelor sociale.

Ion Deaconescu, *Power and Globalization*, Ed. Spektar Press, Skopje-Paris, 2007.

Pornind de la observația că evenimentele ultimilor ani au făcut practic inutilizabile multe din conceptele considerate fundamentale pentru studiul relațiilor internaționale, cartea profesorului Ion Deaconescu este o analiză la rece a situației politice mondiale actuale.

În ciuda incontestabilul proces de globalizare – tratat *in extenso* în volum, atât din punct de vedere teoretic cât și prin prisma manifestărilor sale concrete –, lumea apare astăzi extrem de divizată și frământată de probleme dintre cele mai diverse.

Sunt abordate: chestiuni precum: terorismul, conflictul dintre civilizații, dificultățile construcției europene, situația estului european și, în special, a spațiului ex-sovietic, noile manifestări ale Rusiei și, nu în ultimul rând, atitudinea SUA, superputerea recunoscută, față de toate aceste probleme.

Concluzia volumului este că, după o perioadă de unipolarism, lumea se îndreaptă spre o nouă balanță a puterii, complet diferită de toate cele anterioare.

*

În zilele de 14 și 15 decembrie 2007, Catedra de Științe politice a Universității din Craiova, în colaborare cu Departamentul de Românică al Universității din Novi Sad și Casa de presă și editură „Libertatea” (Pancevo), a organizat, la Novi Sad, simpozionul internațional *Statutul minorităților în contextul integrării europene*. În cadrul celor două secțiuni ale simpozionului, *Minoritățile etnice – concept și realitate* și *Minoritățile din zona balcanică în condițiile aderării și integrării europene*, au susținut comunicări cadre didactice de la mai multe centre universitare din Serbia și România. Lucrările simpozionului vor fi reunite într-un volum editat în colaborare de Casa de presă și editură „Libertatea” și Editura Universitaria din Craiova.

*

În anul 2007, dl. prof. univ. dr. Cezar Avram a primit Premiul „Mihail Kogălniceanu” al Academiei Române pentru volumul *Deceniul stalinist. Colectivizarea în fața istoriei* (Libertatea, Pancevo, 2005).

*

Cu ocazia împlinirii a 60 de ani de apariție a revistei *Lumina* (Novi Sad), dlui prof. univ. dr. Ion Deaconescu i-a fost decernată distincția „Medalia de Aur a Revistei *Lumina*”.